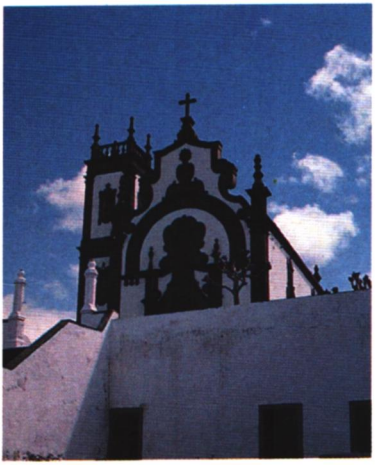
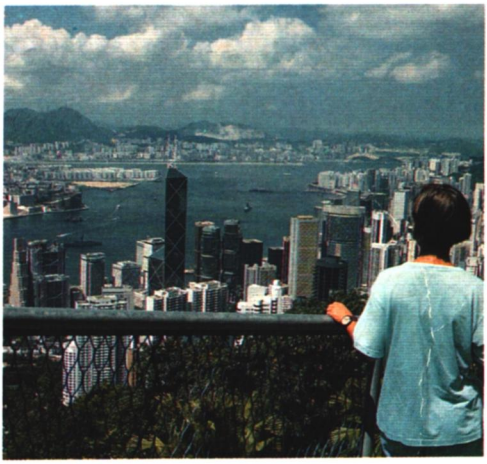
AYDIN BOYSAN

Uzaklardan

DÜNYADAN GEZİ YAZILARI

Yayın Hakları © AYDIN BOYSAN
BAS YAYINLARI
1. Basım : Ekim 1993

Dizgi SÜRAT KOLL. ŞTİ.

Baskı AS MATBAACILIK VE TİC. A.Ş.

Kapak Düzeni Mustafa Mete

BAS YAYINLARI
Çamlık Mevkii 24/2
Etiler 80630
İstanbul

AYDIN BOYSAN

Uzaklardan

Dünyadan Gezi Yazıları

- Uğur Gergin ve Ahmet Küflü dostlara teşekkürlerim, ömür boyudur.

- Ömer Apak ve Şükrü Apak'a da, yine teşekkürler.

- Akar Apay ve Bayram Bora, yine sabırlı yardımlarda bulundular. Dilerim huzurları, ömür boyu sürer.

- Mustafa Mete'ye de teşekkürler.

- Gezilerimde benimle birlikte olan ve bana yardımcı olan kişiler ve dostlara da, minnetler.

- Selma Serdaroğlu için, övgü ve teşekkürler.

SUNUŞ

"Uzaklardan" kitabıyla, son birkaç yılda yaptığım dünya gezilerinden yazılar sunuyorum. İçtenlikli bir merakla gezdiğim bu ülke ve beldelerin, değerli okurlara da ilginç geleceğini sanıyorum.

Bu yazıların hiçbiri, daha önce hiçbir yerde yayınlanmadı. Yayınlanan ve haber niteliğindeki birkaç gazete yazısı ise bu kitaba alınmadı.

Bir zamanlar halkın önüne, "Ortadirek" diye bir olta atıldı. Benden de gazetedeki gezi yazılarımda ortadireği incelemem, domates-hıyar fiyatlarını belirtmem istendi. Artık bu oltayı atan da, bana bu isteği ileri süren de, dünyamızdan göçmüş bulunuyor.

Demek istediğim o ki, gazetede çabuk yazılma zorunluluğunun yanında böyle istekler de, yazıyı gereksiz yüklüyor. Oysa kitap yazısı, yazanın kendi bildiğincedir.

Gazete yazısında "haberleşme", hatta "magazinleşme"ye kayış, önlenemiyor. Gazetede Çin yazılırken, Konfiçyüs sözü edilemez. Çünkü kendileri, haber konusu olamaz. Oysa Konfiçyüs sözü etmeden, Çin yazılmamalıdır.

Bu kitapta anlattığım gezilere başlarken, o zaman düzenli ve sürekli yazdığım gazetede dizi yazılar kaldırıldı. Böylece burada sunduğum yazıların zaman basıncı olmadan, kitap yazısı olarak kaleme alınması olanağı doğdu. Bundan memnunum, gönlümce ve istediğim kadar yazabildim.

Gördüklerimin bana verdiği huzur ve neşeyi okura yansıtabilmekte, az bile olsa başarılı olabilmemi diliyorum.

Yürekten iyi dileklerle,

Aydın Boysan
Etiler, Ekim 1993

AYDIN BOYSAN'IN YAYINLANAN KİTAPLARI

MİZAH SÖYLEŞİLERİ

PALDIR-GÜLDÜR	1. Basım / Ocak	1984
	3. Basım / Nisan	1990
YANGIN VAR!	1. Basım / Şubat	1984
	2. Basım / Kasım	1985
UMUT SİMİT	1. Basım / Nisan	1984
	2. Basım / Kasım	1985
YALAN	1. Basım / Şubat	1985
	2. Basım / Şubat	1988
OLDU MU YA!	1. Basım / Aralık	1985
	2. Basım / Mart	1990
FISILTI	1. Basım / Mart	1987
	2. Basım / Mayıs	1989
DOSTLUK	1. Basım / Mart	1988
	2. Basım / Mayıs	1989
ALDANMAK	1. Basım / Temmuz	1989
	2. Basım / Nisan	1990
SÖYLESEM BİR TÜRLÜ	1. Basım / Aralık	1990

GEZİ YAZILARI

DÜNYAYI SEVEREK (2 CİLT)	1. Basım / Nisan	1988
	2. Basım / Ocak	1991
YOLLARDA	1. Basım / Ocak	1990
UZAKLARDAN	1. Basım / Ekim	1993

DENEME-İNCELEME

İSTANBUL ESİNTİLERİ	1. Basım / Kasım	1991

İÇİNDEKİLER

1. AVUSTRALYA

1.1. BEŞİNCİ KITAYA VARIŞ 11
1.2. SEVİMLİ KITA 14
1.3. MEVSİMLERİN TERSLİĞİ 17
1.4. YÜZYILIN ŞEHRİ: SYDNEY 18
1.5. SYDNEY GÜNLERİNDEN 21
1.6. KÖTÜ BİR SİMGE 24
1.7. BİZİMKİLER 26
1.8. ÖNCELERİ NELER OLMUŞTU 27
1.9. ŞİMDİKİ DURUM ÜZERİNE 29
1.10. MERCAN DENİZİNDE 32
1.11. GARİP DENİZ YARATIKLARI 36
1.12. CANGIL GEZİLERİ 37
1.13. TALİHLİ MARTILAR 40
1.14. HAYVAN HAZİNESİ 41
1.15. İLK YERLİLER: ABORIGINE'LER 43
1.16. PASİFİK KIYILARI 45
1.17. 37 TEPELİ ŞEHİR 48
1.18. MELBOURNE 50
1.19. DOĞAL ZENGİNLİKLER 53
1.20. GÖÇMENLER DEVLETİ 54
1.21. KOCA KITA AZ NÜFUS 57
1.22. PARASAL DAYANAKLAR 58
1.23. GÜZELLİK DEYİNCE 60

2. EGE ADALARI

2.1. CHIOS-SAMOS 61
2.2. ADALAR ÜZERİNE 63
2.3. PATMOS-HYDRA 65
2.4. MYKONOS 67

3. KUZEYDE

3.1. SOKAKTA KALIŞIMIZ 69
3.2. RIGA GÜNLERİNDEN 71
3.3. ST. PETERSBURG (LENINGRAD) 74
3.4. PUŞKİN-DOSTOYEVSKİ 77

4. HONG KONG-MACAU

4.1. HONG-KONG'A GİDİŞ 80
4.2. ÖNCELERİ 84
4.3. ŞİMDİ ARTIK 86
4.4. DOLAŞIRKEN 88
4.5. GEZİ İÇİNDE GEZİ: MACAU 90
4.6. AYRILIRKEN 94

5. KAFKASYA

5.1. HOŞ BİR TÖREN 96
5.2. EĞLENCELER 99

6. İYONYA ADALARI

6.1. KORINTH KANALI'NDAN GEÇİŞ 101
6.2. BU ADALAR NERESİDİR? 103
6.3. GALAXIDI-PATRAS 105
6.4. DELPHI 107
6.5. KEFALLONIA-ITHAKA 108
6.6. LEFKAS 111
6.7. ONASSIS-JACQUELINE 114
6.8. PAXOS 115
6.9. KORFU 117

7. SİNGAPUR

7.1. VARIŞ 120
7.2. BAZI BİLGİLER 122
7.3. GERÇEKTEN BÜYÜK BİR BÜYÜKELÇİ 123

8. AKDENİZ

8.1. TATİLE ÇIKIŞ 126
8.2. CHALKI-ASTYPALEA 128
8.3. SANTORIN 130
8.4. ATLANTİS'İN BATIŞI 132
8.5. GİRİT 136
8.6. RETHIMNON 137
8.7. ÖNCELERİ RODOS 140
8.8. ŞİMDİ RODOS 143

9. ÇİN

9.1. ÇİN YOLLARINDA 146
9.2. PEKİN'DE İLK AKŞAM 149
9.3. ÇİN VE DÜNYA 152
9.4. KISA İZLENİMLER 154
9.5. EJDERHALAR 157
9.6. BÜYÜK BULUŞLAR 159
9.7. HANEDAN DİZİSİ 161
9.8. MARCO POLO 165
9.9. AVRUPA İLİŞKİLERİ 166
9.10. SON İMPARATOR 168
9.11. CUMHURİYETLER 170
9.12. ÇİN VE MAHŞER 172
9.13. MAHŞER TENHALAŞIR MI? 174
9.14. BİR KONFİÇYÜS YAŞAMIŞ 178
9.15. YAŞAMA DERSLERİ 181
9.16. PEKİN'İ GEZERKEN 184
9.17. PEKİN = BEIJING 188
9.18. YASAK ŞEHİR 190
9.19. SARAYIN DEĞERİ 193
9.20. İMPARATOR NE YERDİ? 195
9.21. İMPARATORUN SAĞLIĞI 197
9.22. ACIKLI OYUN 198
9.23. SARAY MEZARLAR 200

9.24. ÇİN SEDDİ 202
9.25. İPEK YOLU 204
9.26. SHANGHAI 205
9.27. NEHİR GEZİSİ 209
9.28. KOMÜN ZİYARETİ 213
9.29. CENNET BAHÇESİ 216
9.30. SHANGHAI GÜNLERİNDEN 219
9.31. ÇİN DAMAK ZEVKİ 222
9.32. YAPI PLANI İLKELERİ 225
9.33. RESİM VE YEŞİM 227
9.34. AFYON SAVAŞLARI 229
9.35. ÇİNLİLER ÜZERİNE 231
9.36. KUNGFU 234
9.37. MİLYONLARCA BİSİKLET 235
9.38. ÇİNLİ HANIMLAR 237

1. AVUSTRALYA

1.1. Beşinci Kıtaya Varış

Avustralya üzerinde uçuyoruz. Saat, sabahın 5.45'i. Pencere camlarının önündeki kapalı sürgüyü açtım. Gün ağarıyor. Beşinci kıtaya ilk gelişim bu! Merak içindeyim. Kitaplar, "beşinci kıta hepsinden farklı" diye yazıyor. Anlatılanlar da öyle... Güneş çıkınca bulutlar kızarıverdi. Sanki ötelerde kızarmaz mıydı? İlle de bir acayiplik görmeye çalışıyorum. Ama bir fark göremiyorum. Sonunda bu niyetin saçmalığına kendimi inandırdım. Gördüğüm bulutlar, karalar, sular, hep bildiğim gibi... Ne olacaktı ki? Burası da yeryüzü...

Sularla koyun koyuna bir şehir göründü. Sydney burası. 10 km Pasifik Okyanusun'a kıyısı varsa, 50 km de ayrıca iç kıyısı var. Neredeyse bütün şehir, 1-2 katlı binalar... Hepsi bahçeler içinde. Yalnız küçük bir bölgede çılgınlığa izin verilmiş. Küçük bir bölümde, finans bölgesinde, gökdelenler yükseliyor. İlk izlenimler çok iyi... Uçağın tekerlekleri, 6.15'te yere değdi. Sydney Havalimanı'na inmiş olduk.

Alan binalarına girdik. Muhaceret ve gümrük kontrolleri sıkı. Beni kök söktüren bir kuyruğa soktular. Önümdekilerin dış fırçası kutularına, cüzdanlarının içine kadar açıp bakıyorlar. Sıra bana geldi. Bavullarımı tezgaha koyup açtım. Memur: "Ne iş yapıyorsunuz?" dedi. "Yazarım" dedim ve Türkiye Yazarlar Sendikası hüviyetimi gösterdim. Memur hemen bavullarımı eliyle kapattı. "Buyurun" dedi. Bavullarımı kendisi alıp, çıkış kapısına kadar taşıdı. İyi dilekler sundu.

Avustralya gezimin ilk izlenimi bu! "Bu ülke adam olur" diye düşünüyorum. Bir yandan da, daha önce İzmir'in en eski ve en ünlü beş yıldızlı bir otelinde başımdan geçeni düşünüyorum. Resepsiyondaki fiyakalı memur, aynı Türkiye Yazarlar Sendikası hüviyetini kabul etmemiş, "Daha ciddi bir belge yok mu?" demişti. Sonra da sürücü belgemi uzatınca: "Hah! Bu olur" demişti.

Beni havalimanında, sabahın o erken saatinde, kadim dostum Abdülhak Bilsel ile kadim İstanbullu Koço Yuanidi karşılıyor. Abdülhak benim, daha liseden arkadaşım. Hukukumuz yarım yüzyılı aşıyor.

Abdülhak'la ilişkimiz kopmamıştı. Orada da hasretle kucaklaştık. Bir kez de dünyanın öbür ucunda buluşmanın zevki, başka türlü oluyor. Arkadaşım beni arabasıyla Bondi Junction'daki otelime götürdü, yerleştim. Kalabalığı az bir yerde, sade ve sakin bir otel. Konfor eksiği yok. Ben böylesinden memnunum. Odam büyük, ferah ve manzaralı.

Otel odamda buzdolabı var ama, içi boş. Bu da iyi. Hemen yolun karşısındaki "şişe dükkanı"na gittik. Kutu biradan galonla portakal suyuna kadar satın alıp, buzdolabını doldurduk.

Kısa bir istirahattan sonra, şehir merkezine gidiyoruz. Her şeyden önce, Avustralya gezi programımı kesinleştirip, noksan uçak ve otel rezervasyonlarını yapıyoruz. Sonra da Abdülhak dostum ve oğulları Sinan ve Selim ile birlikte, Sydney yöresini harmanlamaya başlıyoruz.

Anlatıyorlar: "Sydney'de 340 plaj vardır ama, 100 tanesi kayalık falan olduğu için kullanılmaz. 240 tanesi sürekli kullanılır. Sularının temizliği sürekli kontrol edilir. Zaten her türlü deniz sporuna, olağanüstü düşkündürler. Deniz, bir numaralı uğraştır. Deniz suyu sıcaklığı bütün yıl 22 derecenin üstüne çıkmaz, 16 derecenin altına da inmez. Plajların, bütün tesisleriyle birlikte bakımı, belediye hizmedir, ücret ödenmez."

Selim anlatıyor: "Burası Bond Beach... Şehrin merkezin-

dedir. Estetik güzelliği en ağırlıklı olan hanımlar, bu plajda denize girerler. Yılbaşı gecesi bu plajın eğlenceleri pek hoş olur. Çünkü yılbaşı burada, yılın en sıcak gecesidir. Bu plaj, dünyanın en ünlü birkaç plajından biridir."

Abdülhak diyor ki: "En beğendiğim işlerinden biri, 'Deniz Kurtarma Teşkilatı'dır. Bizim eski tulumbacılara benzerler. Bu çocuklar, 15-35 yaşlarında erkek ve kızlardır. Bunlar tehlikesiz yerleri, bayraklarıyla belirtirler. Bu işte gönüllü çalışmak, gurur konusudur. Analar-babalar çocuklarını, bu işte çalıştıkları için överler."

Piknik yerlerinde çok sayıda barbekü, hepsinin de yanında odun bulunuyor. Odun bulunmayanda, elektrik ocağı var. Barbekü, herkesin çok alıştığı bir keyif. Odunu da, elektrik cereyanını da, yerel yönetimler sağlıyor.

Gezerken bazen, bina aralarında yüksek bacalar görülüyor. Bunlar caddelerdeki kanalizasyonlar kokmasın diye, onların pis havasını çekip yükseklere veriyorlar. Denize verilen sanayi atıklarının, yeterince arıtıldığını arada bir dalgıçlar tarafından alınan numunelerle kontrol eden bir şehirde, bu incelik doğal olsa gerek.

Diyorlar ki: "Burada insanlar çalışırlar ama, aslında güzel yaşama fırsatlarını ele geçirebilmek için çalışırlar. Sabredip para biriktirirler. Bu parayla ya Avrupa'ya giderler, ya da Avustralya içinde gezerler. Bu tatiller, aylarca sürebilir. Ne kadar uzun olacağı, paranın bitmesine bağlıdır. Bitince aynı amaçla para biriktirmek için, yeniden çalışmaya başlarlar."

1.2. Sevimli Kıta

Avustralya dünyanın öteki bölümlerinden apayrı-yapyalnız, kopuk gelişmiş... Bu ayrılık, görkemli bir zaman parçası: Tam 50 milyon yıl olduğu hesaplanıyor. Bu nedenle bitkileri ve hayvanları bambaşka... 150 türde 15.000 bitki çeşidi var ki, son 200 yılda yüzde onunun kökü kurumuş. Bir yüzde on daha tehlikede. Çünkü uygarlık gelmiş bulunuyor.

Övülecek yanlarından biri: Kıtalarını, daha bozulmadan, kirlenmeden korumaya çalışıyorlar. Avustralya'ya dışarıdan gelen uçakların içi, daha alanlara inmeden, havadayken dezenfekte ediliyor. Kıtada kesin korumaya alınmış 550 ulusal park var. Bazısı Trakya'dan büyük. Bakir güzellikleriyle korunan doğa, el değmemiş tropik ormanlarla (yağmur ormanı deniyor), Çamlıca Tepeleri kadar büyük kaya biçimlenmeleri ve renkleriyle, derin uçurumları, şelaleleri ve kristal duruluğunda sularıyla şaşırtıyor, büyülüyor.

Beşinci kıtalılar: "Ülkemiz, buraya özgü hayvanların müzesi gibidir" diyorlar. Yalnız burada yaşayan 230 çeşit hayvan, başka kıtalarda bulunmuyor. En ünlüleri arasında, keseli hayvanlar var. Bizde en çok tanınanı kanguru ailesi... Çok garip yaratıklar bu keseli hayvanlar. Yavrularını, karınlarının altındaki bir kesede besleyip büyütüyorlar. Memeleri bile bu kesenin içinde.

Gebelik süreleri, cinsine göre şaşılacak kadar kısa: İki ile altı hafta yetiyor. Ama doğan, bir parmak boyunda bir yavru. Ancak, anlaşılan doğa bu aceleyi telafi ediyor. Yavru dokuz aya

kadar kese içinde yaşıyor ve meme emiyor.

Kızıl kangurulara komple "atlet" demek gerekiyor. Zora gelirlerse, 80 km'yi aşan bir hızla kaçıyorlar. Tek adımda 13 metre uzun, üç metre yüksek atlıyorlar. Günde 300 km'ye kadar yol aşabiliyorlar.

Bizde az tanınan ünlü bir Avustralya hayvan cinsi: Koalalar. Ayı yavrucuklarına benzeyen, kahverengi burunlu, uykulu gözlü bu yaratıklar, pek sevimli şeyler... Ağırlıkları 8-10 kilo. Bütün yiyecekleri, bazı okaliptüs cinslerinin yaprakları... O kadar. Sanırım bu hınzırlar, uyuşturucu alan tek hayvan türü. Yapraklardaki uçucu yağların verdiği keyifle, ağaçlara asılarak sürekli uyukluyorlar.

Genç bir ülke, yeni bir demokrasi ama, Avustralya'da saygınlık veren demokratik gelenekler var. Örneğin iktidar partisi içinden biri hasta olup da oylamaya gelemezse, muhalefetten de bir kişi oy vermiyor. Kanunu yok ama gelenek bu ve şimdiye kadar bozulmamış. Başka örnek: Senatodan bir üye ölürse, iktidardaki hükümet seçime kadar onun partisinden birini yerine tayin ediyor.

Gelelim sokaklarda gördüğüm hanımlara... Evet... O saçları beline sarkmış, gülümseyen, kendinden emin çünkü göğüsleri ilerde, belinin altı ayrı üstü ayrı oynar, fidan boylu, kısa kollu, kısa şortlu, uzun bacaklı kızlar salına salına yürürken, hepsi iyi de, ayakları çıplak... Anladım, iklim sıcak falan ama, olmaz ki... Daha sokakta soyunmaya başlanmaz ki...

Birinci Dünya Savaşı sırasında Avustralya'da pek ilginç bir olay yaşanmış. Anzakların o ünlü Çanakkale çıkartması başlayınca, Sydney'de yaşayan iki Türk de Avustralya'ya karşı savaş açmış... Kul Muhammet ve Abdullah... Biri kasap biri dondurmacı. Barikat kurmuşlar, yaklaşanı öldürmeye başlamışlar, bu arada yedi kişiyi de öldürmüşler, sonra da kendileri vurularak öldürülmüş. Şimdi Avustralyalılar bu adamları katil olarak değil,

kahraman olarak anıyorlar.

1901 yılının birinci günü hayata geçen Federal Avustralya Birliği, Birinci Dünya Savaşı'na Büyük Britanya safında katılıyor. Elbet 1915'in unutulmaz Çanakkale Savaşları'na da... Sekiz ay süren çarpışmalar sonunda ANZAC'lar (Avustralya ve Yeni Zelanda Ordu Birlikleri) 9.000'e yaklaşan ölülerini, Çanakkale Savaşı alanında bırakıyorlar.

Avustralya, Türkler için tek kötü söz söylenmeyen biricik ülke... Çanakkale Anzak'ları bile, savaşı spor gibi yapmışlar. Atatürk'ü içtenlikle anan, bir burası kalmış (belki biz dahil)...

1.3. Mevsimlerin Tersliği

Avustralya beşinci kıta. Yuvarlatarak söyleyelim: 7 milyon 700 bin km^2. Kısacası Türkiye'nin 10 misli kadar büyük. Nüfusuna gelince, yalnız 16 milyon. Altı eyalet-devlet'e ayrılmış. Ayrıca iki bağımsız bölge ile (birisi başkent Canberra) okyanuslarda bazı takımadalar Avustralya'ya bağlı. Nüfusun yüzde 60'ı, beş büyük şehirde toplanmış (Sydney, Melbourne, Brisbane, Perth, Adelaide).

İngiltere ile başka ülkelere göre özelliği olan, ne ekonomik bağ kalmış, ne de politik... Sadece Anglokeltik kökenlilerin nostaljik bağı var, o kadar... Devlet Başkanı'nın hâlâ İngiltere Kraliçesi oluşunun anlamı, yalnız simgesel... Hatta Kraliçe ziyarete geldiği zaman, hiç de iyi karşılanmamış... Bu yüzden de Veliaht Prens Charles'ı Avustralya Genel Valisi atamak düşüncesinden vazgeçmiş, bir Avustralyalı atamış.

Beşinci kıta, yarı tropik yüksek basınç kuşağında, yüzde 40 ise tam tropik bölgede. Yılda ortalama 2.500 saat ile dünyanın en güneşli bölgelerinden. Güney yarıküresinde bulunduğu için mevsimler, bizim de bulunduğumuz kuzey yarıküresine göre tam ters, ya da altı ay farklı denebilir. Yılbaşı yaz ortasında kutlanıyor.

1.4. Yüzyılın Şehri: Sydney

Sydney, kent kurmak için bulunabilecek en parlak bir doğa parçasına yerleşmiş... İnsanlar zaten şehir kurmak için hep, "suların durulduğu yerler" aramışlar. Sydney de, devleşen Pasifik Okyanusu dalgalarının çatlayarak halsiz düştüğü ve kıyıya öyle vardığı koca koca plaj kıyılarında kurulmuş... Bitmedi: Karaların bağrına 20-30 km giren düzine hesabı "haliç"in, bir kez daha onların sağa-sola dal-budak saran çıkıntılarının yarattığı durgun su hazineleri var. Daha kısa mı anlatayım? Pekiyi: "Sydney'de karalarla sular sevişiyor".

Sydney dünyanın en güzel şehirlerinden biri... Kentin bağrına giren o irili ufaklı çok sayıda körfez ile belki yüzlerce kilometre kıyısı var (abartma yok). Şehir tatlı eğimli tepecikler üzerinde... Her an yeni bir manzara sürprizi var. Gökdelenler finans bölgesinde toplu yapılmış, başka yerde yok. Bu bölge kendi içinde karakter bütünlüğüne sahip. Söz aramızda, yüksekliklerini gereksiz derecede vahşi bulduğum bütün gökdelenler, Sydney'de New York'takiler kadar sinirime dokunmadı.

Finans bölgesi hariç, yapı yüksekliklerinin çok alçak oluşu, yapılarla ağaç ve çiçeklerin çok yakışacak gibi bağdaşması, spekülasyon canavarına fırsat verilmeyişi, ileri bir şehir uygarlığının kanıtları oluyor. Üstelik kitle taşımacılığında halka gösterilen büyük kolaylıklar, sonsuz övgüye değer. Metro, otobüs şebekeleri mükemmel. Ya çok önemli bir yüzde ile yolcu kitlesinin işi ile evi arasında vapurla gidip gelmesi var ya! İşte onu kıdemli

bir İstanbullu olarak kıskandım (bizim vapur ve tramvay katilleri nerede?).

Bir akşam şehir merkezinden, arkadaşım Abdülhak Bilsel'lerin Abbotsford'daki evine, vapurla gidiyoruz. Akşam 6 vapuru. İşten çıkanların bir bölümü de aynı vapurla dönüyor. Arka güvertedeyiz. Bir düzine adam da aynı güvertede ayakta duruyor. Her akşam aynı gemideler. Sohbetleri neşeli. Hepsinin elinde kutu biralar... Tıpkı bizim eski koltuk meyhanelerindeki gibi söyleşiyorlar.

Sydney'deki hemşehrilik bilincindeki olağanüstü gelişme ve duyarlığa, yüzlerce-binlerce örnek var. Birini anlatalım. Liman yakınında başlayan bir yapı, halkın çirkin bulup itiraz etmesi üzerine, hemen durduruluyor. Ve dikkat: Ruhsatı iptal ediliyor... İki yıl önce... Yapı hâlâ duruyor. Bravo Sydneylilere... Biz İstanbullularız, şehrin bağrına saplanan yapı kazıklarını engelleyemeyen... Tek kişi kararlarıyla verilen ruhsatları iptal ettiremeyen kitle...

Abdülhak'la bir akşam, South Sydney Juniors Club'a gidiyoruz. Kocaman bir yapı. Her katında bir başka iş... Restoranlar, yüzlerce kumar makinesi... Bin kişilik bir salonda varyete var. Kızlar resim gibi. Hepsi aslında balerin. Abdülhak, hangi açıdan nasıl manzara göreceğimizi iyi biliyor. Ona göre, santimle yer seçtik. Mühendis ne de olsa... Gösteri sırasında içki servisi devam ediyor.

Bir pazar sabahı Koço Yuanidi geliyor. İçmeden görüşmek istediğim için, kahvaltıya gidiyoruz. Koço dostumuz kendi anlatımıyla: "Der Saadeti Konstantiniyye"li, yani has İstanbullu. Türkçeyi hâlâ mükemmel bir Darülbedayi şivesiyle konuşuyor. Unutmayışının nedenini de şöyle açıklıyor: "İstanbul konuşmalarının telefon faturalarını görürsen anlarsın."

Sydney caddelerinde gezerken, olağanüstü büyük ve zevkli bir reklam panosu görüyorum. Üzerinde: "Bütün iyi şeyler

şişededir" yazıyor. Soruyorum: "Öksürük şurubu reklamı mı bu?" - "Hayır, cam fabrikası reklamı" diyorlar.

16 milyon nüfuslu ülkede, 4 milyonluk Sydney ile 3 milyonluk Melbourne varken, ikisi de başkent değil... Çünkü aralarında vaktiyle bu yüzden şiddetli savaşıma girmişler. Bulunan çözüm, ikisini de yapmayıp ikisi arasında dağ başında, yeni bir şehir inşa etmek olmuş. Canberra böyle doğmuş.

Otomobillerde, ister şehir içinde ister dışında, hatta arka koltukta bile, güvenlik kemeri bağlamak şart. Bütün taksilerde bile... Bağlamayana ceza: 40 US doları. İşin hoş yanı şu: Cezayı sürücü veya taksi şoföründen değil, kemeri bağlamayan yolcudan alıyorlar.

Abdülhak'ın küçük oğlu Selim Bilsel. Olgun yaşta bir cin desek, yakışır. Bir akşam ondan, "babasının bilmediği yerleri" gezdirmesini istiyorum. Darling Hearst ve Kings Cross'u dolaşıyoruz. Meşin ceketliler, porno sinemaları, ucuz saat otelleri... Duvar diplerinde, ayakta bekleyen kızlar... İşler fena değil. AIDS korkusu buralarda henüz yaygınlaşmamış.

Abdülhak benim daha liseden sınıf ve sıra arkadaşım. Artık çalışmıyor. Daha gençliğimizde hobby olarak başlayan müzik aşkı, şimdi artık onu usta bir icracı yapmış bulunuyor. Evinde görkemli bir elektronik org var. Bir gün yalnız oturuyorken, tek bir dinleyiciye, yalnız bana, bir Bach konseri sundu. Hayran kaldım.

Ama peşinden İstanbulluluğumuz tepti, o org ile çaldı, Sydney'de birlikte: "Adalardan bir yar gelir bizlere" şarkısını söyledik... Hem de bağıra bağıra... Gözyaşları içinde...

1.5. Sydney Günlerinden

İsim çevirmek bazen anlamsız oluyor, ancak bu örnekte değil, Blue Mountains'a yani Mavi Dağlar'a gidiyoruz, Abdülhak ve oğlu Selim ile birlikte. Parramatta adlı kentten geçiyoruz. Burada 1800 yılında bir beyaz tüccarın Aborigine çocukları için açtığı okul, daha sonra beyaz ırkçılar tarafından kapatılmış

Avustralya'da kontrolsüz ses çıkarılması veya yayını yasak. Değil gürültüye, müziğe bile izin vermiyorlar. İnsanlar ses çıkararak rahatsız edilemiyor. Kiliseler bile çan çalamıyor.

Bütün ödemelerde kredi kartı uygulamaları, hayret verecek kadar yaygın. Tropikal Orman göbeğindeki hediyeci dükkanı ve büfede bile geçerli. Doğrusu rahat oluyor. Hatta bizim Sinan Bilsel, bindiğimiz taksi parasını bile kredi kartıyla ödüyor.

Bir yalnız akşamımda, otelimin yakınında bir restoran soruyorum. Bana; Fransız, Çin, Endonezya, Japon, Hint restoranlan tarif ediyorlar. Resepsiyon memurunun, "Avustralya restoranı" diye bir bilgisi yok. Hemen karşıdaki bir Meksika restoranına giriyorum. Burası lisanssız, yani içkisi yok ama, servis yapan kızların güzelliği, zaten yeterince baş döndürüyor.

İçki yok ama, gitarlı şarkıcı var. Sekiz güzel kız ve bir oğlanın oturduğu masaya rampa etmiş, hep birlikte Vantarabela söylüyorlar. Benim bile çocukluğumun şarkısı... Bu Meksikalılar da bizim gibi. Yenilikten korkuyorlar. Masadaki tek oğlan, cennette sanki... O bomba kızların birini bırakıp ötekini öpüyor. Bir doğum günü kutluyorlar.

Saat 20.10'da çok kızlı masa hariç, müşteri kalmadı. 20.20'de şarkıcı gitti. 20.30'da garson kızların ikisi gitti. Yalnız kaldık. O haremağası oğlan bana: "Nerelisiniz?" dedi. "Türk'üm" dedim. Ben de gitmeye davrandım. Oğlan bana: "İyi geceler PAŞA!" demesin mi? Ben de ona: "İyi geceler Mavi Sakal!" dedim, kapıyı kapadım. Peşimden bir kahkaha tufanı patladı.

Akşamın birinde, İtalyan restoranının birinde, sofradayım. Bir pisi balığı ki, iki karışa yakın... Üstelik yamyassı da değil. İçinden doyurucu et çıkıyor. Yani balıketinde bir balık... Salata o kadar diri ki, domates dilimleri dik duruyor.

Garsonun içkiyi getirdiği bardağın alt tarafı, yukarıya doğru iyice çukur. Bir de cam kalınlığı eklenirse, bardağın yaklaşık üçte biri, işe yaramıyor. Oysa bizim için asıl önemli olan, üstten boşalma. Bir de alttan boşalmış olursa, hesabımızı şaşırıyoruz.

Abdülhak ile Eastern Subbarts ve Sydney Rowing Kulüpleri'ne de gittik. Her biri kalabalık. Bol restoran, bar ve kumar makinesi var. Fiyatlar ehven, hatta bazen çok ucuz. Kulüpler burada bir yaşama biçimi. İngiliz kulüplerine de pek benzemiyor. Yalnız Sydney'de yüzlerce kulüp var. Herkes gömlekli. Giyimler çok rahat. Hanımlar da öyle... Gece giyimi gösterileri yok.

Bir öğle yemeğine, Abdülhak ve Sinan Bilsel ile birlikte davetliyiz. Sydney'in en ünlü restoranlarından Waterfront'tayız. Hoş değil mi: Restoranın müdürü bir Türk: İlker Biçer. Masadaki beşinci kişi de bir Türk: Mustafa Doğanlı... O da hemen yanındaki restoranın müdürü. Bende bile hal bırakmayacak lezzet ve dehşette bir yemek yiyoruz.

Bir de bakıyoruz ki Sinan ile İlker'in kostümleri birbirinin aynı gibi... İlker 250 US dolara Sydney'in ünlü bir mağazasından almış... Sinan ise iki misli fiyata, İstanbul'un ünlü bir firmasından.

Avrupa'ya, kolay gidilemediği söz konusu oluyor. Dostlara takılıyorum: "Siz de amma uzak yere göçmüşsünüz ha! Net 20

saat uçuşla ancak gelinebiliyor." Onlar da beni uyarıyor: "Uçakla gelen, buranın uzaklığını anlamaz. Hele bir kere vapurla gel de, o zaman bu uzaklığın ne olduğunu anlarsın."

1.6. Kötü Bir Simge

Sydney'de, dünyanın en ünlü 20'nci yüzyıl yapılarından birisi var: Opera binası. Sydney'in de, Avustralya'nın da simgesi olup, kitapların çoğu zaman kapaklarında... Ben de mimarlık ve turizm kitaplarından biliyorum ama, yine de "Mülâhazat Hanesi"ni kapamıyorum, gidince iyice incelemeye karar veriyorum.

Yapı, Sydney'in en seçkin yerinde ve körfeze uzanan bir burnun ucunda. Ayrıca şehir merkezinin en şenlikli yerinde. Binanın resmi adı: Entertainment Center. Kısacası: "Profesyonellerin sunduğu hafif eğlence merkezi" gibi bir anlamı var. Amaca göre bu ad, hafif kaçıyor. Binada 6.000 koltuk var. Opera salonunda 1.547, konser salonunda 2.690, dram tiyatrosunda 544, müzik odasında 419, öteki iki salonda 400 ve 350 kişiye yer bulunuyor. Güneyinde ise büyük bir açık hava tiyatrosu yer alıyor.

1954 yılında uluslararası bir mimarlık yarışması ile başlamış olan bu yapı, başta birinciliği kazanan Danimarkalı mimar Jörn Utzon olmak üzere, bütün ilgililer için bir macera olmuş. Sorun üzerine sorun çıkmış. Önce zemin, yeterli sağlamlıkta bulunmamış. Keşfi 7 milyon dolar olan binanın maliyeti, 102 milyon doları bulmuş. Finansman güçlüğü yüzünden, yapı 14 yıl sürmüş. Başladıktan 7 yıl sonra işten kopan (ya da koparılan) mimar, 1973 yılındaki açılış törenine bile gelmemiş.

Yapı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş. Londra'nın Times gazetesi yapıyı "Yüzyılımızın mimarlık eseri" olarak karşılarken, başkalarının yakıştırmaları şöyle olmuş: "Yelkenli sa-

man yığını", "Futbol maçına giden Fransız rahibeler grubu" denebilmiş.

Şimdi kısa izlenimler: Opera salonu sahne genişliği, yalnız 12 metre. Bu salonun ve dram tiyatrosunun duvar ve tavanları kara mı kara... Hiçbir şey gözükmüyor. Opera salonunda balkon arkası çok kötü. Konser salonu Berlin Filarmoni Salonu'nun başarısız bir benzeri. Çatı yer yer, insanların üstüne üstüne geliyor.

İç hacimlerle dış mimarinin, kesinlikle, hiçbir ilişkisi yok... Yalancılık bu! Dış biçimin kabuk konstrüksiyon olduğunu sananlar var, fena aldanıyorlar. Yapılan: içi betonarme kirişlerle takviyeli eğri bir yüzey... Kadın modacısı kafasıyla yapılıp herkese (bu arada bazı mimarlara da) yutturulan bu mimari, yüzyılımızda mimarların insanlara yaptığı en büyük ihanetlerden biridir (Bu sözleri rahatlıkla söyleyen bu satırlar yazarının, 123 projenin katıldığı uluslararası bir opera yarışmasında ödül kazanmış bir mimar olduğunu izninizle ekliyorum).

1.7. Bizimkiler

Ertuğrul İncekara ile Türk mahallesini geziyoruz. Sydney'in Auburn bölgesi, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yer. Bu mahalleye gelen bir Türk, ülkemizin neresinden olursa olsun, Auburn'u yadırgamaz. Kebapçısından marketine kadar. Şişli'de hangi markadan ne yiyecek varsa, hepsi burada.

Öğle yemeğinde, Yozgatlı Muzaffer Güner ustanın yerinde döner yedik. Ustanın kendi eliyle yaptığı yoğurt nefisti. Bizdeki bazı yoğurtlara göre fark, namuslu yapımdan doğuyordu. Muzaffer Usta ayrıca, deyim yerindeyse "döner fabrikası" da kurmuştu. 8-10 kiloluk dönerleri sarıp, pişirmeden satıyordu.

Auburn'a yaklaşırken, bir cami inşaatı gözüküyor. Ülkemizde binlercesinin yapıldığı gibi... Yüzyıllar öncesinin taş camilerini, betonarme kemer ve kubbelerle taklit ederek... Cami mülkiyeti de, Türkiye'deki "Diyanet Vakfı"nın imiş. Bu vakfın, dünyanın öbür ucuna kadar neden yayıldığı anlaşılmıyor.

Sydney radyosu, Avustralya'da yaşayan bütün ulusların dilinden yayın yapıyor. Bu, "azınlıklar" için yayın da değil, çünkü çoğunluğun ne olduğu belli değil. Ben de radyonun Türkçe yayınına katıldım. Avustralya izlenimlerim konusunda bir konuşma yaptım.

Bir gün oteldeki odama telefon ediliyor. Bir Türk asıllı Sydneyli "Hoşgeldin" diyor. Radyodaki konuşmamdan, geldiğimi biliyor. Telefon sohbeti uzuyor. Bu arada yorumsuz aktaracağım bir bilgi veriyor. Türk asıllılardan, tek kalemde 10 milyon Avustralya doları verip otel alan varmış. Kuşkulanılan iş, bu kişinin beyaz zehir ticaretine bulaşmış olması.

1.8. Önceleri Neler Olmuştu?

Avustralya insanlarının geçmişi konusunda, kitaplarda anlatılan birtakım masallar var. Deniyor ki 40 bin yıl kadar önce beşinci kıtaya gelen ilk insanlar, Asya'dan göçmüş. O zaman kıtalar birbirine o kadar yakınmış ki, göçenler yalnızca 50 ya da 100 km kadar bir deniz açıklığını aşmışlar. Masal bu! Son 40 bin yıl içinde dünya bu kadar değişmiş olsaydı, tüm yaratıkları ortadan kaldıracak kadar şiddetli doğal olaylar geçmesi gerekirdi. İnanmak mümkün değil

Çinliler, Romalılar, Yunanlılar ve Yahudiler, "Güneyde bir kıta"nın varlığına inanıyorlardı. Çinli denizcilerin İÖ 5'inci yüzyılda başlayıp, 20 yüzyıl süren "yaşama iksiri" arayışlarında beşinci kıtaya geldikleri, haritalardan ve bulunan metal paralardan anlaşılıyor. Kitaplarda beşinci kıtayı bulduğu bildirilen Kaptan James Cook'un doğu kıyılarına gelişinden çok önce; İtalyan, Fransız, Portekizli, Hollandalı denizci ve tüccarların, kıtaya geldikleri biliniyor.

Büyük Britanya sömürge olarak Kuzey Amerika'yı yitirdikten sonra (1783), suçlular için yeni sürgün yerleri aramak zorunda kalıyor. İçişleri Bakanı Lord Sydney, beşinci kıtayı uygun görüyor. Kaptan General A. Phillip kumandasındaki 11 gemi yola çıkıyor. 759 ağır suçlu (188'i kadın) taşıyan gemiler, yedi ay sonra Botany Körfezi'ne demir atıyor (1788).

Beşinci kıtanın ilk Avrupalı (!) halkı, İngiltere'deki iptenkazıktan kurtulmuş olanların en süzmeleri... Avustralya bu ba-

kımdan biraz Sibirya'yı andırıyor. Nasıl Çarlık Rusyası orasını geri dönülemeyecek kadar uzak bir "parmaklıksız hapishane" saydıysa, İngilizler de başlangıçta beşinci kıtayı, o niyetle kullanmışlar. O zamanlar adına "Güneş Batmayan İmparatorluk" denen Büyük Britanya, ağır suçluları Avustralya'ya sürmüş.

Gemilerdeki mahkumlar, acı sarı renkte giysilere bürünmüş. Bu yüzden lakapları "kanaryalar". Gemi mürettebatı, askerler ve kanaryaların dışında bazı canlılar da karaya çıkıyor. Bunlar arasında 1 boğa, 4 inek, 3 keçi, 1 dana, 7 at, 44 koyun ve 5 tavşan, beşinci kıtanın ilk açık hava hapishanesi için karaya çıkmak onurunu kazanıyor.

"Birinci filo" ilk Avrupalıları (!) getiriyor ve gemiler şimdiki Sydney'in Botany Körfezi'ne demir atıyor. 80 yıl içinde İngiltere'den 160 bin ağır suçlu, Avustralya'ya sürülüyor. İlk "suçsuz göçmen"lerin gelişi, 19'uncu yüzyıl başlarında. İlk insan akını, 1850 yılındaki altın arayıcıları ile yaşanıyor. Aslında bunlar da, genelde maceracı, ipsiz takımı.

İçişleri Bakanı'nın adı konan Sydney'deki ilk yerleşme, yıllarca Pasifik Okyanusu ile dağlar arasında sıkışıp kalıyor. Batıdaki Mavi Dağlar'ın aşılarak içerilerin iskana açılması, ancak 25 yıl sonra başlıyor. Koca kıtanın ortasına varılması ise 72 yıl sonra mümkün oluyor.

Bu İngilizler dünyayı sömürmüşler ama, ödedikleri bir ödül var: İngilizce. Sömürme karşılığı sayılamasa bile, yine de çok zengin ve yaygın bir dil... Amerika'sından Avustralya'sına kadar... Ama bıraktıkları bir mendeburluk da var ki, hiç alışamıyorum: Sol trafik... Pakistan'dan Singapur'a kadar.

1.9. Şimdiki Durum Üzerine

Avustralya da, B. Amerika ve Almanya gibi, altı devletin birleşmesinden kuruluyor. Her birinin hükümeti ve başbakanı var. Hepsi, merkezi Canberra'da bulunan federal devlete bağlanıyor.

Avustralya'nın nüfusu, topu topu 16 milyon. Yüzde 70'inin 30 yaşın altında olduğu söyleniyor. Genel politika olarak, göçleri kısıp doğumu artırmaya yöneliyorlar.

Büyüklüğe göre nüfus çok az. Km^2 başına iki kişi kadar... (Avrupa'da 200-300 kişi/km^2.) Büyük bölümü yerleşilemez-yaşanamaz olan beşinci kıta, yine de dünyanın en çok kentleşmiş ülkelerinden... Yüzde 85 şehirlerde oturuyor. Bir başka ölçü: Tüm kıta nüfusunun yüzde 90'ı, güneydoğu Pasifik kıyılarındaki 30 km'lik şeritte yerleşmiş.

Beşinci kıta, akarsulardan yana fukara. Tüm nehirlerin yılda akıttığı su miktarı, 3,5 milyar metreküpü bulmuyor. Doğru dürüst göl yok. Haritada gözüken mavi lekeler için, "Dry Lakes" (kuru göller) diyorlar. Deyim hoş ama, kuru tuz gölleri bunlar.

Avustralya'nın beşte biri, neredeyse hiç yağmur almıyor. Tümüyle, beş kıtanın en az yağmur alanı... Ancak, koca kıtanın ortasındaki çöller dikkate alınmazsa, yeterli yağmur alan bölgeler az değil. Örneğin kuzeydoğu kıyıları, 2.000 mm/yıl yağmur alıyor.

Avustralyalılar, bütün kıtayı saran iyi bir yol ağını gerçekleştirmeyi başarmışlar. İnsan başına düşen taşıt sayısı çok

ama, ülkenin büyüklüğü yüzünden karayolları yine de tenha mı tenha. Öyle Avrupa-Amerika yollarının bezdirici trafik yoğunluğu yok. Güzelim yollarda, arada bir taşıta rastlamak bile sevindirici.

Avustralya'nın güneydoğusunda, yaklaşık 3.000 km boyunca, bir okyanus kıyısı şeridi var. Biçiminden dolayı buraya, "verimli yarımay" diyorlar. En önemli şehirler de bu kıyı şeridinin üzerinde: Brisbane, Sydney, Melbourne, Adelaide.

Avrupa'dan vapurla altı haftada ancak gidilebilen Avustralya, son çeyrek yüzyılda jet uçakları ile 20 saat uçuşla varılabilen, ulaşılabilir "yakın" bir yer oldu denebilir. Varmak kolaylaştı ama, kıtanın gezilmesi yine de zor. Batı-doğu uçları arası 4.500 km (Lizbon-Moskova arası kadar), kuzey-güney uçları arası ise Tasmanya Adası hariç 3.180 km

Kıta çok büyük ama, dörtte üçü insansız çöller ve stepler... Geçiş hâlâ tehlikeli. Bazı kuruluşlar, fazla özel merakları olan turistler için, günler-haftalar süren çöl gezileri düzenliyorlar. Arazi taşıtları ya da develerle... Çölde gezmeyi bile bir derece anlıyorum da, deveye binmenin keyfine hiç aklım ermiyor.

Göçmen akını başlamadan önce sık ormanlık olan doğu bölgeleri, hırslı ve düşüncesiz kereste üretimi ile birlikte tarım alanlarının genişlemesi nedenleriyle, daralıyor. Güneydoğu okaliptüs ormanları, kıtanın kendine özgü tipik ağacı... Regnans denen okaliptüs, yüz metreyi aşan yüksekliğiyle, hayranlık yaratan anıtsal dev ağaç. Kuzeydoğu tropik ormanlarını, okaliptüs çeşitleriyle birlikte meşe, kayın, sedir, ladin, akasya ağaçları tamamlıyor.

Avustralya'yı oluşturan altı federal devletin birincisi: New South Wales... Kuruluşu: 1788. Ülke nüfusunun üçte biri, burada yaşıyor. Bu nüfusun da yarıdan fazlası, bu eyalet-devletin başkenti olan Sydney'de. Bu şehir güzelliği yüzünden sürekli olarak; Napoli-Hong Kong ve San Francisco ile karşılaştırılıyor. Ancak ben bu üç şehirde de, imar azgınlıklarından tedirginlik

duydum. Oysa Sydney'de, aynı duyguları yaşamadım. Şehir biçimlenmesi ve yerleşmesi, ötekilerden iyi.

Evet, şehir merkezini barındıran bir finans ve ticaret merkezi var. Ama şehir bunun dışında, alçak yapılarla biçimlenen 450 kenar mahalleden kurulmuş. Hepsi de kenar mahalle... Arazi bol ya, 4.000 km^2 'ye yayılmış. 9 milyon nüfuslu Paris'in, iki mislinden büyük bir alan bu.

Sydney 35 milyon ton yük hacmiyle, Güney Pasifik'te en büyük liman. Havalimanı da yılda 10 milyon yolcuya hizmet vererek, Avustralya'nın en büyüğü durumunda.

Avustralya'nın bir doğal simgesi var: Ayers Rock. Bu, kıtanın tam ortasındaki çöllerin de göbeğinde dikilen bir tepe ama, sabah ve akşam rengi kıpkırmızı gözüküyor. Dünyanın en büyük tek parça kum taşı bu. Neredeyse Çamlıca Tepesi kadar büyük. Yerliler tarafından kutsal sayılıyor.

Kıtanın bir baş ağrısı, orman yangınları ve su baskınları. 1983 yılındaki büyük yangında, yüze yakın insan ölmüş, binlerce ev yanmış, onbinlerce hayvan telef olmuş. Aynı yıl kuzeydoğuyu, tufan benzeri su baskınları sarmış.

Din cemaatlerinde, ulusal kökenler rol oynuyor. Örneğin Katolik Kilisesi'ne İrlanda kökenliler egemen olmuş. İtalyan kökenli Katolikleri, cemaat yönetimine sokmuyorlar.

6-16 yaşlar arasında 10 yıl, okul zorunluluğu var. Ülke sağlam kurulmuş 20 üniversiteye sahip. Bilimsel ve Endüstriyel Araştırmalar Örgütü, 40 enstitü ve 8.000 araştırmacı ile çalışıyor.

En güçlü iki parti, Labor ve Liberaller. Çelişkili durumlar olduğu söyleniyor. Deniyor ki, Labor'da aşırı sol sendikalar var ama, partiyi yönetenler çok daha sağ eğilimli. Liberallerin arasında da, sosyal demokratlar var. Burada uzun süre yaşanmadıkça, bu görüşlerle ne demek istedikleri kolayca anlaşılamıyor.

1.10. Mercan Denizinde

Uçağımız Avustralya'nın kuzeydoğusundaki tropikal bölgeye varıyor. Alçalıyoruz. Yine suları çok bir yere geldik. Aşağıda; kanallar, haliçler, deltaların bini bir para... Doğumuzda, vahşi dalgalı Pasifik Okyanusu'nun uslanmış bir bölümü gözüküyor. Çünkü burada mercan adaları dizisi, açık denizdeki dalgaları kesip, kıyıları görsel güzellik ve sessizlik dolu sakin göller haline getiriyor.

Cairns şehrinde, Acacia Court Hotel'de kalıyorum. Deniz kıyısındaki Esplanade üzerinde. Bütün otelin kliması çok iyi çalışıyor. Odam mükemmel. Her an hazır çay-kahve, parasız. Balkonum var. Günde 55 dolar ödüyorum. Akşam yemeği büfesi 15 dolar. 50 çeşit sıcak-soğuk balık, et ve meyveden başka buzlar içinde tepelerle karides ile ıstakoz da bu fiyata dahil. Her 20 dakikada bir, bidon kadar büyük kaplarla getirip ıstakoz ikmali yapıyorlar.

Bir düşüm gerçekleşiyor. Mercan adalarını göreceğim. Otobüsle Port Douglas'a gidiyorum. Cook karayolundan kuzeye doğru yollanıyoruz. Adına "yağmur ormanı" dedikleri bölgelerden geçiyoruz. Eksik kalmasın, bir de yağmur başlıyor. Tropiklerde yağmur da bizimkine benzemiyor. Ahmak ıslatan hiç yok. Tuhaf bir yağmur çeşidi bu! Püskürüyor sanki... Damlalar zincir halkaları gibi birbirine yapışık. Yağmur kesildiği anda, hayranlık veren bir gökkuşağı görüyorum. Renkleri pastel değil, hafif sisli de değil... Sanki yağlı boya sürülmüş gibi...

Port Douglas'a vardık. Küçük bir nehirde küçük bir haliç... Minyatür bir şehir (köy demeye dilim varmaz). Halicin iki yakasında yerleşmiş. O kadar sıcak, o kadar çekici ki, güzelliği anlatılamaz. Mercan adalarına gideceğimiz katamaran tekneye buradaki marinadan biniyoruz. Haliç kıyısındaki ufacık binaların önünden süzülerek geçen teknemiz, açık denize çıkınca uçmaya başlıyor. Bir hız bir hız ki, açık güvertede durulamıyor.

Katamaran teknemiz koca gemi... Küçük motorlara aktarılıp, bir yüzer adaya çıkıyoruz. Aslında bu bir büyük duba. Güneşten korunuyor, oturacak rahat yerleri var. Dalmak için teçhizat burada kuşanılıyor. Ama dubanın en hoş yanı, "bodrum katı". Bir merdivenle inilen bodrumun yan duvarları camdan... Denizin içi, akvaryum gibi seyrediliyor. Deniz içi bitkileri, yüzlerce çeşit balık, tam bir biçim ve renk cümbüşü... Balıklar da meraklı, cama yanaşıyorlar, burun burunayız, korkmuyorlar. Çünkü asıl akvaryumda olan, balıklar değil biziz.

Avustralya Hükümeti 1983 yılında Great Barrier mercan adaları ve kayaları dizisinin büyük bir bölümünü "Ulusal Park" ilan ediyor. Nasıl mı? Ta denizin dibinden adalardaki ağaçların tepesine ve uçan kuşlara kadar... "Ulusal Deniz Parkı" (Marine Park) olarak, UNESCO da bu bölgeyi, dünyada korunacak doğa eserleri listesine alıyor.

Öğle yemekleri koca katamaran gemide yeniyor. Açık büfe. Sıcak-soğuk balıklar, tropikal sebze ve meyvelerle... Domates-hıyarda fark yok ama, ananas-kivi gibi meyvelerin yanında her tarafı kavuniçi renkte bir kavun var ki, kokusu ve lezzetiyle farklıdır, nefistir. Şaraplar, seçimde şaşkınlık yaratacak kadar çeşitlidir. Foster bira, dünya klasmanına girer. Buz gibi teneke birayı, ısınmasın diye beyaz köpük malzemeden yapılmış bir kap içinde veriyorlar.

Denizin dibini seyretmek için, ayrıca öyle küçük tekneler var ki, dipleri camlı... Kıyılara yakın sığ sularda bu teknelerle de-

niz dibi, sanki televizyon seyreder gibi görülüyor. Mercan denen yaratığın nasıl bir şey olduğu, asıl böyle anlaşılıyor. Bu minik hayvancıkların onbinlercesi yüzbinlercesi birbirine yapışık yaşıyor. Görünüşleri, bitkiler-çiçekler gibi. Deniz suyunun hareketine uyarak sallanıp duruyorlar. Biçimleri de; minik çam ağaçları, yıldız çiçekleri, karnabaharlar, süs bitkileri gibi.

Sonra mercan adası plajına çıkıyoruz. Kıyılarında deniz alçaldıkça, boyutları azgınlaşan bir plaj var. Suyun içindeki balık ve bitkilerin hepsi görülüyor. Su o kadar pırıl pırıl ki, insan raporunu görmeden bile, bu suyun temiz olduğuna yemin edebilir. Adanın üstündeki tropikal bitki ve çiçek çeşitlerinde enflasyon var.

İklim öyle tuhaf ki; 20 dakika, yarım saat, bir saat gibi kısacık zaman parçalarında bir anda deli gibi değişiyor. Günün tam ortasında gözleri kamaştıran güneş, birden yitip gidiyor, koyu bir karanlık basıyor, tufan gibi yağmur başlıyor. Low adasındaki deniz feneri, teknelere yol göstersin diye çakmaya başlıyor. Ama azıcık sabır yetiyor. Yağmur bıçak gibi kesiliyor. Güneş damdan düşer gibi yine kafamıza çöküyor. Gündüz bir anda geri geliyor.

Low mercan adasına sabah yaklaştığımızda kıyılarında - birkaç yüz metre açıklarında, denizin dışına fırlayan bitki uçları görüyorum. Ne olduğunu anlayamıyorum. Ama aradan saatler geçip de deniz gelgit ile 3-4 metre alçalınca, bunların ağaç olduğu anlaşılıyor, ortaya yeni kara parçaları çıkıyor.

15 bin yıl önce denizin 300 metre derinliklerinde başlamış olan Great Barrier mercan adaları harika eserini yaratanlar, polip cinsinden tek hücreli hayvancıklar... Aldıkları gıda içindeki kalkeri ayırarak, yaşadıkları "in"leri inşa ediyorlar. Deyim yerindeyse bir mercan aşireti, yılda beş santime kadar kalınlaşan kalker kayalığı inşa ediyor. Tarih boyunca yaptıklarıyla övünen insanların tüm eserleri, henüz daha bu tek hücreli hayvanların

yaptığı Great Barrier mercan adaları ve kayalıkları dizisinin büyüklüğüne varamamış bulunuyor. Tüm barajları, binaları, yolları dahil... Gördünüz mü insanların şımarıklığını?...

1.11. Garip Deniz Yaratıkları

Avustralya'nın kuzeydoğu kıyıları önünde, Pasifik Okyanusu içinde teşekkül etmiş bulunan Great Barrier mercan adaları ve kayalıkları dizisi, dünyanın en ilginç doğa harikalarından biri... Dizinin başından sonuna kadar boyu, 2.000 km Pasifiğin bu adaların doğusundaki bölümüne, zaten "Mercan Denizi" deniyor. 2.500 ada ve kayalığın toplam alanı, 380 bin km^2(Türkiye'nin yarısı kadar). Kayalıklar dizisi ile anakara arasında, 15 km ile 400 km arasında değişen mesafeler var.

Mercan polipleri, en az 21 derece sıcaklıktaki sularda yaşıyorlar. Great Barrier'de, 340 çeşit mercan sayılmış. Bu hayvancıklar, deniz suyu yüzüne çıktıkları anda ölüyorlar. Gün ortasında gri gibi gözüküyorlarsa da, akşama doğru bin türlü renge bürünüyorlar.

Mercan adalarının ortasında ve kıyı tarafındaki durgun suların içi, zümrüt yeşili ile lacivert arasında renkli bir dünya. Buralarda 14 bin çeşit deniz yaratığı yaşıyor. Bunlar arasında bin türlü biçim ve renkte balık ile birlikte, kıyılara yumurtlayan kaplumbağalar ve banyo küveti büyüklüğünde midyeler bulunuyor.

1.12. Cangıl Gezileri

Cairns dünyanın öbür ucu. Buradakiler "Bizim oralardan kimi tanıyorlar?" derlerse söyleyeyim: Ömer Hayyam'ı tanıyorlar. O'nun adına açılmış bir restoran var. Şarap bol... Dörtlüklerinin İngilizce kitabını almışlar, söyleyip duruyorlar. Şaka bir yana, Hayyam gibi de içiyor hınzırlar.

Cairns Pasifik Okyanusu kıyı şehrinin batısında, Atherton Yaylası bulunuyor. Cangıl ormanları, volkanik gölleri ve şelaleleri ile... Dünyanın en sevimli trenlerinden biri, kıyı kentini yayladaki Kuranda istasyonu ile birbirine bağlıyor. Yalnızca 34 km'lik hatta; 15 tünel, 4 köprü ve bir tane 240 metrelik pek cici bir viyadük var. Denizden 329 metreye yükseliyor. Vardığı Kuranda istasyonu ise çiçeklere gömülü sevimli bir binacık.

Kompartımanda, trenin güzelliğini artıran insanlarla birlikteyim. Ahbaplık ediyoruz. İskoç asıllı Amerikalı Mac Gillivray anlatıyor: "Siz tanıdığım ikinci Türk'sünüz. Tanıdığım birinci Türk'e sormuştum: 'Ben California'lıyım, siz nerelisiniz?' diye... 'Teksaslı' demişti". Pencere önünde resim gibi bir genç kız. Giyinişi cömert mi cömert... Resmi tamamlayan bir renk: Kollar ve bacaklardaki sarı ayva tüyleri... Bu güzel kız Tasmania Adası'ndan tatil yapmaya gelmiş. İrlanda asıllı. Adı da: Alison O'Halloran... Yakışıyor.

Yağmur ormanı denen cangılın tam göbeğinde, göl kenarında öğle yemeği yiyoruz. Restoran çevreye uyan ahşap bir bina. Güzel mi güzel, yemek de iyi... Kanguru eti yiyip, kırmızı şa-

rap içiyoruz. 130 kiloluk otobüs şoförümüze soruyorum: "Kalkışımıza ne kadar zaman kaldı?" diye... Açıklıyor: "İki şişelik..."

Restoranın terasında bir Aborigine, yani bir Avustralya yerlisi hediyelik eşya satıyor. Bu arada bumerang da satıyor ve gösterisini yapıyor. O yassı çatal sopaları fırlatıyor ve bumerang gerçekten de döne döne bir eğri çiziyor ve geri geliyor. O güne kadar inanmadığım bu işe, artık inanıyorum. Anladım ki bu işin, rüzgara, atış biçim ve açısına, kısacası fizik kurallara uyan, bir nedeni var. Basıp parayı, bir bumerang alıyorum.

Otobüsle Atherton'a geçiyoruz. 760 m yükseklikte bir şehircik... Mısır tarımı merkezi. Su sporları yapılan Tinaroo gölünü geziyoruz. Sonra Avocado çiftliği, kilometrelerce tütün tarlası... Sonra beni şaşırtan bazı ağaçların yanından geçiyoruz. Lale çiçeği ağacı bunlar. Çınar kadar ulu koca ağaçların üzerinde, 500 tane, bin tane lale büyümüş.

Buranın ormanlarına yağmur ormanı denmesi boşuna değil. Senede 6 bin milimetre yağarmış. Yani bizim sulak bölgelerin on misli kadar. Gördüm ki bazı binalar, Malezya cangıllarındaki gibi yapılmış. Sel basmasın diye kazıklar üzerinde duruyor. İlk döşemesi de, yerden adam boyu daha yukarıda. Dağlarda ağaçların arasında, Sikas dediğimiz bitkiler yetişiyor. İri iri... İstanbul'da tanesini milyonlara satıyorlar.

Ulusal Park olan ve 750 metre yükseklikteki Barrine Gölü, yüz hektarlık bir cennet. Restoranı mükemmel. Minicik teknelerle geziliyor. Su kaplumbağaları ve pelikan cinsi gagalı kuşların, doğal bir hayvanat bahçesi. Sonra Yungaburra'ya gidilerek bir doğa harikası daha görülüyor. Bunlar, kökleri açık havada olan ağaçlar. Hele bunlardan Curtain Fig Tree adı verilen bir tanesinin, 15 metre yüksekliğinde açık hava kökleri var. Burası, turistik ziyaret programlarına dahil.

Cairns ve civarındaki bütün taşıtların, otobüs, kamyon veya otomobil, hepsinin önünde özel tamponlar var. Bunlar bizim

bildiklerimize benzemiyor. Alt tarafları bayağı yukarıda bitiyor. Şehir dışı yollarda kanguru veya benzerlerine çarpılırsa, uçup da pencereden içeri girmesin diye...

Bir akşam yemeğini Caims'deki otelimde yalnız yiyorum. Yanımdaki 15 kişilik masada çok gürültü ediyorlar. Çünkü bir doğum günü kutlanıyor. Şef garson bana yerimi değiştirmeyi öneriyor. Ben: "Hayır... Siz onlara benim hesabıma bir şişe şampanya götürün" dedim. Şampanya o masaya gidip durum anlaşılınca, iki güzel hanım hemen yanıma gelip beni masalarına çağırdılar. Yarım saat sonra masada oturanlarla o kadar kaynaştık ki, birbirimizin sırtını tapışlamaya, itişmeye kadar cıvıdık.

Doğum günü kutlanan, iki metre boyundaki İrlanda asıllı bir çiftçiydi. Çok neşeli bir adamdı. Karısı da Aborigine denen bir Avustralya yerlisiydi. Oldukça esmer tenli bir genç kadındı. Bir ara bu kadın birdenbire öyle kızdı ki (kocasını öbür kadınlardan mı kıskandı bilmem), kocasının bacağına kemik sesi getiren bir tekme yapıştırdı.

O çam yarması gibi koca adam, acıdan danalar gibi böğürdü, iki büklüm oldu. Masada bulunan hepimiz, gülmekten sancılar içinde kaldık. Sonra ne oldu bilmem, ben yatmaya gittim.

Caims'den üzülerek ayrılıyorum. Uçak saati münasebetsiz: Sabahın 6.25'i... Otelde saat 4'te kalkıyorum. 5'te aşağı inip taşıt bekliyorum. Otelin kapısından, genç bir kız giriyor.

Saçları dağınık, yüzü yorgun ama neşeli... Resepsiyondaki yaşlı memur: "Piliçlerim dönüyor. Şu anda henüz dönmeyen, yalnız bir pilicim kaldı" diyor. Bu hanımlar, otelin turist misafirleri.

Hoş bir yerdi bu Caims...

1.13. Talihli Martılar

Beşinci kıtanın kuzeydoğusundaki Cairns ve kıyısında bulunduğu Cape York yarımadası, Avustralya'nın en ilginç bölgelerinden biri... İnsan eli değmemiş cangıllar, krater gölleri, şelaleler, derin uçurumlar, yeraltından fışkıran sıcak su kaynakları, şekerkamışı ve kahve çiftlikleri, mercan adaları... Denizin şiddetli gelgit olaylarının zenginleştirdiği sayısız su kuşları... Pelikanlar dahil... Balık ile tıka basa beslenen talihli martılar (zavallı İstanbul martıları balık bittiğinden karaya çıktı, çöplüklere göçtü)... Timsahlar desek yeni değil ama, eklersek ki burada tuzlu suda yaşayan deniz timsahları da var diye, işte bu az bilinir. Ya deniz kartalları ve uçan köpekler, yeni mi yeni...

Cairns şehrinden pek hoşlandım. Nüfus yalnız 50 bin. Sevimli bir küçük şehir ama, 10 tane büyük oteli var. 50 km ötesindeki uzak çevresiyle birlikte, civarında toplam 150 bin nüfus yaşıyor. Tropik orman gezilerinin başlangıç yeri. Pasifik incisi mercan adaları gezilerine, Cairns'den gidilebiliyor. İyice diri ağaçlıklar ve çiçekler içinde bir şehir. Delice kıskanacak bir yanı: Öyle bölümleri var ki, içine girince ağaç ve çiçekten şehir görünmüyor. Başka bazı Avustralya şehirlerinde olduğu gibi...

1.14. Hayvan Hazinesi

Avustralya kıyıları, deniz yaratıkları açısından çok zengin. 2.200 balık çeşidi arasında, köpek balığı bile 100 cinsle temsil ediliyor. En tehlikelisi, "büyük beyaz köpekbalığı". Öteki deniz yaratıkları arasında; balina, fok, yunus ve penguenler bulunuyor.

Dünya sürüngenlerinin sekizde biri, Avustralya'da yaşıyor. 140 yılan çeşidinden, yarıdan çoğu zehirli. İçlerinde, kısa bir duaya zaman bırakmadan öldürenler var. Kertenkele cinslerinin zenginliğine diyecek yok: 240 çeşit. Büyük amcaları, sekiz metreye kadar büyüyen timsahlar. Tatlı su ve deniz kaplumbağaları, çeşit zenginleştiriyor.

Dünya kuşlarının yüzde 15'i, Avustralya'da yaşıyor. Bunlardan 500 cins, yalnız beşinci kıtayı vatan bilenler... Renk renk papağan cinsleri, olağanüstü zengin. Emu denen kuş, devekuşundan sonra dünyanın ikinci büyük kuşu... Yüksekliği iki metreye yaklaşıyor. Adı kuş ama, uçamıyor. Koşma hızı 50 km/saat.

Bol papağan çeşitleri yanında, benim ciddi adını bilmediğim bir alay kuş çeşidi: "Gülen Hans" dedikleri ne ola ki? İsterse çevirisinden bir şey anlaşılmasın, ben yazarım: Borazancı kazları, maymun kazları, tavuk kazları, kama kuyruklu kartallar. Sonra biraz bildiklerimiz: Pelikan, turna, anka-zümrüdüanka, kara renkli kuğular...

Tuhaf hayvan türlerine bir örnek, gagalı hayvanlar. Bunlar kuş değil ama gagalı. Yavruları yumurtadan çıkıyor. Ama süt

emiyorlar. Bir santim boyundaki yavru, anasına günlerce yapışık kalıyor. Ana derisindeki mesamattan süt emiyor. Çünkü ananın meme başı yok. Geceleri gözleri görmeden, ama bir tuhaf organ yardımıyla bularak, binlerce kurt ve sinek yiyor.

Bir başka gagalı hayvan: Karınca yiyen. Gagası var ama, bu gaga boru gibi, hiç açılmıyor. Ucundan yılan gibi uzayan yapışkan dilini uzatıp, karıncaları topluyor. Müthiş güçlü tırnakları var. Tehlike olursa bir anda yeri deşip içine giriyor. Dışarıda yalnız dikenli sırtı kalıyor. Üstelik karınca yiyen, dünyanın en "soğukkanlı" memeli hayvanı: Vücut ısısı 22 derece.

Kanguru ailesinin kitap adı: Macropodidae. Yani: "Koca ayak". Şimdi Avustralya'da, 49 cins kanguru yaşıyor. Dev kızıl kanguruların boyu üç metreye yaklaşıyor. Buna karşılık, bir karış boyunda minik kangurular var. İri kızıl kangurular, bir yaşlı başkanın yönettiği sürüler halinde yaşıyorlar.

Kıtadaki kanguru sayısının 20 milyona yaklaştığı söyleniyor. Lisanslı avcılar, yılda bir milyon kanguru vuruyor. Kaçak olarak da kürk için ayrıca bir milyon kangurunun daha öldürüldüğü sanılıyor. Hayvancı ve çiftçilere kalsa, tümünü öldürecekler. Çünkü, "sığır ve koyunların yiyeceğini kangurular tüketiyor" diyorlar. Oysa işi iyi bilenler, tam tersini düşünüyor. Onlara göre: "koyun ve sığırlar otları köklerinden sökerek doğa dengesini bozuyorlar, kangurular üstten yiyor."

"Avustralya Koruma Vakfı", bu acımasız ve hesapsız avlarla, bazı kanguru cinslerinin tükenmesinden korkuyor. Oysa Avustralya'da 200 yıl önce ipten-kazıktan kurtulmuşların sürüldüğü zamandan kalma bir özsöz var: "Hareket edeni vur, etmeyeni yerle bir et!" Anlaşılan kaçak kanguru avcıları, hâlâ bu kafada.

1.15. İlk Yerliler: Aborigine'ler

Avustralya 1988 yılında, devlet olarak kuruluşunun 200'üncü yılını kutladı. Ancak unutmamalı ki, bağımsızlığını kazanması, 1901 yılındadır. Avrupalıların beşinci kıtaya gelişlerinden beri yalnız 200 yıl geçti ama, burada 40 bin yıldır yaşayan insanlar var. Beyazların "ilk oturanlar" niyetine Aborigines dediği yerliler, kendileri için Murri, kurri (insanlar) ve beşinci kıta için "Murilag" (rüya çağı ülkesi) diyorlar.

200 yıl önceki Avrupalı beyazların göçü başladığı zamanki Aborigine'lerin, yani yerli halkın nüfusu, yaklaşık bir milyon tahmin ediliyor. "Belki biraz altındaydı, belki de 1,5 milyon vardı" deniyor. Şimdi bu nüfus, 200 binin biraz üstüne kadar inmiş. Doğum ile artışlarının (yılda yüzde 3), beyazlara göre iki misli olmasına da karşın... Ama ömür uzunlukları, beyazların ancak yarısı kadar.

Beyazlar gelmeden önce Aborigine'ler beşinci kıtada, fazla zorlanmadan ve keyifle yaşamaktaymışlar. Günde en çok dört saat çalışırlarmış, iki saatin yettiği de olurmuş. Hanımların doğadan "sebze menüsü" hazırlamaları, beylerin yeterli av etlerini ele geçirmeleri için, bu saatler yetermiş.

Yerliler kendi kültürlerini yaratmışlar. Göçebe yaşayışı sürerlermiş. Kesin işbölümüyle, bitkisel gıdaları kadınlar, hayvansal gıdaları erkekler sağlarmış. Atılınca geri dönen bumerranglardan başka, geri dönmeyen ama bir vuruşta hayvan öldüren av bumerangları kullanırlarmış. Taş ile ağacı yapıştırabilirlermiş.

Basit toprak barajlar bile yapmışlar. En ilginci: Kesin doğum kontrolü yapıyorlar, hatta nasıl olduğunu pek anlamadığım bir kürtaj yöntemleri var.

Beşinci kıta, tarih öncesi kaya resimlerinin en zengin koleksiyonuna sahip. Bu resimlerde av ve hayvan figürleri yok. Konuları efsaneler ve inançlar... Aborigine'ler arasında profesyonel sanatçı da yok. Sanki herkes sanatçı. Oyma ve deri üzerine resim yapıyorlar. Kök boya kullanıyorlar. Tören günlerinde vücutlarını, cümbüşlü renk ve biçimlerde boyuyorlar.

1816 yılında İngiliz Vali Macquarie'nin, "yerlileri öldüren beyazların cezalandırılmayacağını" bildirmesi, Avustralya tarihinin en kara sayfası oluyor. Bundan sonraki yüz yıl içinde, 600 bin Aborigine, katillerden canını kurtaramıyor. Kaçmaya çalışanların bir bölümü, açlık ve hastalıktan telef oluyor. Yüzyılımızın başında kalan Aborigine nüfusu, yaklaşık 120 bine kadar iniyor.

Ülkenin uygar geçinen ünlü kişileri, Abornigine'lere acımıyorlar. Bunlar arasında on yıl öncesine kadar, "erkeklerinin hadım edilmesini" önerenler çıkıyor. Hapishanelerdeki bilmeceli Aborigine ölümleri sürüp gidiyor. Faili bulunmayan cinayetler de öyle... 1987 yılında çıkarılan kanunlarla başlayan ırkçılıktan uzaklaşma adımları, henüz bu yarayı sardıracak ilaç olmaktan uzak görünüyor.

Uygar Avustralya'da ırkçılık kanamaları son yıllara kadar yayılmış. Eski başbakan Malcolm Fraser bile, "yerlilerin hepsini Tasmania Adası'na sürmeli, adayı da güney kutbuna kaydırmalı" gibi, acıklı düşünceler bile ileri sürmüş (1981). Avustralya tarihinin bu kara sayfası, henüz ciddi bir çözüme kavuşmadan, açık duruyor.

1.16. Pasifik Kıyıları

Bir tuhaflık daha: Alanı Türkiye'nin iki misli olan bir eyalet-devlete gidiyorum. Nüfusu mu? Yalnızca 2,5 (ikibuçuk) milyon... Adı da Queensland. Adları çevirmek ters değilse, Kraliçenin Ülkesi gibi bir anlamı var. Bu koca ülkenin azıcık olan nüfusunun yarısı da, başkent Brisbane'de toplanmış.

Australian Havayolları'nda iyi bir sabah kahvaltısı veriyorlar. Bir gökdelen sandviç (ekmeği ince içi kalın), bol portakal suyu, meyve, kahve-çay. Koltuklar rahat. Avrupa içindeki gibi işkence olan darlıkta değil. Tam dakikasında, 11.25'te Coolongatta Havaalanı'na iniyoruz. Bu alan, Brisbane'in 70 km kadar güneyinde ve yalnız Gold Coast tatil şehircikleri dizisi için kullanılıyor. Rahat veren düzen kurulmuş: Oteller otobüsü herkesi otellerine dağıtıyor. Ücret 5 dolar.

Gold Coast'da kalmak için seçtiğim tatil kenti: Surfers Paradise. Adı üstünde, dalga sörfü yapanların cenneti. Dipsiz uzunlukta bir plaj görüntüsü... Kıyıda 100-150 metre derinlikte bir kumsal. Denizde ise yüzlerce metre uzakta çatlamaya başlayıp, dalga-dalga gelen dalgalar. Dalga kayakçıları için, gerçekten neşe bulacakları kıyılar.

Motorla kanal gezisindeyiz. Şık bir tekne. Küçük bir deniz otobüsü bu. Şaşırtan bir şehir yerleşmesi var. Surfers Paradise kentinin okyanusa kıyısı 10 km ise ayrıca kara tarafında da bunun 5-6 misli kanal kıyısı var. Şehir evlerinin yarıdan çoğu yalı... Bunların büyücekleri olduğu gibi, 4 m cepheli ufacık yalılar da

var. Ama hiçbirisi, kesinlikle iki kattan fazla değil.

Yarısı yalı-evlerde oturan şehirciğin yapısında bir tuhaflık var. Pasifik Okyanusu kıyısında bulunan o güzelim plajların dibindeki otellerin her biri, gökdelen biçiminde... 30-40 katlı oteller var. Arazinin bu denli bol olduğu Avustralya'da, hele plaj dibinde bu marifeti yapmak için, zorlarının ne olduğu anlaşılamıyor. Okyanusun görkemli dalgalarını 30'uncu kattan seyretmenin bir zevki var ama, o yükseklikteki esinti, pek saldırgan.

Kuş cennetine gidiyoruz. Bin çeşit kuş var. Çeşidine fazla aklım ermiyor, bildiğim papağanlar. İnsanlara pek alışkınlar. Hiç kaçmıyorlar. Burası yalnız kuşlar için değil, insanlar için de cennet... Ağaçlar ve çiçekler ve kuşlar arasında geçen zamanı farketmiyorum. Birden yağmur başladı. Fotoğraf makinelerini kurtardım ama, kendimi kurtaramadım. Denize düşmüş gibi oldum. Abdülhak arkadaşım: "buranın yağmuru çabuk kurur" demişti ama, uyutmuş beni dostum.

Terranora Gölü kıyılarını geziyoruz. Vadiler ve çiftliklerin güzelliği, huzur ve neşe veriyor. Elbet buralarda Kaptan Cook adı anılmadan bir yudum su içilmediği için, programımızda o da eksik değil. Onun adına yapılan bir anıtın yanından, Pasifik Okyanusu kıyılarının "Danger Lookout" dedikleri noktasını seyrediyoruz.

Tüm bitkilerin mutlu oldukları, duruşlarından, renklerinden belli... Bizim evlerde baktığımız ve salon çamı dediğimiz Norfolk çamları, sokaklarda 20-30 metre yükseliyor. Sarı çam dediklerimiz güneşe ve ısıya öylesine doymuş ki, yaprakçıkları limon sarısı olmuş. Avocado, yol kenarındaki ağaçlarda yetişiyor. Bir muz hevengi, 75 kiloya kadar varabiliyor. Bizden tanıdığım eski dostlara da rastlıyorum, 10-15 kiloluk karpuzlara.

Surfers Paradise'ın alışveriş merkezleri de dehşet... Yürüyerek birbirine de geçiliyor. Fıskıyeli, çiçekli küçük hacimler, tatlı tatlı birbirine akıyor. Birisinde şaşırıverdim. İtalya'nın Floransa

şehrinde bulunan Michelangelo'nun Davut heykeli, birden karşıma çıktı. Hem de büyütülmüş olarak. Havuzlar, çiçek renkleri arasında kaynaşan insanların bulunduğu bu yerde, pekala hoş duruyor.

Bir gece yağmur, azdı da azdı. Caddeler iyice tenhalaştı. Şemsiye ve yağmurluk var diye, ben umursamıyorum. İyi de etmişim. Müşterisiz bir restoran gördüm. İki çiçek gibi güzel ve zarif kız hizmet ediyor. Böyle sâkî olunca, durulamıyor ki... Şarap hiç dayanmıyor. Bir de çiçekçi kız gelmesin mi? Elindeki çiçekleri üçe böldüm, ikisini servis yapan hanımlara ve birisini de elbet çiçekçi kızın kendisine verdim. Çok şaşırdı. "Siz ay'dan mı geldiniz?" dedi. "Hayır İstanbul'dan..." dedim.

Gold Coast günleri bitiyor. Kuzeye, sıcak yerlere (burası ters ya!) gideceğim. Uçuş Brisbane Havaalanı'ndan 2.000 km kadar. Program öyle ki, önce 70 km mesafeyi küçük uçakla gidip, sonra Brisbane'den büyük uçakla devam edeceğim. Önce Coolangatta Havaalanı'na gittim. O gün şans ters. Hava yağmurlu ve fırtınalı. Minicik uçağıma, çok gecikmiş bindim. Üstelik pistte harekete geçtikten sonra yaprak gibi sallanıp, uçmadan geri dönmesin mi? Korkmadım desem yalan.

Biraz sonra yeniden uçuş girişimi... Uçtuk da... Brisbane Havaalanı'na vardığımızda, yetişeceğim uçağın çoktan gitmiş olması gerekiyordu. En sinirlendiğim şey, program bozulması. Minik uçağımız alanın kenarında durdu. Derhal kapı açıldı, birisi "Mr. Boysan!" diye bağırdı. Beni bir Jeep ile hemen uçağıma götürdüler. Koca uçağı benim için yarım saat bekletmişlerdi. Kendimi Türk Bakan'ı sandım. Oysa bana itibardan değil, adetleri böyleymiş. Pek sevindim doğrusu.

1.17. 37 Tepeli Şehir

Queensland eyaletinin ekonomisi güçlü. Kömür, petrol, doğalgaz gibi yeraltı servetleri yanında, tarım ürünleri önemli yer alıyor: Yün, sığır eti, şeker ve meyve önde geliyor. Başkent Brisbane, bu nedenle önemli bir ticaret merkezi ve limanı olmuş. 17 km derinliğinde bir haliç kıyısında, tepeler üzerinde, "37 tepeli şehir" de deniyor.

Coolangatta'dan kuzeye, Brisbane yönüne doğru, tam 18 turistik kent sıralanıyor. Hepsi birden "Gold Coast Şehirleri"ni oluşturuyor. Bu 35 km, Avustralya'nın en yoğun biçimde "turistik"leşmiş ve ünlenmiş kıyısı. Güneşe hasret yabancılar da yılın 12 ayında bu kıyıda bronzlaşıyor ve tatil keyfi çatıyor.

Brisbane'in kuzey ve güneyinde, toplam 200 km'ye yaklaşan kıyı ve deniz sporları keyfi var. Gold Coast denen kıyı, 61 km'lik plajı ile ve olağanüstü turistik tesisleriyle, yılda üç milyon turist çekiyor. Bu sayı içindeki yabancı oranı, giderek artıyor. Tüm kıyıda, biri bitip öteki başlayan tatil şehircikleri sıralanmış. Hepsi kendi içinde mükemmel kurulmuş, zevkli yapılmış, güzel işliyor.

Küçük bir ek daha yapalım: Dünyanın öbür ucundaki Brisbane'in Sanat Galerisi'nde; Degas, Toulouse-Lautrec, Renoir ve Picasso'nun eserleri sergileniyor.

Gold Coast civarında gezdikçe, çok sayıda Avrupa ve Amerika adlarına rastlanıyor: Miami, Chalsea, Palm Beach, Florida, Monte Carlo, Bavaria gibi.

Queensland eyaletinin ikinci büyük şehri Townsville'in adı, 60 bin zavallıyı Melanezya Adaları'ndan kaçırıp, buralara şeker kamışı tarlalarına getirip satan ünlü esir tüccarı Robert Towns'dan geliyor.

Townsville'in güneybatısındaki Ravenswood altın arayıcıları şehrinde, vaktiyle 40'tan fazla otel çalışırmış. Şimdi insan kalmamış da, artık ancak eskilerin ruhları dolaşıyor. Koloniyal stil binaların yanında, hâlâ binlerce Çin elması ağacı yaşıyor. Vaktiyle Kanton Çinlileri getirmiş.

Victoria Mill'de, güney yarıküresinin en büyük şeker fabrikası kurulmuş. Charters Towers'da vaktiyle 50 milyon dolarlık altın çıkarılmış. Innisfail'de eylül aylarında konuk İtalyan operaları temsil veriyor. Black Marlin otelinde her çarşamba, yengeç yarışları düzenleniyor.

1.18. Melbourne

Melbourne Havalimanı'na iniş, gece 10.40'ta. Uçağımız yere şiddetle vurarak iniyor. Hostese, "Nasıl iş bu?" diye işaretle soruyorum. Biraz sonra yanıma gelip anlatıyor: "Uçağın piste, öyle kuşlar gibi yavaşçacık konması, makbul bir iş değildir. En güvenli iniş, biraz hızlı ve sert olanıdır" diyor. Uçaktan çıkıp bagajı alıyorum. Bindiğim taksi şoförü, Yugoslavya'dan Slovenya asıllı çıkıyor. Bu uzaklıkta iken, komşu sayılıyoruz. Yerleştiğim Victoria oteli, avlulu eski bir yapı. Odaları küçük ve yetersiz. Fiyatı Avustralya'da kaldığım bütün güzel otellerden pahalı. Hoşlanmıyorum.

Melbourne'daki ilk günümü, şehir merkezini dolaşmaya ayırıyorum. Yüreğimi ısıtan ilk görüntü, Melbourne tramvayları... Bizim İstanbul'un, 1957'de kafasızca yok edilen tramvaylarına da iyice benziyor. Üstelik vatmanların önemli bir bölümü de Türk... Hepsi eski İstanbul tramvaylarında çalışmış vatmanlar. Kadirbilir Melbourne'lular bir tramvay müzesi bile kurmuşlar.

Melbourne'da şehir merkezinden her yöne 20 km gidilebilen tramvay, en rahat ve etrafın en rahat seyredilebildiği taşıt aracı. Melbourne, en iyi tramvayla gezerek tanınabilir. Bu şehir 325 km tramvay yolu ile dünyanın en büyük tramvay şebekesine sahip.

Melbourne, örneklerini çok gördüğümüz dümdüz, yamyassı şehirlerden değil. Fazla eğimler olmasa bile görsel değişiklikler, sürprizler yaratan inişleri-yokuşları var. Daha ılıman

ama, iklimi de İstanbul havasını bir derece andırıyor. İki şehir de 40 derece enleme çok yakın. Ama biri kuzey, biri güney yarıküresinde. Melbourne'un nüfusu üç milyon kadar. Avustralya'nın Sydney'den sonra ikinci büyük şehri. Önemli endüstri ve ticaret merkezi.

Melbourne da; nüfusu, finans ve ticaret merkezi oluşu, şehir yapısı ve de hatta gökdelenleri ile Sydney'le yarışma yeteneğinde bir büyük kent. Fark aranırsa, Melbourne Sydney'e göre biraz daha Avrupa havalı...

Gezdiğim bütün Avustralya şehirlerinde gördüğüm çok başarılı bir uygulama, Melbourne'da daha belirgin biçimde ortaya çıkıyor. Şehrin eski binalarına, olağanüstü önem kazanan caddelerde de olsa, kimseye el sürdürmüyorlar. Tarihi ve mimari değeri olan bütün eski yapılar, olduğu gibi korunuyor. Böyle bir bina iki katlı ise kesin olarak iki katlı kalıyor. Yanına yapılan 40 katlı bir binayı "emsal" gösterip de, kimse kat ilavesi izni, ya da yıkıp yapma izni alamıyor. Bu yüzden caddeler, mimari müzesi gibi... Her çağda yapılana örnek var.

Ama yeni binaların da hiçbiri, eskiye benzetilerek yapılmıyor. Çağımızın mimari çehresi neyse, ona uyuyor. Her çağ kendi eserini yaratıyor. Bu doğru çözümler bulma başarısına, yalnız binalarda değil, örneğin yeni West Gate köprüsünün olağanüstü doğru ve güzel inşasında da varılmış.

Victoria Sanat Merkezi Ulusal Galerisi, tüm beşinci kıtanın en modern sanat kuruluşu. Burası; iki tiyatro, bir konser salonu, bir stüdyo barındırıyor ki, toplam altı bin koltuğu var. Merkeze ayrıca bir sanat galerisi ile bir müze dahil. Toplam 200 milyon dolara mal olmuş. Bu büyük özveriye, belki de Sydney-Melbourne zıtlaşması ve yarışması yüzünden katlanmışlardır.

Ulusal Galeri, Avustralya'nın en zengin resim koleksiyonunu sergiliyor. Eserleri sergilenen ressamlar arasında; Manet, Canaletto, Dürer, Tiepolo ve Rembrandt bulunuyor. Ayrıca sayı-

sız Asya sanat eseri, müze hazineleri arasında.

Melbourne Botanik Bahçesi, şehrin en güzel parkı... Beşinci kıtanın da en görmeye değer botanik bahçesi... Yaklaşık 12 bin cins bitki yaşatılıyor. Şehrin mavi damarı Yarra nehri kıyılarında kurulu park, şehir insanları için nefes alma yeri. Çocuklar için de neşe kaynağı. Çünkü güzel göllerinde kırmızı gagalı kara kuğulara kadar her türlü su kuşu ile de oynuyorlar.

Melbourne'un büyüklükleriyle övündüğü iki tesisi var. Myer Music Bowl 70 bin kişi için konser dinleme olanağı sağlıyor. Övünülen öteki konu, her ne kadar sanatla ilgili değilse de, yine de yararlı: 80 bin m^2 kapalı alanıyla, dünyada eşi az bulunan bir sebze ve meyve pazarı.

Şehrin doğu kenarı ile Richmond konut bölgesi arasında, çok güzel bir park daha var: Fijtzroy Gardens. Bu parkın ortasındaki bir ev, İngiltere'deki ilk yerinden taşları tek tek numaralanarak sökülüp Melbourne'a getirilmiş ve yeniden kurulmuş. Bu bina Kaptan J.Cook'un baba evi imiş.

Melbourne'da şehir içinde çok sayıda gümrükten muaf (Duty Free) mağaza var. İçlerinde, optikten fotoğrafa, parfüme kadar her çeşit mal bulunuyor. Pasaportunu gösteren yabancılara satış yapıyorlar. Fiyatları öteki mağazaların neredeyse yarısına kadar yaklaşıyor. Doğrusu kolaylık oluyor.

Melbourne'dan ayrılmak üzere havaalanına gidiyorum. Bavuldaki kartvizitten İstanbullu olduğumu öğrenen taksi şoförü, "kardeş" demeye başladı. Makedonya göçmeniymiş. Belli... Arabaya benden başka bir de Amerikalı aile alıp yolunu buldu. Alana gelince kendisinden bana bir bagaj arabası bulmasını rica ettim ve bir dolar verdim. Camdan gördüm ki arabayı otomatikten değil de, işi biten bir yolcudan aldı. "Kardeş" açıkgöz ne de olsa.

1.19. Doğal Zenginlikler

Victoria eyaleti yüzey ölçüsü olarak, Avustralya'nın yalnız yüzde üçü kadar. Ancak nüfus olarak en yoğun eyalet ve tüm ülkenin dörtte birinden fazlasını barındırıyor (18 kişi/km^2). Dört milyonu biraz aşan nüfusun üç milyonu, Victoria eyaletinin başkenti Melbourne'da oturuyor. Eyaletin üçte biri orman. Kuzeydoğuda karlı tepeleriyle Victoria Alpleri yükseliyor. Batıda geniş, yeşil ovalar var. Bu nedenlerle Victoria'ya: "bahçe devlet" diyorlar.

Victoria eyaletinin ekonomisi, hâlâ tarım ağırlıklı. Önde gelen ürünler; hububat, hayvancılık ve meyve. Merinos yünü de en önemli ürünlerden. Melbourne'da, otomobil ve makine fabrikaları, kimya tesisleri gibi endüstri kuruluşları çalışıyor. Son olarak Gippsland'da dünyanın en büyük linyit yatağı bulunuyor. 16 km genişliğe ve 230 m derinliğe varan kömür yatağında, on milyar ton kömür rezervi olduğu hesaplanıyor. Ayrıca önemli petrol ve doğal gaz yatakları ortaya çıkarılmış bulunuyor.

Melbourne şehrini kuran, Tasmania Adası'ndan sabıkalı bir Aborigine katili, haritacı W. Batman. 1835 yılında bu kıyılara geliyor. Yerlilerden 243 bin hektar büyüklüğünde Melbourne arazisini satın alıyor. Ödediği ücret: 20 battaniye, 100 çakı, 50 bıçak, 30 sopa, 30 ayna, 200 mendil, 6 gömlek, 50 kilo un ve yılda 200 sterlin tazminat.

1.20. Göçmenler Devleti

Avustralya'nın önemli sorunu, kimlik arayışı. İngiltere'den kopulmuş. Yeni süper güçlerden birine eğilim olmamış. 16 milyonluk ülkede, belki 100'den fazla ulustan insan toplanmış. Bir "Avustralyalılık" bilinci uyandırmak belki en doğrusu. Dünyadaki yeni açılmaların etkisinin ne olacağı da meraka değer. Çok uzakta olmak, iyi ve kötü etkiler için hem avantaj, hem de değil.

90'lı yıllara girildiği sırada, yaşama biçimi ve kültür açısından Amerika etkilerinin zayıfladığı, buna karşılık Avrupa etkilerinin güçlendiği anlatılıyor.

Avustralya'nın huzur, bolluk ve özellikle sosyal güvenlik cenneti olduğu, küremizin dört bir yanındaki pek çok insan tarafından biliniyor. Bu yüzden şimdi tüm dünya ülkelerinden üç milyon kişi başvurmuş, Avustralya'ya göç izni bekliyor. Oysa beşinci kıta, yılda ancak 130 bin kişiye izin veriyor.

Yüzyılın başında Avrupalı olmayan göçmenlerin engellenmesi önlemleri alınıyor. Ancak İkinci Dünya Savaşı'na kadar da, pek az Avrupalı göçmen geliyor. Savaş Avustralyalıların gözünü iyice açıyor. Japon tehlikesi korku veriyor. Bu yüzden devlet yönetimi, göçleri özendiren geniş programlar uyguluyor. Savaştan sonraki 40 yıl içinde Avustralya'ya dört milyon yeni göçmen geliyor ki, bu göçmenlerin bugünkü ülke çehresinin resmedilmesinde derin çizgileri var.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelen göçmenlerin bir bölümü yerinden edilenler ama, bir bölümü de, Kuzey Avrupa'dan

gelen vasıflı kimseler... Önce red edilip sonra kabul edilenler... İşte Avustralya'da asıl kimlik silkelenmesini yaratanlar, bu ikinciler... B. Amerika da karışık kökenli ama, orası artık eskimiş, oysa Avustralya çok genç... Yeni bir ülke bilinci yaratmanın gelişmesi için, biraz da zaman gerekiyor.

Avustralya'nın göçmen kabulündeki ölçüler, yalnız mantık ve hesaba dayanmıyor. Duyarlı oluşları da etken olmuş. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ezilmiş bulunduğunu sandıkları kim varsa, kapıları açmışlar. Ermeniler, Rumlar, Lübnan Hıristiyanları gibi...

Bu denli büyük ülkeye, bu kadar az nüfusa da karşın, göçmen kabulü sınırlamalarının nedenini şöyle anlatıyorlar: "Göç maddenin tabiatına aykırı... Bu bir çeşit silahsız istiladır."

Nüfusun yüzde 25'i, Avustralya'da doğmamış kimseler. Bir-iki kuşak geriye gidilince, beşinci kıtada doğmayanlar yüzde 40'a yaklaşıyor. Yeni bir Avustralyalı, şöyle konuşuyor: "Evet, ben Macar asıllıyım. Unutamam. Ama Avustralyalı oluşumu, hareketlerimle kanıtlamak zorundayım."

Avustralya tarihinde öyle bir gün geliyor ki, insanların topu birden çıldırıyor. 1851 Şubat ayının 22'si... Çünkü altın bulunduğu haberi, şimşek hızıyla yayılıyor. Amok çılgınlığında gibi herkes... Hiçbir işyerinde, çalışan insan kalmıyor. 20 yıl süren bu hırs döneminin sonunda, altın bulanlar bile haydutların eline düşüyor. Günümüz ölçüsüyle 20 milyar dolara yakın altın çıktıktan sonra, maden de umutlar da kuruyor. Altın arayıcılarının çoğu, yeni umutlar peşinde Alaska'ya gidiyor. Pek azı Avustralya'da kalıp da, sabırla çiftçilik yapmaya razı olabilmiş. Yine de asıl kazançlı olanlar, kalanlar...

Bir Avustralyalı karikatür-bilmece çizilmiş. Atlet fanilası, şort ve tokyo ile... Bunların içindeki insan gözükmüyor ama, hayali elinde bir kutu teneke bira da var. Soruyorlar "Bu kim?" diye. Ne hikmetse, Almanlardan çok bira içiyorlar. Bir erkek yetiş-

kin çağa geldiğini, ancak çok bira içme tören-sınavında kanıtlayabiliyor.

Gece taksiyle gidiyorum. Gezide konuşmadan durmak yok ya! Söz açmanın en kolay yolu, "Aslen nerelisiniz?" oluyor. Taksi şoförü Midilli Adası'ndan çıkmasın mı? Yunan iç savaşından sonra gelmiş. Yeni vatanından memnun. "Et, sebze, meyve bol, balık çok bol, şarap da iyi... Daha ne olsun?" diyor. Ama bir şikyeti var: "Yalnız rakı iyi değil!" diyor.

Avustralyalılar, doğaya aşık ama, su ile de barışık. Şehirleri, San Francisco gibi okyanusa sırtını dönmemiş de, aksine kucaklaşmış. Resim güzelliğinde kıyıların sayısız plaj ve körfezinde, akla gelebilen bütün su sporları yapılıyor: Yüzme, yelken, dalga ve rüzgar sörfü, balık avı ve dalma gibi... Hepsi ulusal spor olmuş.

İklimin insan vücudu üzerindeki etkisini, et-balık ve meyvenin bolluk ve iyi kalitesini şöyle kanıtlamaya çalışıyorlar: "Buraya gelen Çinli kızlar bile, bizim yiyeceklere başlayınca güzelleşiyorlar." Bolluğu ise şöyle anlatıyorlar: "Adam başına bir sığır, 10 koyun düşer bizim ülkede..."

Beşinci kıtada ters bir iş var. İnsanlar hayvanları her zaman evcilleştirirken, burada tersi olmuş, 19'uncu yüzyılda yol ve taşıt yokken Pakistanlılar tarafından taşımacılık için, binlerce Afgan devesi getirilmiş. Tek hörgüçlü hecin devesi cinsinden... Ama motorlu taşıtlar ülkeye yayılınca, artık işe yaramayan bu develer serbest bırakılmış. Şimdi çöl kenarlarında pek çok sayıda vahşi deve, sürüler halinde ve keyif içinde yaşıyor... Öyle ya, deveci eziyeti ortadan kalktı, çalışmak yok...

Özgürlüğe kavuşan evcil hayvanlar, yalnız develer değil. Dingo denen yaban köpekleri var. Bu arada tilki ve atlarla birlikte bu onur listesinde yer alan yaban eşekleri, çöllerde neşeleniyor. Ancak bela olanlar tavşanlar. Korkunç artma hızlarıyla koyun ve sığırların yiyeceği için tehlike yaratıyorlar. Yok edilmelerine çalışılıyor.

1.21. Koca Kıta Az Nüfus

Ülkenin resmi adı: Commonwealth of Australia, yani Avustralya Birliği... 1901 anayasasına göre kurulan parlamenter demokrasi, her birinin ayrı başbakanı bulunan altı eyalet-devletten oluşuyor. İngiliz Uluslar Topluluğu'nun da, bağımsız bir üyesi. 18 yaşını dolduran her vatandaşın oy hakkı var. Oylamaya katılmayan, para cezası görüyor.

Avustralya, beşinci kıtanın bütününü kaplayan bir devlet. Dünyada eşi yok. Ada deyince de, burası gibi olmalı... 37 bin kilometreye yakın deniz kıyısı var. Dünya çevresinin, göbek kuşağında 40 bin km olduğu düşünülürse, bu kıyıların görkemi anlaşılır.

Zaman olmuş Avustralya'da nüfus başına düşen yıllık gelir, dünya birinciliğine yükselmiş. 50'li yılların bilgisi bu! Ama sonraları, 20'ncilikten de aşağı düşmüş. Doruğa çıkartan neden, ülkenin hayranlık veren tarım ürünleri ve doğal zenginlikleri. Aşağı düşüren sebep de aynı, çünkü dünyada tarım ürünleri ve maden fiyatları baş aşağı gitmiş.

Avustralya'nın dış borçları, 110 milyar US doları aşkın. Dünyada Brezilya'dan sonra, en borçlu ikinci devlet. Yıllık dış ödemeler açığı, 15 milyar US doları aşıyor. Ama söylendiğine göre, denge yine de kuruluyor. Hatta 88'den sonra Avustralya doları değer kazanmış, enflasyon da yüzde 9'dan yüzde 7'ye düşürülmüş. Demek ki sayılarla hemen belirmeyen bir güç var.

1.22. Parasal Dayanaklar

Avustralya zengin maden yatakları nedeniyle, dünyanın en önemli maden ihracatçılarından biri. Demir, kömür, bakır, altın, boksitin bir bölümü, yarı mamul ve mamul satılıyor. Alüminyum oksit, altın gibi... Dünya uranyum rezervlerinin üçte biri, Avustralya'da ve en büyük ihracatçısı. Yine de tüm maden ihracatı, toplamın yüzde 40'ını aşmıyor.

Kömür rezervleri 500 milyar ton hesaplanıyor. Yüzde 60'ı taş kömürü olmak üzere... Dünyanın başta gelen kömür ihracatçılarından. Dünya nikel madeninin üçte biri (9 milyon ton), beşinci kıtada. Kurşun üretiminde dünya ikincisi, bakırda ise dokuzuncu. Altın arayıcıların deliliği çok eskide kalmış ama, yine de üretimde dünya dördüncüsü. Elmas üretimi dünya gereksinmesinin yüzde 40'ını karşılıyor.

Avustralya'nın "verimli yarımay" denen güneydoğu kıyılarını, en önemli kentlerinin önünü harmanlayan bir sıcak su akıntısı var. Yaklaşık 60 km genişlikte akan bu bereketli deniz-içi nehrin hızı, saatte 4-6 mil. Sanılıyor ki bu sıcak nehrin altında, çok zengin altın yatakları uyuklamakta... Bilmem, bu umudu besleyenler bir şeyler bilenler mi, yoksa düş görenler midir? Sanıyorlar ki eski altın yatağı bulunan nehirler, binlerce yıl bu altınları, denize sürüklemiştir.

Turizm Avustralya ekonomisinde, sürekli olarak önemli yer alma yolunda. Pek uzak mesafelere de karşın yıllık yabancı turist sayısı, iki milyonu aşmış durumda. En çok gelenler Japon-

ya, B. Amerika, Y. Zelanda ve İngiltere'den. 400 bin hizmetli sayısıyla turizm, işsizliği azaltmada ciddi rol oynuyor.

Kıtanın büyüklüğüne göre oranı küçük bile olsa, çok büyük otlaklar var. Ot diz boyu. Bizde sürü halinde sırt sırta otlayan koyunlar, orada seyrek ve dağınık otluyorlar. Sığır ve koyunlar bütün yıl otlakta kalıyor. Hububat ve şeker kamışından üretilen şeker de, dışsatım listelerinin başında.

Merinos cinsi 150 milyon koyun, hayvanlara göre nefis olduğunu sandığım otlarla, tıka basa besleniyor. Bu sürüler, Avustralya ekonomisinin en güvenli dayanaklarından biri. Dünyanın en kıymetli, uzun elyaflı ince yününü veriyorlar. 800 bin tona yaklaşan ihracatıyla beşinci kıta, dünya yün gereksinmesinin altıda birini karşılıyor.

Sayıları 25 milyona yaklaşan sığırlardan, yılda sekiz milyon ton et üretiliyor. Yerel tüketimden artan üçte biri, ihraç ediliyor.

Sydney'de, 30 bin yıl önceki yerleşmelerin izleri bulunuyor. Ancak, Avrupalıların göçü başladıktan sonra, 200 yıl önceki ilk yerleşmeler de burada olmuş. Sydney bölgesi tarım ve maden zenginliklerinin yanında, Avustralya endüstri üretiminin yüzde 40'ında pay sahibi. Melbourne'u aşarak, tüm ülkenin ticaret ve endüstrisinin merkezi konumuna gelmiş.

Dünyada ne üretiliyorsa, Avustralya'da bulunuyor. Pet şişeler içinde Türkiye suları bile var. Örneğin Fransa'dan "üzüm çekirdeği yağı" geliyor. Niye ki: Kolesterol yapmazmış.

Avustralya ile Japonya'nın ekonomik ilişkileri, geri dönülmesi iyice zor olacak kadar gelişmiş. Bu gelişme nedeniyle bir kısım Avustralyalılar, Japonların neredeyse velinimet oluşunu, endişe ve sinirlilikle karşılıyorlar.

1.23. Güzellik Deyince

Sydney caddelerini arşınlamaya başladıktan 5-10 dakika sonra, durum belli oluyor. Hanım güzelliğinin çarpıcı örnekleri var. Yürürken bile, güzelliklere hayran bir sanat adamının boynu yoruluyor. Hangisine bakacağına şaşırmaktan...

İlk izlenimim (mimari falan bir kenara...), Avustralyalı hanımların şaşırtıcı güzelliği... Tenlerinin duruluğu... İncecik-upuzun oluşları... Bellerinin mafsallı oluşu (altı-üstü ayrı oynuyor), burunlarının havada olmayışı, sıcak bakışları... Sonradan gençlerin verdiği tamamlayıcı bilgilere göre, çok temiz ve mis gibi oldukları... Çok bakımlı olduklarını ise ben de görüyorum.

Hanım güzelliği konusunda hayranlık veren bir görünüm daha var: Belki yarısı gamzeli... Hatta bazısı iki yanağında birden... Bir gülmüyorlar mı, yüzlerinde çiçekler açıyor. Hem zaten gülümsemeleri de, öyle hediye verir-ihsanda bulunur pozlar içinde değil... İçtenlikle, cömertçe gülüyorlar.

Giyim sadeliği, hatta harpaniliği yanında, davranışlar da iyice rahat... Poz verme zorakiliğine rastlanmıyor. Kıyasıya güzellikte hanımlar bile, bu hazineyi edalarıyla kullanır gibi gözükmüyorlar. Daha önce tanışsın tanışmasın, herkes birbiriyle bir anda ilişki kurmaya çekinmiyor.

Öyle örtünme çabası falan yok. Tüm güzel hanımlar sere serpe... En çok açılanlar, en güzelleri. Çirkinler de açılıyor ya, neyse... Örneğin, güneşi az bir ülkeden geldiği belli olan şu güzel kız güneşe uzanıvermiş, kitap okuyor. Ten güzelliğini nasıl anlatayım ki? Parlama yok bir kere, iyice mat. Rakı beyazlığı gibi, içi gözükmüyor. Günah değil mi bu teni güneşe çıkartmak? Saklamalı... Korumalı...

2. EGE ADALARI

2.1. Chios - Samos

Bir sabah hava güzel, deniz durgun. Hareket: Çeşme Limanı'ndan... Teknede 10 gün geçireceğiz. Her gün bir başka Ege adasının limanında geceleyerek, Atina-Pire'ye kadar varacağız. Neşemiz yerinde. Ben özellikle şundan memnunum: Her gün yolculuk yaptığımız halde, bavulu toplayıp açmak, otel odası değiştirmek gibi bir zahmet yok. Hep aynı kamarada kalacağım.

İlk durak Chios (Sakız) Adası. Yerlisi çok, turisti az bir ada. Ama yine de garip ama geçerli bir turizm yolu bulmuşlar. Turistlere konforu sıfır eski ev odaları kiralıyorlar. Hatta isteyen turist, tarlada çalışarak oda kirasını ödüyor. Dünyada reçine ve sakız üreten önemli yer, bu ada. Vicdansız motosikletliler burada da eksik değil... Bir züppe, akşam rıhtımdaki piyasa caddesinde 130 km ile motosiklet sürüyor.

Geçiyoruz Samos (Sisam) Adası'na. Bu ada, ünlü matematikçi Pythagoras'ın memleketi... Ada çeşitli koy ve burunlarla zengin manzara değişiklikleri veriyor. Ufak ve hoş Pythagorion Limanı'na yanaşıyoruz. Burası Ege ve Akdeniz iklimlerinin kaynaştığı yer. Ağaçlar, çiçekler göz dinlendiriyor.

Gündüz bir taksiye atlayıp karaları geziyoruz. Eski şehir Vathy ve Limin'e gidiyoruz. Bunlar, hoş küçük kentler. Gece limanımıza döndük. Akşam yemeğini çiçekli bir bahçe içindeki İlias'ın restoranında yiyoruz. Uzo içiyoruz. Bu düpedüz bizim rakı gibi, anasonlu. Mastika gibi sakızlı değil. Pilaki, cacık, patlı-

can salatası çok iyi.

Barbunya balıkları nefis. Servis iyi. Telefonla İstanbul istediğimiz için, İlias patron bizim Türk olduğumuzu anlıyor. Özel olarak pişirttiği bir tabak balığı getirip, kendisi ocaktan ikram ediyor.

Akşam yemeğinden sonra, ille de Grek müziği dinlemek istiyoruz. Kent içinde böyle bir yer yok. Sonradan da bütün Ege Adaları'nda gördük ki, gürültü çıkaran yerleri, yerleşme bölgelerinin çok uzaklarına sürmüşler. Yerleşme bölgelerinde ses kirlenmesi yok (bizim Bodrum'dadır, hayvanları bile rahatsız eden ses kirlenmeleri). Ancak taksi ile, dağ başında bir yere gidiyoruz da, Grek müziğini öyle dinliyoruz.

2.2. Adalar Üzerine

Yunanistan'ın Ege ve Akdeniz'de, yaklaşık 1.300 (kayalıklar da sayılırsa 3.000) adası var. Yalnız 200 tanesinde yaşanıyor. Güneydeki Girit Adası, 38 büyük ada ile Kyklad Adaları, 12 Ada ve kuzeybatı Ege'ye dağılmış adalar ve İon Denizi Adaları olarak gruplanıyor.

Elbet bütün adalardaki doğa biçimlenmeleri, manzaraları ve iklimde, farklılıklar var. Bunlar çeşni katıyor. Ama orta halli turist, her yerde aynı biçimde yolunu buluyor. Fiyatların benzerliği, atmosfer ve kullanım bütünlüğü var. Kimsenin dikkat etmediği bir başka gerçek şu: Mimari bütünlük var. Binalar 1-2 katlı, hepsi ufak. Bizimkiler anlamıyor, orta halli insan büyük ve görkemli binalardan korkuyor. Oysa Ege Adaları mimarisi, hem sade hem de ufak binalı...

Adalar Ege'ye dağılmış gibi gözüküyor, oysa değil... Adalar öylesine kullanım bütünlüğüne eriştirilmiş ki, sanki topu birden birlikte nefes alıyor. Çok yoğun bir ulaşım ağı kurulmuş. Büyücek adalara her gün düzine hesabı uçak, yolcu vapuru, araba vapuru, Hydrofoil deniz otobüsü seferi var. Ufak adalara ise haftada düzine hesabı...

Ege Adaları'nda normal turist için lüksten eser yok. Bir kişi günde 10-12 ABD dolarına iki kişilik odada barınabiliyor. Peynirli salata, cacık, şiş, yarım litre bira ve dondurmalı bir yemek 6-7 dolara, et şiş yerine kılıç balığı şiş olursa, 12 dolara yenebiliyor. Satın alınan yiyecekle, çok daha ucuz yaşamak mümkün.

Yunanlılar ülkelerinin kültür mirasını, bütün dünyayı etkileyecek kadar akıllıca kullanıyorlar. Oysa biz Anadolu'nun kültür mirasını, neredeyse gizliyoruz. Hıristiyanlık öncesi dönemler bile savsaklanıyor. Side-Aspendos-Perge gibi dünya tarihinin önemli yapılarında devrilen kolonların hâlâ çamurlar içinde yatması, bizi azıcık olsun utandırmıyor.

Adalarda fasulye pilakiyi nefis yapıyorlar. Çatalla yenerek tabak temizlenebiliyor (kırmızı salçada fasulye yüzmüyor). Bizim cacık dediğimizin adı: Caciki. Bu da çatalla yenince tabak temiz kalabiliyor (hıyar doğranmış ayran değil). Yoğurtlar namuslu. Sanki bıçakla kesmek gerekiyor (Ben bizde, hırsızlık etmeden üretilen yoğurt bulamıyorum. Yapan haber versin, bedava reklamını yapacağım).

Yanımızdaki masada, üç papaz kafa çekiyor. Öylesine istekle ve keyifle içiyorlar ki, neşelenmekten ağızları kapanmıyor. Sanki ertesi günü bir daha içki bulunmayacakmış gibi içiyorlar. Nedenini düşünüyorum da, sanıyorum ki cennete inanmadıkları için bu kadar hızlı içiyorlar. Öyle ya! Bu telaş niye? Ötesi de var ya!

2.3. Patmos - Hydra

Bir sabah Patmos Adası'na geçiyoruz. Burada Antik Yunan'dan fazla masal yok. Hıristiyanlık döneminde önem kazanan bir yer burası. Haritaya bakıyorum, koylar ve burunlarla öylesine karmaşık biçimlenmiş ki, sanki amipler grup-seks yapıyor gibi... Öylesine karmaşık... Bu çeşitlilik, bir görsel ziyafet yaratıyor. Üstelik bitki örtüsü ve çiçek zenginliği de ferahlık veriyor.

İstanbul Perapalas Oteli resepsiyonunda 30 yıl çalışmış olan Yorgi Özzakimiadis dostumuz, 10 yıl önce Patmos'a yerleşmiş. Son yıllarda şehrin geliştiğini, pek çok yeni bina yapıldığını anlatıyor. Yadırgatan hiçbir bina olmadığına göre, demek ki hepsi güzel ve doğru yapılmış. Ölçüleri azdırılmamış, ufacık.

Patmos'da, Ağa Han Sadreddin Hazretleri'nin de bir malikanesi bulunuyor. Kendileri de öyle huy edinmişler ki, eylül aylarında Patmos'taki evlerine gelip, yorgunluk giderirlermiş. Hazret vaktiyle Türkiye'ye de teşrif eylemişler ve ilgililerce izzeti ikram ile karşılanmışlardı. O'nun da yatırım yapacağı masalları anlatılmıştı. Kaşıkçı gibi... Ben sonradan bu masalların gerçekleştiğini duymadım.

Bir taksiye binip Patmos'un ünlü manastır tepesine çıkıyoruz. Şoförümüzün adı Yorgo... Birbirimize takılıyoruz. Sonunda bir dalga uzunluğunda buluşmayalım mı? Bir ağızdan "Kadifeden Kesesi" şarkısını söylemeyelim mi? O Rumca söylüyor, ben Türkçe... Ama aynı notalarla... Sanki İstanbul Operası'na konuk gelip, İtalyanca söyleyen tenorlar gibiyim... Yoksa Yorgo

mu konuk?

Patmos Adası için, bir tam not daha veriyorum. Öyle zengin bir içki satış mağazası var ki, tüm dünya içkileri burada... Fiyatlar gümrüksüz ve sudan ucuz. Varşova'da bile binbir zahmetle bulduğumuz ünlü Polonya votkası Wyborova, dünya votka çeşitlerinin arasındaki yerini almış. Bu Patmos mağazasında, boğaları azdıran otlarla yapılan ünlü Polonya votkası Zubrovka, istendiği kadar var.

Atina-Pire'ye 44 mil mesafedeki Hydra Adası'na gidiyoruz. 2.500 nüfuslu bir yerleşme... 300 metrelik bir rıhtımı ve caddesi var. Ama her saat birkaç yolcu vapuru, her on dakikada bir deniz otobüsü geliyor, damperle boşaltır gibi turist boşaltıyorlar. Japonlar dahil... İki dükkanın birisi kuyumcu. Kalanı hediye mağazası ve restoran... Taksi var ama, tekerleksiz ve deniz motoru biçiminde... Otomobil yok, katır var. Kullanma suyu bile dışardan geliyor. Gece bir sokak arası bahçe-restorana gidiyoruz ki, yemekler dehşet. Servis yapan genç kız Loulaki ise, resim gibi bir Grek güzeli.

2.4. Mykonos

Ege Adaları'nda, ötekilere benzemeyen bir istisna var: Mykonos Adası, başlıbaşına bir olay haline gelmiş. Bu olay, öteki adalara göre yaşama biçiminin farklılığından doğmuş. Bu fark, Mykonos'da eşcinseller ve çıplakların da yoğunlaşmasından kaynaklanıyor. Yaşama biçiminde bir ölçüsüzlük, hatta bir azgınlık gözleniyor. Adanın uyuduğu bir zaman yok... Canlılık 24 saat... Gecenin 2'sinde açılan barlar var. Uluslararası Jet Set (yüksek sosyete) de bu adaya dadanmış.

Mykonos kel bir adanın çirkini (kelin güzeli de vardır). Öyle verimsiz bir taşlık ki, adada ot bitmiyor. Doğal güzellik açısından, karalar sıfır alır, ama iyi plajları var.

85 km^2'lik adanın asıl nüfusu altı bin. Yaz ortasında adada kalan turist sayısı 100 bini geçiyor. Temmuz ve ağustos'ta turist yığılması o denli şiddetleniyor ki, bazen radyolarda: "Artık kimse gelmesin, ada doldu" diye anons veriyorlar.

Bu çorak adanın kentsel ve mimarlık yerleşmesi, tüm övgülerin üstünde başarılı... Daracık-minicik sokaklarda, biblo gibi ufacık yapılar var. Bir-iki katlı... Olağanüstü sade ve ucuz malzeme ile... Bembeyaz duvarlar üzerinde odundan, doğal ağaçtan balkonlar-kapılar... Sarkan-yükselen çiçekler. Binalar haftada iki kez beyaz badana ediliyor. Kaldırım taşlarının aralarındaki çimento harçlar bile, beyaz yağlıboya... Her yer temiz.

Mykonos'da unutulmaz bir olay yaşanmış. Çıplaklar plajları ünlü ya! Bu plajlarda yazın binlerce seks macerası arayan

yabancı turist hanım bulunuyor ya! Bu hanımlar, Mykonos'un yerli evli erkeklerini de baştan çıkarıyorlar. Adamların sevişme yorgunluğundan, ayakta duracak halleri kalmıyor. Sonuç: Bu durum, adanın yerli evli hanımlarını çıldırtıyor...

Günün birinde bu evli hanımlar bir araya geliyor, örgütleniyorlar. Çıplak turist hanımlara savaş açmaya karar veriyorlar. Evindeki oklava, tava, kazma-kürek gibi silahları kapan yerli hanımlar, çıplak turist kızların plajlarına saflar halinde saldırıyorlar. Bütün çıplak kızları denize döküyorlar. Öyle bir şenlik olmuş kiii, hâlâ anlatıyorlar.

3. KUZEYDE

3.1. Sokakta Kalışımız

Evet, gezmek iyi hoş da, her gezide insanın içine neşe dolmuyor. Oysa bu gezide ben ve birlikte olduğumuz değerli dostum Melih (Aşık), huzur ve neşe içindeyiz. Şu beş-on günü, geçen zamanı zevkle kucaklayarak yaşamaya kararlıyız. Baltık Denizi'ni uçaktan seyrediyoruz. Karalar-denizler birbirini, ciğerini sökercesine kucaklamış. Denize avuç avuç adalar serpilmiş, karalara da göller.

Üç Baltık Cumhuriyeti'nden, Letonya'ya gidiyoruz. Öğleye doğru Riga Havalimanı'na indik. Bizim Rusya vizesi geçmedi. Hemen ayak üzeri, Letonya vizesi verdiler. Alan bakımsız gibi. Bina damında akan yerler, döşemelerde su birikintileri görülüyor. 100'er dolar bozdurduk, birer tomar Latvia Rublesi aldık. Şehre otobüs yok. Ruble kabul etmeyen ve 25 dolardan aşağı gitmeyen bir taksi harabesine binip, şehirdeki rezervasyon yaptığımız otele gittik.

İri ve hantal otel binasında, bizi "Reception" yazılı bir odaya soktular ki, han odası gibi bir yer. Yer ayrıldığını bildiren faksı, yarım saat bekletildikten sonra, bir görevliye uzattık. Bu suratsız kadın, "Bu rezervasyonun bizde kaydı yok" dedi. İnatlaşmamız üzerine bir adam çağırtıp, bizi bavullarımızla birlikte dışarı attırdı.

Hiç bilmediğimiz bir şehirde, sokakta kalmayalım mı? Kahkahadan katılıyoruz. Derken yol kenarında, "Seyahat Acentası" diye bir tabela gördük. Gidip bir de baktık ki, melek yüzlü

bir genç kız. Otel odası istedik. "Mümkün değil, bulunmaz" dedi. Derken elimizdeki faksa bakıp: "Bir dakika" dedi. Bir yerlere telefon edip konuştu. Melek dedik ya, boşuna değil: "Size yanlış otel ismi vermişler. Rezervasyonunuz Hotel de Rome'da. Sizi bekliyorlar" dedi.

Bir köşe ötedeki otelimize bir de gittik ki, keyiften dört köşe olduk. Gerçek bir beş yıldızlı otel. Yerel havasını da yitirmemiş. Şehir merkezinde, manzarası ferah. Restoran-Café-bar bol. Reception'daki cici kızlar, yardım için can atıyor. Daha ne olsun?

Riga'nın doğru olmanın da ötesinde, olağanüstü zevkli bir şehir planı ve yapısı var. En işlek merkez bile, yoğun yeşillikler içinde. Çiçekler bakımlı, yollar temiz. Eski Riga'nın merkezindeki otelimizin önünde, birbirine paralel iki geniş bulvarın arasında Davgava Nehri'nin bir kolu akıyor ama, bu su da 150-200 metrelik bir ağaçlı yeşil içinde kıvranıp uzanıyor.

Riga güzel şehir yapısı yanında, yüzyılların birikimi olan kaliteli ve üst düzeyde mimarlık yapılarıyla bezenmiş. Yüzyılın başında eski Riga'da, yeni yapılanma dondurulmuş. Yani tüm şehir korumaya alınmış. Şehir merkezi, 2. Dünya Savaşı saldırılarıyla hırpalanmamış. Rigalılar şimdi yine de, yok olup giden ve bir daha yapılamayan bazı mimarlık yapılarına üzülüyorlar.

Letonya, yamyassı bir ülke. Can damarı Davgava Nehri. Çok sayıda göl ve bataklık olduğu gibi, batısı Baltık Denizi. Zengin çam ormanları var. Ekonomisi; tarım, hayvancılık ve balıkçılık yanında, önemsenebilir endüstri kuruluşlarıyla da biçimleniyor. Üç milyona yakın nüfusun bir milyona yakını, başkent Riga'da yaşıyor.

3.2. Riga Günlerinden

Küçük bir tura katılıyoruz. 10 kişi var-yok. Hemen ilişki kurma alışkanlığımızı bırakacak değiliz. Herkes birbirini tanıyı-verdi. Bir Amerikalı bize: "Rumi"yi soruyor. Anlaşıldı Mevlana Celalettini Rumi olduğu, dervişleri, özellikle dönüp durmalarını pek merak etmiş. Konya'ya gelmek istiyor.

Bir İngiliz hanım da birlikte. Durumu pek ilginç. Letonya kökenli. 1944 yılında, Sibirya'ya toplu sürgünler sırasında, babası intihar etmiş. Çünkü babası ölmüş aileleri, Sibirya'ya sürmüyorlarmış. O zaman pek küçük yaşta olan bu hanım, babasını ancak fotoğrafından tanıyor. Aile dünya savaşının sonunda İngiltere'ye göçtükten sonra, ilk kez anavatanı Letonya'ya geliyor.

Riga'nın, Baltık kıyısındaki kıyısı ve yazlığı Jurmala'ya gidiyoruz. 25 km boyunda, yaklaşık 100 metre eninde, çok güzel bir plaj, yarımay biçimi çörekleniyor. İnce ve güzel plaj kumu biter bitmez, koru ormanı başlıyor. Altın renginde sapsarı kumu olan bu plaj kıyısında, deniz ne yazık ki kirli. Bütün Baltık böyleymiş dediler.

Sonra Jurmala Casino'ya gittik. Personel çok güler yüzlü ve kibar. Bizi güzel bir köşeye oturttular. Çay, kahve, konyak içtik. Ormanda kısa bir yürüyüş yaptık. Ağaçlar canlı ve düzgün. Yerler yumuşacık yosun kaplı.

Jurmala'da, Baltık kıyısındaki Riga körfezinde, 30 km boyunca küçük kıyı yerleşmeleri sıralanmış. İklim yumuşak. Çok

sayıda otel, sanatoryum, hafta sonu evi yanında, turistik tesisler dizilmiş. Deniz havası ile orman kokusu birlikte nefesleniyor.

Oteldeki cici kızlarımıza, iyi bir restoran sorduk. Lido dediler. Uzak değil. Geze geze yürüdük. Tabelayı gördük. Sokak üstünden bir bodruma, merdivenle iniliyor. "Hayrola?" diyoruz. İçeri girince bir baktık ki, fraklı garsonlar karşıladı. Bir ufak salon. 70-80 kişi ancak alır. Ortada dans pisti. Üç kişilik bir orkestra, mikrofonsuz-hoparlörsüz, çok ustaca ve edeplice çalıyor.

Uygar (!) şehirlerde böyle yerler, kesilmek için birebirdir. Ama listedeki fiyatları görünce bir de baktık ki, sanki biz onları keseceğiz. Siyah havyar 6 dolar, kırmızı 3 dolar. Kristal kadehte servis yapılıyor. Önce votkayla mahmurluk giderdik. Sonra 89 Bordeaux'ya başladık. Garson kırmızı şarabı, kadehe yarım koyacak kadar bilgili. Çünkü kadehin üst yarısında, şarap kokusunun depolanmasına yer ayırmalıdır.

Gece ilerledikçe, biz daha rahatlıyor, daha cömert gülümsemeye başlıyoruz. Melih diyor ki: "Bu Bordeaux şarabı, daha mideye inmeden kana karışıyor galiba..." Ben diyorum ki: "Şu buz yataklı kristal havyar takımını sevdim. Aynını alıp götürsek de, İstanbul'da cacık koysak." Kısa bir incelemeden sonra, şu sonucu saptıyoruz: "Bize içki dokunmaz ama, havyarı fazla kaçırmayalım, zehirleniriz."

Yemek tiyatro temsili gibi. Perde perde sürüyor. Bir ara içimiz yandı, maden suyu istedik. Melih fiyatına bakmış diyor ki: "Bizi ne havyar sarsar, ne Fransız şarabı... Bizi, bu su hesabı yıkar." Fransız konyağı ve kahve ile biten bu sultani yemeğin parası, adam başına 25 dolar oldu.

Eski müşteriler gibi uğurlandık. Dışarı çıktık. Açık hava, bol oksijen gereksinmemiz var. Konuşuyoruz: "Ruble'nin İngilizcesi nasıldı?" Yanıt: "Napolyon'un Fransızcası gibi..." Sokakta aşırı demcilere rastlıyoruz. Konuşup duruyoruz ama, aynı dili

değil... Yine de sürdürüyoruz ve galiba anlaşıyoruz. Bildik: Bu adamlarla bizi yaklaştıran bir neden var... Ama ne?

Niyetimiz, Riga'dan St. Petersburg'a gitmek. Bizim istediğimiz güne göre, uçakla Helsinki'ye, oradan da trenle oraya varmak olanağı var. Yol paraları adam başına 400 doları buluyor, bir gün de yollarda ziyan olacak. Gece yataklı tren ile Riga'dan direkt gitsek, gündüz ziyan olmayacak. Hele Riga garına gidip soralım dedik.

36 numaralı gişe ilgiliymiş, oraya gittik. Görevli hanıma, bir kağıda yazarak isteğimizi bildirdik. Şu günü, saat 22.55'te, St. Petersburg'a giden trende, birinci yataklıda iki kişi için yer istiyoruz. Hemen hiç uzatmadan, biletleri otomattan çıkarttı verdi, kaç ruble olduğunu da, bir kağıda yazıp uzattı. Melih'e sordum: "Ben okuyamıyorum. Burada 470 mi yazıyor, 47.000 mi?" O da okuyamadı. Ben elimdeki ruble tomarından, teker teker 200'lükleri vermeye başladım.

Bir an geldi ki, kadıncağız yeter diye eliyle işaret verdi. Paranın üstünü uzattı. Biz şaşkınlık içinde teşekkür edip ayrıldık. Riga-St. Petersburg, gece birinci yataklı biletini, adam başına 3 (üç) dolar karşılığı rubleyle almıştık. Gece trende geçeceği için, birer gün otel parası da artıyordu. Bu değişiklikle, ikimiz 1.000 (bin) dolar az harcıyorduk. Başka bir deyimle, bin dolar kazanmıştık. Zaten bizi yoldan çıkaran, bu para oldu. Yoksa biz, "uslu çocuklar"dık(!).

Biz bu Riga'yı sevdik. Gözlerime inanmadım da, haritalardan da baktım, milyon nüfuslu bu şehrin en az üçte ikisi, sular ve yeşiller. 17 müzesi, 7 tiyatrosu var. Sanat etkinlikleri çok canlı. Nasıl görmeyiz, adım başı kitap satılıyor ve çok sayıda insan, boyuna kitap alıyor. İnsanları hoş ve yumuşak. Ayrılık zamanı geldi. Son akşam yemeği, yine Lido'daydı. İstasyona gittik. Trenimiz 11. peronda. Vagon: 8. Yer 1-2. Kalkış: 22.55. St. Petersburg'a gidiyoruz.

3.3. St. Petersburg (Leningrad)

St. Petersburg istasyonlarından birinde, trenden indik. Şehrin adı değişmiş de, istasyonda hâlâ Leningrad yazısı duruyor. Şehirlerin adını değiştirmek, tuhaf bir iş. Önceki gelişlerimde Leningrad olan şehir, şimdi yine eski Hıristiyan adına dönmüş, İsa Havarisi Aziz Peter (Piyer) adıyla anılıyor. Bir zamanlar Petrograd da olmuştu.

Taksi, bir km yol için, beş dolar. İstasyon taksileri, ruble kabul etmiyor. Otelimiz Helen, Fontanka Kanalı kıyısında, Lermontovsky Bulvarı'nda ve oldukça merkezde. Şikayetimiz yok. Yerleştik ve hemen şehir gezilerine başladık.

Mevsim yaz başı. Kış gezilerinde olduğu gibi, soğuk ısırmıyor ve şehrin bazı önemli bölümleri, yürüyerek kolayca gezilebiliyor. Neva kıyılarını adımlıyoruz, Newsky Bulvarı'nı arşınlıyoruz. Ününü hak eden, güzel bir şehir burası. Deniz - nehirler - koylar - kanallar kucak kucağa ... Çok sayıda güzel köprü, ulaşım ilişkilerini kolaylaştırıyor.

Öğle yemeğini, daha önce kaldığım Leningrad Oteli'nde yemek istedik. Elbet o da olmuş, Sankt Petersburg Oteli. Gezip eski günleri andım. Öğlende hafif yemek konusunda, Melih'le anlaştık. Ekspres büfe denen yere girdik. Açık zengin büfe. Borç ve balık çorbasından başlayan çeşitleme, salata ve yemeklerde de sürüp gidiyor. Hafif yiyelim derken, yine fazla kaçırdık. Ödediğimiz ruble, adam başı bir dolar karşılığı.

Dünyanın en büyük üç görsel sanat müzesinden biri olan

Ermitage'ı, sabırla geziyoruz. Peter ve Paul Kalesi, St. Isaac's katedrali, Aurora kruvazörü ve gezmeye değer başka yerleri ziyaret etmeyi savsaklamıyoruz. Ayrıntılarını daha önce Dünyayı Severek ve Yollarda kitaplarımda yazdığım için, ayrıca burada anlatmıyorum.

Çar I. Petro (Büyük Petro, ya da Deli Petro), Sankt Petersburg şehrinin kurucusu. 1703 yılında birkaç günde inşa ettirdiği bir şantiye barakasında, yıllarca yaşamaktan vazgeçmemiş. Ta ki şehrin kurulmuş olduğuna, artık terk edilmeyeceğine, inanıncaya kadar.

Üç odalı bu ufacık ev, o zamanki gibi korunmuş. Yığma ağaç tomruklarla yapılan bu şantiye binası, yüzyılların hava etkilerinden korunması için bir başka kılıf binasının içine alınmış. Şehrin eski gelişmelerini gösteren tarihi resimler ilginç.

Melih bir müzeye girerken, film makinesi için 500 ruble istenmesinden hoşlanmadı. Ben karıştım: "Değmez sözünü etmeye. Dört dolar bile değil." Sonra 500 rubleyi verdik. Ama sorun parada değil. Kırtasiyecilikten kurtulamaz olmuşlar. Tanesi bir rublelik 500 tane makbuzu alıncaya kadar, geçen zamana sıkıldık. Başka makbuz yokmuş.

Neva'da nehir gezisine katıldık. Kapalı pazaryerini dolaştık. Hıyar turşusu alıp, geze geze yedik. Çok lezzetli geldi. Hususi arabalara el sallıyoruz. Onlar da dolar verdikten sonra, istediğimiz yere götürüyorlar. Taksilerle pazarlık etmeye başladık. 10 isterlerse 5 verip, 7'de anlaşıyoruz. Kısa mesafelere 4 dolardan fazla vermiyoruz. Biz buralara fazla alıştık galiba.

Melih bir olaya parmak basıyor: "Burada dolarlı yaşayış başka, rubleli yaşayış başka. Biz ikisini de yaşamakta olduğumuz için, bunların bambaşka koşullar yarattığını görüyoruz." Aradaki anlaşılmaz farklar, bizi de şaşırtıyor, akordumuz bozuluyor. Melih bu halimizi de özetliyor: "Akordumuz, akortsuzluğumuzdur."

Her akşam, başka bir otelde yemeğe gidiyoruz. Bunlardan Pulkovskaya Oteli'nin binası, çok iyi ve güzel yapılmış. Masaya oturduk. Dolarlı hayat kolay ya, havyarımızı ısmarladık. Beuf Strogonof çok iyi. Sosu da öyle. Pistte dans edenler arasında, o gün evlenmiş bir çift dönüyor. Kız güzel mi güzel. Gelinliği de çok dekolte, sanki soyunmaya başlamış gibi.

Burada bir uluslararası büyük otel havası var. Yerel görünüşler de silinmiş. Barlardan birinin adı: Harry's Bar. Kocaman duvar fotoğraflarıyla dekore edilmiş. New York'un ünlü gökdelenleri olan Chrysler ile Empire State Building, duvarlar kaplıyor. Bunlar da şaşırmış.

Uluslararası sevişme piyasasında, standart duvar çiçeğini bir porsiyon koklamanın fiyatı, yaklaşık 100 dolar. Bu döviz karaborsada, çalışan bir kişinin buradaki 5-10 aylık ücreti ediyor. Bu dengesizlikler, beklenmedik yerlerden fışkırıyor. Dövizle sevişen kadın sayısı artmış. Gündüz uslu uslu çalışan kadınlar arasında, bu gece işini yapanlar bollaşmış. Her büyük otelin "duvar çiçeği" kadroları, kendiliğinden oluşuvermiş. İkişer-üçer, masalarda oturuyorlar. Hem hiç de, "o meslekten" hanımlara benzemiyorlar. Hepsi hanım-hanımcık gibi sanki.

3.4. Puşkin - Dostoyevski

Aleksander Sergeyeviç Puşkin, Rus edebiyatının unutulmaz kişisi (1799-1837). Moika kıyısındaki evi, müze olarak gezilebiliyor. Ev, yaşadığı çağda olduğu gibi korunmuş. Yazı masasındaki tüylü kalemine kadar bütün kişisel eşyaları, el yazıları, ölümüne neden olan düello tanıklarının anlaşma tutanakları, her şeyi... 13 dilden binlerce kitabı...

Puşkin olağanüstü güzellikteki bir kadınla, Natalya Gonçarova ile umutlu başlayan bir evlilik yapmış. Sonrası: Bir kadının, mostralık toplum yaşayışına kendini kaptırışı... Kocasını mutsuzluğa gömüşü... Puşkin'in, eşi yüzünden olduğu söylenen bir düelloya sürüklenmesi... Konuk Fransız subayı d'Anthès tarafından, sanki cinayet sayılabilecek bir düelloda, ölümcül yaralanması... Bu yüzden yaşama veda edişi... İşte bu müze ev, büyük şair-yazarın, dramatik yaşayışının sahnesi. Sanki her şey, yeni olmuş gibi.

Saat bile, öldüğü dakikada duruyor. Ömür boyu insan hakları, özgürlük ve insan onuru uğruna, despot çar yönetiminden çekinmeden savaşmış olan şairin cenazesi, halktan gizlenerek gömülüyor. Çarlık karşıtı bir gösteriye dönüşmesin diye... Ölümü sonradan öğrenen binlerce kişi, soğuğu umursamadan evinin önünde bekleşiyor ancak.

Fyodor Dostoyevski'nin son oturduğu ev de, Edebiyat Müzesi yapılmış, geziyoruz. Burası eski tip bir apartman dairesi. Biraz sıkıntılı bile. Karamazof Kardeşler bu evde yazılmış. Ge-

celeri ve mumla... Bu ev de, tıpkı yazarın yaşadığı zamandaki gibi korunmuş. Yazı masası, sanki dün bırakmış gibi. Kızının el yazısı: "Ocak 28, 1881. Baba bugün öldü."

Melih diyor ki: "Bu insanlar yazarları ve şairleri, bağırlarına basmışlar. Toplum kendilerine özel yer vermiş. Bizim devlet ve politika adamları, yazarları küçümsüyor. Halk da bundan etkileniyor." Doğru elbet... Bu küçümseme huyu, düzeyi düşük insanların her şeyi, kendi küçüklüklerine indirme yeltenişidir.

Huyumdur, gittiğim yerlerden ufak-tefek anı eşyası alırım. Bizim otelin dükkanından bir tişört almak istedim. Kız bir tane uzattı, üstünde kocaman Gorbaçov kafası basılıydı. İstemedim. Bir tane Yeltsin kafalı uzattı, onu da istemedim.

Zaten müze gezdiğimiz gündü, sordum: "Sizde Puşkin ya da Dostoyevski resmi olan tişört yok mu?" Kız: "Hayır, yok" dedi. -"Pekiyi, ötekiler niye var?" kızcağız söyledi: "Onlar bizim umudumuz idi". Bu "idi" eki beni, bir soru daha yöneltmeye götürdü: "Pekiyi, şimdi umudunuz kim?" Kadın, B. Amerika Başkanı'nın adını söyledi: "Bush!" (o günlerde henüz ayrılmamıştı). Acayip!..

Evet, Sankt Petersburg muydu, Leningrad mıydı, yoksa bir zamanlar Petrograd mıydı, işte bu şehirde, hoş günler geçirmiştik. Ayrılıyoruz artık. Akşamdan 15 dolara peylediğimiz bir taksiye bindik. Havaalanına vardık. İyi ki erken gitmişiz. Çıkış gümrüğünde uzun kuyruklar var. Bavullar röntgenden geçiyor. Aradıkları silah falan değil, havyar. Resmen 30 dolara alındığı kanıtlanmayan aynı 6 dolarlık havyarlara, el koyuyorlar. Kadın orada: "Umudum ABD Başkanı" diyor, bunlar nelerle uğraşıyorlar? Bizde hiç havyar yok. Ama bir saati aşan kuyruk işkencesine katlanmak zorundayız.

Uçağımız Sankt Petersburg Havalimanı'ndan kalktı, biraz sonra Helsinki'ye indik. Zaten bu Finlandiya, hep sessizlik içindedir. Telaş gözükmez ama, her şey hızlı işler. Sorun fiyatlara

katlanabilmekte. Otele yerleştik. Biraz dinlendikten sonra, şehir gezilerine başladık. Esplanat, liman, tertemiz. Bu güzel şehir, makine gibi işliyor. Her şey o denli düzenli ve hızlı ki, bu parlak "işleyiş"ten, biz biz olarak rahatsız bile oluyoruz. Nereliyiz ki, alışmamışız.

Akşamüstü bir bara girip girip, "uvertür" yaptık. Altı viskiye 40 dolar ödedik. Bu sefer bir Helsinki büyük otelinde yediğimiz akşam yemeği iyiydi ama, ateş pahasıydı. Sankt Petersburg'daki dolar sultanlığı sona erdi. Karşılaştırıp, bir durum saptaması yapıyoruz: "Sankt Petersburg'da günde 10 dolarlık yemeği göçüren bir kişi, 10 gün sonra çok yemekten çatlar. Aynı kişi bu işi, aynı koşullarla Helsinki'de yaparsa, açlıktan geberir."

4. HONG KONG - MACAU

4.1. Hong Kong'a Gidiş

Ne çok sözü edildi şu Hong Kong'un... Dünyada epeyce dolaştığım halde, benim ilk gidişim. Bayram gezginleri (bavulcularla birlikte), Hong Kong'u görmeyeni sanki küçümsüyorlar. Öyle olsun. Uçağımız alçalmaya başladı. Uzaktan Hong Kong gözüktü. Manhattan'ımtrak bir manzara. Çok sayıda gökdelen, hoş bir doğaya tükürükle yapıştırılmış gibi duruyor. Hoşlanmış değilim. Ama acele yargılamaktan çekiniyorum.

Hem daha yaklaştık, hem de alçaldık. Bir ara gözüme, denizin ortasında, uzun-geniş bir yol ilişti. Ucu açıkta, bu yol hiçbir yere gitmiyor. Öyleyse neden yapılmış. Sağımda-solumda gökdelenler görüyorum. Biraz sonra sağımda-solumda, vapurlar ve yelkenli Çinli tekneleri de görmeyeyim mi? Suya yaklaştık-yaklaştık. Sanki ıslanacakmış gibi ayaklarımı kaldırıyorum. Uçak sert bir zemine vurdu. Meğerse, o denizin ortasındaki uzun-geniş yol, uçak pistiymiş. Hong Kong'taki ilk izlenimim: Bol paranın getirdiği şımarıklığı görmek.

Havaalanında taksiye bindim. Şehre doğru gidiyorum desem, uymayacak. Zaten Hong Kong, topu topu bir kent-devlet. Zaten denizin içindeki havalimanı, şehrin merkezinde gibi. Yağmur serpiyor. Arada, harap binalar görüyorum. Harabeye dönmüş eski kamyonlar da yollarda. Üç-beş km gittik, liman manzaralı otelime vardık. Yer hoş, binayı beğendim. Odam rahat, yerleşiyorum.

Hong Kong sanki bir devlet adı ama, kuruluş aynı addaki

ada üzerinde başlamış. Sonra anakaradaki Kowloon ve yine New Territories denen bölümler, eklenmiş. Ada ile Kowloon burnunda, yoğun yerleşmeler var. Trafik de o denli artmış ki, ada ile burun arasında bir tünel-geçit inşası zorunluluğu ortaya çıkmış.

Hong Kong devletinin kara tarafı yarımadası Kowloon'da oturup, boğazın öte yanındaki Hong Kong adasını uzaktan seyretmek yetti. Gidip göreceğim. Turlara başlıyorum. Otobüse bindim. Benden başka katılanlar arasında, Fransızlar, İsveçliler, Avustralyalılar bulunuyor. Adaya gitmek için, yeni ve ilginç marifetleri olan tünel-geçite doğru yollandık.

Tünel-geçitin boyu 2 km, yaklaşım yolları hariç. Üstünden, su kesimi en derin gemilerin geçmesine olanak bulunacak kadar derinde (21 m imiş). Tünelden günde geçen taşıt sayısı, 100 bin kadar. Geçen taşıtların para bozdurmasına izin yok. Araba vapurlarıyla taşıma olanağı kalmayınca, çok ağır olan inşa masraflarına katlanmak zorunda kalmışlar. Bu tünel ile deniz içinde inşa edilen havalimanının toplam maliyeti, 18 milyar US dolarını bulmuş. Ufacık devlet, bu masrafı nasıl yapabiliyor? (bir turist, böyle şaşar.)

Hong Kong şehir yerleşmesini ayaklar altında görebilmenin çaresi, Victoria Peak adlı tepeye çıkmak. Buradan, ada bölümündeki ticaret merkezi tepeden görüldüğü gibi, hemen arkasında liman ve Kowloon, sonra New Territories ve de Çin görülüyor. Buradan bakınca gökdelenler sanki, Stranghai'daki insanlar gibi, kalabalık ve dip-dibe gözüküyor.

Tepeye otomobil yolu var da, ilginç bir tramvay da çıkıyor. Peak Tram, birbirini dengeleyen iki vagon. Biri inerken, öteki çıkıyor. Tıpkı bizim kayışlı Galata Tüneli gibi. Bunun da yapılışı çok eski, ama yenilenmiş. Ancak Peak Tram, tünelden geçmiyor. Yeşillikler içinden geçen bu tramvayın yolcusu, tüm Hong Hong'u çok güzel seyredebiliyor. Bir hınzırlık: İniş, çıkıştan % 50

pahalı.

Aberdeen, adanın güneyinde, gezmeye değer ilginç bir liman. Tipik Çinli tekneleri olan Cunke ve Sampan'lardan üç bin tanesi, bu limana bağlı. En büyük balıkçı limanı burası ama, bu teknelerin hepsi balığa çıkmıyor. Bir kısmı süresiz demirli, çünkü konut olarak kullanılıyor.

Bu konutlarda, yaşayışın tüm perdeleri sahneleniyor. Çamaşır yıkanıp asılıyor. Tavuk ve koyun besleniyor. Kayık-ev mutfağında, bildikleri ve sevdikleri tüm yemekler yapılıyor. Yüzen marifetler, yalnız kayık-evler değil. Koyda öyle görkemli bir duba-restoran yüzüyor ki, üç katta toplam 2000 müşteriye, masalı servis verebiliyor. Duba deyince, akla basit bir şey gelmesin, mimarisi Çinleştirilmiş bir yüzer saray bu. Çok pahalı hizmet veriliyor. Aberdeen'de turistlere epeyce cıvık davranılıyor.

Aberdeen limanı, karadan doğru-dürüst seyredilemiyor. Birkaç kişi toplaşıp bir sampana bindik. Kaptanımız kadın. Zaten bütün sampanların kaptanları kadın. Bizim kaptan hanım, teknesinde plastik bir kova içinde civciv ve ayrıca köpek besliyor. Geziyi bitirdikten sonra bize tişört ve kartpostal satmadan, karaya çıkartmadı.

Adanın güney koylarından birinde, köy yerleşmesi ile birlikte Stanley Market yer alıyor. Bu ufak yerleşmenin bir giyim çarşısı var ki, bayağı zengin. Bizdeki "fabrika fiyatına satış" benzeri numaraları olsa gerek ki, fiyatlar oldukça düşük düzeyde. Ada güneyinin ilgi çeken körfezlerinden biri olan Repulse Bay, çok ziyaret edilen 200 bin kişilik plajı ve büyük otelleriyle hizmet veriyor. Binalar, sömürge mimarisi anıları.

Turist işi gezen için, Aberdeen'in doğusundaki Ocean Park ilginç olabilir. Burada çeşitli bitkiler ve kuşlardan başka, balina, fok ve köpekbalığı gösterileri yapılan havuzlar, Pasifik Mercan Denizi canlandırmalarının yapıldığı büyük akvaryumlar, cam duvarlardan binlerce balık çeşitinin seyredildiği akvaryum-

lar yer alıyor.

Hong Kong'lu gezi turu düzenleyicileri arasında, bir takım vicdan fukaraları bulunduğu kesin. Herhalde hanut düşkünü bunlar. Tur sonunda bizi adadaki bir mücevherciye götürdüler. Orada bırakıp defolup gittiler. Oysa tarifelerinde, bizi otobüsleriyle Kowloon yarımadasına döndürüp, otellerimize dağıtmak var. Mücevherci bize harap bir otobüs buluncaya kadar, 1.5 saat bekledik. Bu iş düpedüz zaman hırsızlığı.

4.2. Önceleri

Önceleri buralarda neler mi olmuş? Anlatılıyor: 1657 yılında Malezya'nın Malakka Limanı'ndan kalkan bir İngiliz üç direkli yelkenlisi, efsane ülke Çin'e giderken, haftalar sonra burada karayı görüyor. "Kocaman toparlak bir kaya" gibi gözüken adaya yaklaşıp da demir atınca, kıyıdan çok sayıda kayık, kopup geliyor. Kendilerinin "Tanka" olduğunu söyleyen bu insancıklar, İngilizleri çok dostça karşılıyorlar.

Tankalar, Endonezya Adaları kökenli. Buralara gelen Çinlilerle de kaynaşmıyorlar. Hatta göçen Çinli sayısı arttıkça, özellikle toprak bölüşme ve sınır anlaşmazlıkları çoğalıyor. Düşmanlıklar kökleniyor.

Bölgenin yarı tropik iklimi, Çin'in bronz çağından beri (İÖ 1200-200), çekici olmuş. Tipik Çin yelkenlisi Cunke'ler, bu limanlarda barınmışlar. Sığ kıyılarda tuz üretimine, Çin İmparatorları sahip çıkmış. İmparator tuz vergisine sürekli olarak zam yaptıkça, işe zamanın korsan mafyaları karışmış. 17. ve 18. yüzyıllar, bu kıyılarda ve tüm Çin kıyılarında, korsanların ve haydutların cirit attığı dönemler olmuş.

Son İmparatorun Hanedanı Qing döneminde korsanlarla Hanedan, ar damarı iyice patlak bir işbirliğine girmişler. İmparatorlar kıyılarda yerleşen halkı, ülke içlerine sürdürmüş. Boşalan yerlere de, haydutlar yerleşmiş, Öyle kral korsanlar türemiş ki, bunlardan biri, Chang Pao, 40.000 tayfalı 1.000 savaş gemisine kumanda eder olmuş. Zamanla korsanların yerini, İngilizlerin

Doğu Hint Kumpanyası ve bu şirketi koruyan Büyük Britanya Donanması almış.

Hong Kong adına rastlanan bir belge, 1819 yılında Çinli tarihçilerin buralarda aynı adı taşıyan bir köyden söz edişleriyle ortaya çıkıyor. 18. yüzyıl sonundaki bir vergi belgesinde de, bu ada rastlanıyor. Bir yakıştırma, 18. yüzyılda bu adada üslenen ünlü korsan Hsian-ku adından başlayarak Hsiang Gang, yani Hsiang'ın Limanı sözcüklerinin çarpıtılarak kullanılması oluyor. En sevimlisini, Kanton Çinlileri yakıştırıyor: "Heung Kong Tsuen" yani "Güzel Kokular Limanı" adından kaynaklanmış olması.

1870 yılı, Hong Kong tarihinde dönüm noktası oluyor. Hong Kong-Shanghai Bankası kuruluyor. Bu banka, ilk Hong Kong dolarını bastırıp kullanıma çıkarıyor. İngiltere'den altı ayda gelen yelkenli gemilerin yerini, iki ayda gelen buharlı gemiler alıyor. Üstelik Süveyş Kanalı yolu kısaltıyor.

1941 yılının son günlerinde, Pearl Harbour baskınından bir gün sonra, Japonlar Hong Kong'u işgal ediyorlar. Enflasyon ve kıtlık, minik ülkeye zor yıllar yaşatıyor. 1,6 milyon Çinlinin üçte ikisi, Güney Çin'e kaçıyor. Savaş bitip Japonlar uzaklaştırılınca, bu sefer tersine bir göçmen akını başlıyor. 1947 Hong Kong nüfusu, bu kez 1,8 milyon oluveriyor.

4.3. Şimdi Artık

Hong Kong'un, toplam yüzölçümü, 1.100 km^2, Türkiye'nin 70'de biri kadar. Nüfus ise 6 milyon, yani bizim 10'da birimiz. Kullanma suyu Çin'den, İnci Nehir'den geliyor. Bu minyatür ülkenin, Güney Çin Denizi'nde irili-ufaklı 230 adası var. Ufacık ülke falan ama, Hong Kong'un 38 km'lik bir metrosu (MTR) işlemekte. Kitle taşıt aracı olarak yoğun bölgeleri birbirine iyi bağlıyor. Boğazdaki sualtı tünelinden geçerek. Çok kısa özetleyelim: Burası bir kent-devlet... Birazcık da bahçesi var.

Çin'den gelen kaçak göçmen sayısının iyice artması, Hong Kong'u ciddi önlemler almak zorunda bırakıyor. Kaçış geçidi Mirs Bay adlı körfez. Gece karanlığında yüzerek kaçıp karaya çıkmaya çalışan kanunsuz göçmenler, radarla izleniyor. Köpekbalığı tehlikesine aldırmadan kilometrelerce yüzen kaçakları, deniz polisi su üstünden, gece karanlığı da olsa, kolayca avlıyor. Amaç, ertesi gün sınıra götürüp, Çin polisine teslim etmek.

Hong Kong, uluslararası bir finans ve ticaret merkezi olmuş. 100'ün üzerinde dünya bankası, ülkede etkinlikler içinde. Parfüm, alkol ve tütün dışında hiçbir mal için, ithal vergisi ve sınırlaması yok. Kolaylıklar dünya firmalarını, buraya üşüştürmüş. Hong Kong Borsası dünyayı etkiliyor. Eksport ve reeksport, Hong Kong'u dünyada ilk 20 ticaret ülkesi içine sokacak kadar ilerlemiş.

Tekstil ve giyim endüstrisinde, tüm sanayi çalışanlarının beşte ikisi görev alıyor. Elektronik, oyuncak, saat ve plastik üre-

timi, önemli eksport malzemesi oluşturuyor. Üç milyona yakın çalışanı var. Yarısı endüstride görevli. İşsizlik yüzde üçü aşmıyor. Enflasyon tek sayılı yüzdeleri biraz aşıyor.

Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi, Hong Kong'un varlığına ve şimdi o kanaldan gelen açık ve kapalı dövizlere, yumuşak davranıyor gibi. Göz yumuyor da denebilir. Minik ülkenin geleceği konusunda bazı kuşkular ileri sürülüyor. Deniyor ki: "Kiralama antlaşmasının 1997 yılında sona erişinden sonra, uzun vadeli gelecek zamanda Çin Devleti'nin Hong Kong konusunda nasıl davranacağı, bugünden bilinemez."

İyimser yorum yapanların tahminleri, sosyalist Çin'in Hong Kong'ta silkeleyici değişiklikler yapmayacağı yolunda... Diyorlar ki: "Halk Cumhuriyeti 40 yıldır burada trilyonluk yatırımlar yapıyor ve görkemli karlar elde ediyor. Aracılar kullanarak taşınmaz malları alıyor. Hong Kong borsasında dönen kıymetli kağıtlarda, önemli pay sahibi. Sosyalist devlet, tüllenmiş pek çok ilişkiyle, Hong Kong'ta her yıl trilyonlar kazanıyor. Burası Çin için bir emniyet supabıdır. Hong Kong'un ölümü, Çin için görkemli özveriler doğurur."

4.4. Dolaşırken

Holiday Inn, Harbour View'da kalıyorum. Otelimden memnunum. Kowloon'un Hong Kong Adası'na bakan, boğaz ve liman manzaralı bir yerinde. Her yere yakın. Kahvaltı sofrasında beyaz peynir ve yoğurt da olduktan sonra, daha ne isterim. Soğuk-sıcak etin, yumurtanın çeşidi. Taze meyvenin ve sularının da. Otelin bir başka rahatlığı beni ilgilendirmiyor ama, erbabına ferahlık verir: Gece yarısından sonra odalarda konuk kalmamasını "rica" ediyorlar.

Nathan Road, Kowloon'un en işlek alışveriş caddesi. Dört km boyunda, güneyden kuzeye dümdüz uzayan canlı bir cadde. Her iki yanında çok sayıda otel, süpermarket, sinema, restoran ve büyük-çok katlı çarşılar yar alıyor. Fransız-İtalyan marka giyimlerinden Çin ve Japon mallarına kadar akla gelecek her şey, bu caddede bulunabilir.

Kowloon rıhtımındaki bir otomobil parkı, gece olunca ilginç bir çarşıya dönüşüveriyor. Burada bir açık pazar kuruluyor. Panayır yeri gibi bir şey oluyor. İşportacıların yanında çok sayıda tekerlekli mutfakta, nefis deniz mahsulleri pişiriliyor. Gezgin şarkıcılar ve akrobatlar eksik değil. En hoş yanı, bu panayır yerinin adı: "Yoksul Adamın Gece Kulübü".

Hong Kong'un bana ilginç gelen bir yanı, gecekonduları bulunması. 1949 sonrasında akan Çin göçmenlerinin başlattığı teneke ve sandık tahtası gecekondu alışkanlığı, tükenmemiş. Kent-Devlet yönetiminin alternatif olarak yaptığı ve "H bloklar"

diye anılan sosyal konutlarda, ortak hela ve banyolar düzenlenmiş. Gecekondular bu bloklardan rahat.

Kurtuluş yok, ta oralara yalnız gittim ya, hediye almak zorundayım. Sade çözüm, istiridye tarlasında üretilmiş Japon incisi gibi gözüküyor. Aldanmayacağım ya, çok yere sorup fiyat karşılaştırıyorum. Ah bu Asyalılar ah! Ne numaralar yapıyorlar... Bunlar bezirgan doğar, tüccar doğurturlar.

Kowloon'daki Sheraton Otel, çok battal boyutlarda. Çeşitli restoranlar arasında bulunan "Buhara"nın spesiyalitesi, "kebap"mış. Bir başkasında hafif bir şeyler yediğim restoranda, kız garsonlar yemeği sunmadan önce elcağızları ile peçete kuşandırıyorlar. Benim o hafif dediğim spagetti, salata ve biradan sonra ağırlık çöküyor. Kendi otelime gidip, dinlendirici bir porsiyon öğle uykusuna yatıyorum.

Hong Kong'da bir işin ölçüsü, iyice kaçmış. Nereye baksam çarşı. Dağ-taş çarşı. Büyük otellerin her birinde 4-5 büyük kat çarşı hizmette. Ana caddelerde çok katlı, yüzlerce dükkanlı çok sayıda çarşı var. Turist ve dolayısıyla müşteri bolluğuna güveniyorlar. Gerçekten de yaz ortasında, canlı kürk satışları yapılıyor. Ama, sunu isteği aşmış. Üst katlarda çok boş yerler kalmış. İflaslar önemsenecek boyutlara varmış.

Hong Kong, kent-devlet falan, neyse... Ancak, şehir organizması olarak, bir düzeni var. Kitle taşıtları çalışıyor. Trafik işliyor. Yayalara da hak tanınıyor. Üst yaya köprüleri kavşaklara, demir yığınlarıyla yapılmış ahtapotlar gibi çökmemiş. Çevresiyle bağdaşacak uygunlukta ve şık yapılmış. Yolları ve merdivenleri, lastik kaplı. Üstü kapalı. Güneş ve yağmurdan koruyor.

Gece, deniz kıyısında, rıhtımda adım atıyorum. Ada-kara arası, bizim Boğaziçi'ni andırıyor. Biraz daha dar. Işıklar iki yakayı birbirine yaklaştırıyor. Gece her yere olduğu gibi, buraya da biraz olsun şiirsellik getiriyor. Gökdelenlerin boyut yabansılığında, indirim yapıyor. Anlaşılan insanları da etkiliyor. Rıhtım boyunda araya mesafe koymaksızın oturan çiftler, el peşrevleri yapıyorlar, hallenmeler var... İyi vallaa.

4.5. Gezi İçinde Gezi: Macau

Hong Kong'dan Macau'ya gidiyorum. Ocean Terminal'den gemiye bineceğiz. Bina karışık, düzen yok. Bezirganlar her nefes alınan yere çarşı sokuşturdukları için, kalabalık boğuntusunda sıkıntı basıyor. Burası terminalden çok, görkemli bir pazar yeri. Üst katında bir restoranı var ki, binlerce kişiye masada servis yapıyorlar.

O kalabalık ve kargaşa içinde, tekneye binip yerimi buldum. Broşürlerde hidrofoil dedikleri tekne, ufak ve eski. Güya su üzerinde kayarak götürüyor ama, iyice silkeliyor. Motor sesleri de, rahatsız edecek kadar gürültülü. Açıldığımız denizde, her taraf irili-ufaklı ada. Ufuk gözükmüyor.

Teknede yanıma, Avustralyalı bir aile düştü. Elbet konuşmaya başladık. "Melbourne'da oturuyoruz" dediler. Karı-koca esmer ve kara başlı. Adamın yürüyüş biçimi, epey fiyakalı. Anladım elbet. Selanik'ten göçmüş Rum kökenli Giamoukoglou ailesi... Soyadı "oğlu" ile bitiyor üstelik. Bana ikramlarda bulundular. "Melbourne'a gel, bizde kalırsın, otele gerek yok" diyorlar. Onlara, bizim Samatya'daki çocukluğumdan aklımda kalmış şarkı parçaları bile söyledim. Kaynaşıverdik bu insancıklarla, bu kısa yolculukta.

Macau, kıta Çin'ine daracık boğazla bağlanan bir yarımada. Hâlâ Portekiz hükümranlığında, Portekiz nerede, Pasifik Okyanusu kıyıları nerede? 15 km^2'lik ufacık ülkede, 400 bin nüfus, iç içe yaşıyor. Çoğunluk, Çin'den kaçanlar. Avrupa kökenli-

ler, 10 bini bulmuyor. Portekiz'in işe karışması, Kantonlu Çinli mandarinlerin, yarımadayı kiraya vermeleriyle başlamış (1557).

Macau da tuhaf ülkelerden biri. Hong Kong'da İngilizler neyse, burada da Portekizliler aynı durumda. 1997 yılında Çin hükümranlığına geçmesi, antlaşmalar ile kesinleşmiş. Ama yine de belirli bir özerklik hakkı tanınmış. O niye, bilmem.

Macau iskelesine yanaştık. Yine sıkıcı formaliteler. Devletten devlete sınır geçiyoruz ya! Pis pis bakan Macau Çinlileri, sınır geçiş vizesi veriyorlar. Bu çadır tiyatrosu oyununun amacı, 50 HK doları vize parası almak. Ada turu otobüsüne bindirdiler. Bekletip duruyorlar. Dolmuş yapıyorlar.

Sonunda kımıldadık. Çekik gözlü bir Macaulu kız, rehberimiz. Sesi çatlak, kendisi mendebur. Etraf pis. Yepyeni görkemli inşaat yanında, sıvaları dökülmüş-pislik akan, terkedilmiş harap binalar görülüyor. Caddelerdeki iri otomobiller, Japon ve Amerikan yapımı. Ünlü Amerikan köftecisi, burada da eksik değil.

Bir tapınak binası gezdik. İyi-hoş. Sevimli bir yanı daha: Koca isteyen kızlar, dileklerini bir kağıda yazıp, bu tapınağa koyuyorlar. İstanbul'un Telli Baba'sı varsa, Macau'nun da Bu'su var.

Her iki cümle açıklamadan, her iki adım atıştan sonra, rehber kız bir çarşıya sokup, alışveriş teşvik ediyor. Çekik gözlü satıcı kadınlar, yapışınca bırakmıyorlar. Ben birisinin tüm önerilerine karşı koydum ama, sonunda tek bir kartpostal satın almak zorunda kaldım. O da bu yoksul işi satışa kızıp, bana fotoğrafını çektirmedi.

Macau'nun en önemli kuruluşlarının belki de başında, bir kumarhane işletmesi bulunuyor. Elbet bir de 600 odalı görkemli otel var. Kumarhaneli bu koca oteli, kumarcılar dolduruyor. Özelliği, otel ücretinin peşin alınması imiş.

Bir meydana geldik ki, kenarında göklere yükselen granit

merdivenler yer alıyor. Genişliği de belki 20 m. Tepesinde de bir kilise yükseliyor. İçine bir göz atalım dedik. Atamadık. Çünkü kilisenin içi yoktu. Laf cambazlığı yaptığım sanılmasın, gerçekten yoktu. 400 yıl önce yapılan kilise, 1835 yılında öyle bir yangın geçirmiş ki, tek bir ön duvarla granit merdivenler kalmış geriye, bir daha da yapılamamış. Tıpkı Hollywood dekoru. Arkası yok.

Elbet hemen yine, bir çarşıya sokulduk. Tişörtlerin bini bir para. Yedi dolara kıydım, bir tane aldım. Hem de ensesinde, Made in France yazıyor. Bizim Macau turuna katılmış bir Amerikalı hanım ilgilendi, fiyatı da öğrendi. Bir öfkelendi ki, nedenini sonra anladım. Bir gün önce Hong Kong'da aynı hayvanlı tişörtlerin tanesini 50 dolardan almamış mı? Hem de beş tane.

Bu sevimli Amerikalı hanımın öfkesini dindirmek, benim için görev oldu elbet. Otobüste bir Çinli buldum. Yedi dolarlıkların taklit olduğuna, Çince yemin etti de, Miss Lane bir derece yatıştı. Öfkesinin son kırıntılarını da, öğle yemeğinde aynı sofraya oturup içki ısmarlayarak tükettim. Avustralyalı Giakomoukoglou ailesi de bizim masadaydı. "Yassu vre!" diye diye, birbirimizi uçurduk.

Amerikalı Miss Lane, Çin gezisi anılarını anlatıyor. Çin'in ekonomik durumu konusunda, şaşılacak kadar bilgi sahibi. Gittikleri yerlerde Çinlilerin kendilerini kortejle gezdirdiklerini söylüyor. Merak ettim ama, kendimi tutup nedenini sormuyorum.

Miss Lane'in yanında, bir Miss Lane daha var. Kız kardeşi. Çocuk yüzlü sevimli bir genç kız. Ablası: "Tahmin edin, Maria kaç yaşında?" dedi, Ben 19 dedim. O 29 dedi. Sonra kendi yaşını söylemeye kalkıştı, ben söyletmedim. "Genç ve güzelsiniz. Bırakın sayıları bir kenara" dedim. O yine, sayıların olağanüstü önemi üstünde duruyor. Miss Lane bilmecesi sonunda çözüldü. Kendisi, Çin'e B. Amerika yardımını yerinde inceleyen beş kişilik Hazine Heyeti'nin üyesi değil miymiş.

Akşam oldu. Hong Kong'a geri dönüyoruz. Yine o gürültü-

lü ve sarsıntılı uçar tekneye biniyoruz... Yine sabah bindiğimiz Okyanus Terminali'ne girdik. O mendebur sınır formaliteleri, bitmek bilmedi. Gezi bir kargaşa içinde son buldu. Ne yazık ki o gün kaynaştığımız kişilerle vedalaşma fırsatı bile bulamadım.

4.6. Ayrılırken

Bir beldeye, bir kente gidince, otomobil markalarından, kesinlikle "bir şeyler" anlaşılıyor. Bu konuda Hong Kong adası, karasına da pek benzemiyor. Amerikan ve Japon arabaları eksik değil. Ama çok sayıda battal boy lüks Mercedes, hatta Rollys-Royce, caddelerde oynaşıyor.

Ada tarafının gökdelenleri, daha uzaktan bakarken vahşi duvarlar gibi, ufukları, hatta adayı örtüyor. Belki yanlıştır ama, doğru da olabilir, Hong Kong gökdelenleri, masrafa acımadan yapılan New York gökdelenlerinden, daha hovardaca yapılmış gibi gözüküyor.

Hele yeni yapılmış 70 katlı bir banka binası var ki, üçgen planların çiftleştirilmesi ile biçimlenmiş. Amaç, hepsinden yüksek yapmak. Ufala ufala yükselen binanın tepesinde hızını alamayan bir kazık, son noktayı koyuyor. Bu ufacık devlette, bu paralar nereden çıkıyor? Bu kazığın simgelediği bir anlam olsa gerek. Tepeye bu kazığı dikecek kadar yükselen masraflar, nereden çıkıyor?

Dünya firmalarının, dar kafalı çoğunluğu hayretlere düşürüp etkilemek için yaptığı bu marifetler, ortaya eser koymak değil. Kötü amaçlı bir tiyatro bu! Oyunun üzüntüden sıkıntı bastıran bir yanı, ünleri batasıca bazı mimarların bu işe, şakşakçılık cilveleriyle katılması.

Hong Kong Havalimanı yeni ama, yine de hafiften harap gibi. Takoz planlı, basık ve kasvetli. Temiz de değil. Uçuştan iki

saat önce Check-in için çağırmaları, yakışıksız. Memurlar suratsız. Hanım polis güvenlik için aletle üst ararken, yüksekçe bir yere çıkartıyor. Teşhir eder gibi... Çirkin davranış. Üstelik dövecek sanki. Kabin bagajın 56x36x23 cm boyutlarını kontrol için, el çantasını bir ızgaranın içine sokturuyorlar. Uzun yolculuklarda bagajı 20 kg ile sınırlamak, zaten bütün dünyada acımasız bir işkence. Burada ona da çok dikkat ediyorlar. Saatler geçti, uçağa bindik. Bu sıkıntılı alandan kurtulduk.

Bu kadar Hong Kong yetti. Bir daha gitmem.

5. KAFKASYA

5.1. Hoş Bir Tören

Huyum değildir, uzun süre planlamadan geziye çıkmam ama, bu sefer tersi oldu. "Pattadak" bir geziye çıkıyoruz. Sabah sabah saat 10'da, Yeşilköy'de buluştuk. Bir özel uçak dolusu yolcu, 150 kişi, Kafkasya beldesine gidiyoruz. 750 yataklı bir sağlık tesisi bitirilmiş, anahtar teslimi töreninde bulunacağız. Tesis aslında bir otel. Tümüyle bizim insanlarımız tarafından planlanmış ve gerçekleştirilmiş. Sevinç veren bir olay.

Mevsim: Sonbaharın sonu, kış yaklaşıyor. Gidişimiz Karadeniz'in kuzey kıyılarına. Zaten kış yaklaşırken mevsim biraz üşütüyor ama, kuzey deyince de alışmışız, aklımıza soğuk geliyor. Karadeniz üzerinden dümdüz bir uçuşla, 1.5 saat sonra Karadeniz'in kuzey, Kafkasya'nın güney kıyılarına varıyoruz.

Uçak merdivenlerinden inerken, pasaportlarımızı topladılar. Daha önceki gezilerde alıştığım ahret soruları, sıkı kontroller, gümrük geçişi falan yok. Hemen orada bekleyen otobüslere yerleştik, hareket ettik. Bakınıyoruz... Baktıkça da şaşkınlığımız artıyor. Palmiyeler, zeytinlikler, limon-portakal ağaçları görüyoruz. Ilık bir hava... Pardesüler atıldı, artık dönünceye kadar, gömlek ya da ceketle geziyoruz.

Batı yönünde 1,5 saat otobüs yolculuğundan sonra, kalacağımız otele varıyoruz. Adı: Dagomys. Burası bir büyük otel kompleksi.

Dagomys Oteli 1.650 yataklı... Ayrıca 446 yataklı bir büyük otel ile çok sayıda bungalov, bu turist kompleksinin içinde...

Bizim otelin yarım düzine restoranı (hepsi büyük), yarım düzine barı, bir büyük-otelin gerektirdiği her türlü servisi var. Bin kişilik çok maksatlı salon, kongre ve konserlere yarıyor. Ayrıca Karadeniz kıyısında büyük plajı, su sporu tesisleri, içinde yüzme havuzları ve saunalar, tenis-basketbol-voleybol sahaları, velhasıl gerekli her ek, hizmette.

Karadeniz'i şöyle bir göz önüne getirelim. Ülkemizin batı ucundan doğu ucunun kuzeyine kadar uzanan Karadeniz'in ortasına, kuzeyden dil gibi Kırım yarımadası uzanır. Kırım'ın kuzeydoğusundaki Azak Denizi'nden taa Hazar Denizi'ne kadar uzanan bölge, Kafkasya'dır. Karadeniz'i kuzeyinden yalayıp giden Kafkasya, denize 700 km kıyı verir. Novorossisk'ten, sınırımıza yakın Batum'a kadar.

Bu kıyılardaki Sochi (Soçi okunuyor), gür ağaçlar ve bitkilerle donanmış yüksek Kafkas dağları dizisi ile korunan, Karadeniz'in koyu maviliklerine yaslanan bir uzun kıyı şeridi. Boyu: 145 km Sanki ulu dağlar bu bölgeyi kucağına almış, denizde yıkayacak gibi... Adı anıldıkça üşünen o kuzey rüzgarları, bu kıyılara değmeden aşıyor da, yitip gidiyor. Yarı tropik iklimi görünce, şaşıp kalıyoruz.

"Büyük Sochi" tedavi ve dinlenme bölgesinin ortasında, adı yine Sochi olan şirin bir şehir var. Her mevsim çiçekler içinde. Kapladığı alanın yüzde 80'i, park ve orman yeşilliği. Adına haklı olarak bahçe-şehir deniyor. Sanatoryum dedikleri 52 tesisi var. 52 bin yatak kapasiteli bu kuruluşlar, kış tatili yapmıyor, bütün yıl açık.

Sochi şehir nüfusunu doğru dürüst öğrenemedim. Bölge ile karışıyor. Ancak edindiğim öyle bilgi var ki, parlak bir fikir veriyor. Şehirdeki 638 tane yeme-içme tesisinde, tam 65 bin demci oturacak yer buluyor.

Sochi'nin, Karadeniz kıyılarına sarılıp giden Dendrari Parkı, açık havada tüm dünya kıtalarının ağaç ve bitkilerini konuk

ediyor. Avustralya okaliptüs ağaçları, Cezayir mantar meşeleri, Güney Amerika And Dağları çamları, Japon kiraz ağaçları, hepsi burada sanki vatanlarında gibi büyüyorlar. Ayrıca 2.500 çeşit nadide bitki yetişiyor. Çiçek türlerine gelince, Antalya'ya benziyor.

Pitsunda'ya gidiyoruz. Katıldığımız tören, koca tesisi iki yılda planlayıp gerçekleştiren bizim insanlarımızın, eserlerini işletmeye teslim töreni. Yani, açılış gibi bir şey. Ama biz bunu yadırgadık. Komşu köyler ahalisi, kamyonlara bindirilip getirilmemiş. Bando-mızıka yok. Kurdele kesilmiyor. Yerli-yabancı hepimiz, tesisin 500 kişilik konferans salonunda toplaştık. Uslu uslu konuşmalar yapıldı. Oralı ilgililer; Koray-Baytur'un, mimar, mühendis ve işçilerimizin başarısını övdüler. Gururlandık. Sembolik anahtar teslim edildi. Bu sade ve güzel tören, böylece bitti.

Bizimkilerin başarıyla bitirdikleri Pitsunda, 750 yataklı bir sağlık tesisi... Sağlık tesisi veya sanatoryum adını taktıkları binalar, aslında normal oteller... Teşhis ve tedavi üniteleri eklenmiş. Çoğunda kaplıca tedavisi yapılıyor. Örneğin Matsesda'da; kükürtlü, iyotlu, bromlu maden suları ile birlikte çamur banyoları, şifa dağıtıyor.

50 milyon dolarlık Pitsunda projesinde, mal sahibi devleti, tam yetkili tek bir kişi temsil etmiş. İşini korkusuzca yürütebilen dürüst bir mühendis Sulcenko... İşi yapan arkadaşlarımın yurtdışında iş deneyimi çok. Petrol şımarıklarının Cadillac'lı "bahşişçi" tiplerini tanıyorlar. Diyorlar ki: "Burada ikramın, telaffuzu mümkün değil." Eh, bizim insanımız da dürüst insana susamış... Bu da müstesna bir teşvik. Bizim ilgililer ve çalışanlar da, ayrıca bu yüzden işlerine aşk ile sarılmışlar.

5.2. Eğlenceler

Bir gün otobüslerimize biniyoruz. Karadeniz kıyı yolunu güneyde bırakıp, kuzeye doğru yollanıyoruz. Dar ama resim gibi güzel bir yolda, balta girmemiş ormanlar, ulaşılmaz sarp kayalıklar, uçurumlar, köpükler içinde akan ırmaklar arasında ilerliyoruz. Yer yer minicik-havuz kabası göller ve çağlayanlar arasından geçiyoruz. Bir yere geliyoruz ki, iki yanımızdan bizi sıkıştıran yamaçlar ve gökyüzü, birden açılıyor. Önümüzde dünyanın en güzellerinden bir göl yatıyor.

Ritsa gölünün boyu iki km, eni yarım km kadar. Dik yamaçlar arasında, ince belli bir yatışı var. Denizden yüksekliği 926 metre. Lakabı: Kafkasların incisi. Meydana gelişi konusunda, efsane üzerine efsane anlatılıyor. Ünü her yıl daha da yaygınlaşıyor, ziyaretçisi artıyor.

Göldeki yemekte, şeref masasından konuşmalar yapılıyor. Her konuşan sonunda, birisinin-bir şeyin onuruna kadeh kaldırıyor, herkes de katılıyor. Şerefe içmeyenlere, alkolik diyorlar. Yemekteki şerefe içişler, 20 mi oldu 30 mu, bilemem. Dayanmak mümkün değil, es geçiyoruz.

Ritsa Restoran'da, Türk ve Gürcü yemekleri sunuluyor. Kadınbudu köfte dahil. Füme balıklar dehşet. Özel şampanya müstesna. Votkaya gelince, siyah etiketlisi var. 12 yıllık İskoç viskileri gibi. Elbet ayrıca, çok çeşitli votkalar da sunuluyor. Bir arkadaşım soruyor: "Hangi votkadan istersin? Limonlu, biberli, meyveli, domatesli, hangisinden?" Diyorum ki: "Ben patlıcanlısı-

nı severim."

Ritsa Restoran, keyif yapmak için birebir olan bir yerde. Profilleri birbiri üzerine düşen tepeler, kademe-kademe uzaklaşıyor. Ta karlı dağlara kadar varan manzara derinlikleri var. Tepeler arasındaki ağaç ve dolayısıyla renk farkları, göl manzarasına çeşni katmakta...

Sahnede pek hoş Gürcü dansları yapılıyor. Cici Gürcü hanımların edalı-edalı, ağır-ağır salınmalarına canlar dayanmıyor. Erkeklerine gelince, çılgınlar gibi hoplayıp zıplıyorlar. Gözle izlenemeyecek kadar hızlı... Anlaşılan bu Karadeniz suyu, süper benzin gibi... Bizim Karadeniz oyunları da öyle ya!

Son gece otelimizde, 500 kişilik büyük salonda, tören onuruna bir eğlence gecesi düzenleniyor. Türkler ve yerliler, yaklaşık yarı yarıya salonu dolduruyoruz. Yeme-içme ikramı, "sultani." Büyük numaralardan birisi, Rus şarkıcısı Laima Vaikule hanım. Olağanüstü bir ses... Salonu dolduran müzik ve sahne yeteneğiyle de, hepimizi sihirliyor. Alkışlar bitmek bilmiyor.

Gecenin öteki büyük gösterisi, Leman Sam ile Neco... Çok sevimli opera uyarlamalarıyla, tüm salona hitap etmesini bildiler. Çok iyi seçilmiş Türkçe ve Rusça şarkılarla, dinleyenlerin kanını kaynattılar. Hele bir Kalinka söylediler ki, herkes coşkudan ortaya döküldü. Başarıları üzerine Leman kızımla Neco kardeşime, yeni payelerini verdim: "Atmosfer mimarları".

Özet yapalım: Ben kuzey komşumuzdaki değişmeleri, önceki ziyaretlerimde de görmüştüm. Ama dünyadaki son politik gelişmeler, bu değişmeleri daha kolay anlatılır hale getirdi. Dünyanın değiştiğini kavramak borcumuz. Bizim düşmanımız artık kuzeyde değil... Hem de yalnız ve yalnız sınır komşularımız değil... Kademe kademe dizilmişler.

Gerçek bu!

6. İYONYA ADALARI

6.1. Korinth Kanalı'ndan Geçiş

Yine yolcuyuz. Amacımız, tekneyle Korinth Kanalı'nı geçtikten sonra, bu addaki körfezi ve İyonya Adaları'nı gezmek. İstanbul'da bindiğimiz uçaktan, Atina'da indik. Limana geçip bir hydrofoil tekneyle Hydra Adası'na vardık. Kendi teknemize ulaşıp, yerleştik.

Akşam çabuk oldu. Teknede yemek öncesi cila yudumlarımızı aldıktan sonra, geçen yıl hoşlandığımız restorana yürüdük. Kapı duvar. Anahtar deliğinden bakınca, anlaşıldı ki kapanmış. Yok zararı. Ada ufak ama, gidilebilir restoran sayısı düzinelerce.

Hemen yakındaki bir başkasında, masaya yerleştik. İnce, hoş, güzel bir hanım kız, hizmet ediyor. Güney Afrikalıymış. Açıklıyor: "Çalışırken para kazanıyorum. Böylece cepten harcamadan, Avrupa'yı gezmiş oluyorum. Başka türlü zorlanırım." Yemek servisinin pırıl pırıl bir genç kız tarafından yapılması, beni sevindiriyor. Niyetim hiç de kötü değil. Bu bir atmosfer arayışı ve çevremi, sanatsal anlamda daha güzel görme isteği... Hepsi bu işte... Bıktım sakallı-bıyıklı garsonlardan.

Daha yemek bitmeden yağmur bastırdı ki, tufan gibi. Bir saçak altına sığındık. Ümit kaptan sağolsun, bizi düşünüp tekneden muşambalar getirdi. Üstten korunduk ama, dereler gibi akan sokaklarda yürümek zorunda kaldık.

Kötü hava ertesi sabah da sürdü. Öğle zamanı Spetsai

Adası'na geçtik. Bitki örtüsü çok çeşitli ve renkli. Çok güzel çam ve selviler, peyzaj kompozisyonlarını bütünlüyor. Payton arabasıyla gezdiğimiz adayı, beğendik.

Arabacı benimle kafa dengi. En iyi Yunan rakısı Uzo'nun, Midilli'den Barbayanni olduğunda anlaştık. Biz akşam yemeğinde, bir bahçe-restoranda otururken, arabacımız Barba Niko önümüzden geçiyordu ki, durdurup bir bardak rakı verdim. Tarık karşı koydu: "Arabacı rakı içer mi yahu?" Ben bahane buluyorum: "Atlar içmesin yeter." Tarık yine razı değil: "Otomobil içmezse yetiyor mu?" – "At yolunu bulur, otomobil bulamaz."

Ertesi sabah 7.15'te yola çıktık. 11.00'de, Korinth Kanalı'nın doğu ucuna vardık. Bir de baktık ki kanaldan, bir büyük yolcu gemisi, bize doğru geliyor. Gemi sanki, kanal genişliğine göre yapılmış gibi. Şişe ağzına mantar tıkarmışçasına geçiyor. Biz gördükten ancak iki saat sonra, kanaldan çıkabildi. Pervanelerini çalıştırmıyor, römorkörlerle çekiyorlar. Koca gemi kıyılardan kanallanıyor.

Biz 13.30'da kanala girdik. 3,2 mil olan kanaldan 15 dakikada, batısındaki Korinth Körfezi'nden çıktık. İki yanındaki tortul zemin kesilince, kanal yanları pasta kesiti gibi ortaya çıkmış. Korinth Körfezi'nde yol almaya başladık. Ufacık körfezde dalgaların başı, köpükten taçlarla bezenmiş. Sallanıyoruz ama, hoşnutuz.

6.2. Bu Adalar Neresidir?

Balkanlarla İtalya yarımadası arasında, Akdeniz'in bir körfezi var. Körfez dedim diye, ufak bir şey sanılmasın. Derinliği yüzlerce kilometre. Bunun için adı: Adriyatik Denizi. İtalya'nın Otranto Burnu ile Arnavutluk arasındaki bir boğazdan giriliyor. İşte hemen bu boğazın güneydoğusunda, İyonya Adaları diziliyor. En kuzeyde Korfu. Eski adları: Kefalonya Takımadaları. En büyücekleri yedi tane. Aralarında da, sayısız daha küçük ada, ya da denizden fırlamış kayalıklar serpilmiş. Sanki Yunanistan kıyısı boyunca, bir sıraya dizilmiş gibi duran büyüklerinin en güneyindeki Zakinthos, Peleponez (Mora) yarımadasının batısında yer alıyor.

İyonya Takımadaları deyince, Anadolu'daki antik İyonya ile bir ilişkisi olduğu sanılmasın. Buradakinin adı, mitolojideki Io'dan kaynaklanıyor. O da kim mi? Tanrı Zeus'un sevgililerinden biri, yalnız biri işte.

Bu adalardaki ilk yerleşmeleri, taş devrindeki İlliryalılar başlatmış. İÖ 8.yy'da, iyi işadamı Korinthliler, Korfu'ya çökmüşler. Roma ve Bizans dönemlerinden sonra adalar, 4. Haçlı Seferi (1204) sonunda Venediklilerin eline geçmiş. Napolyon macerasından sonra: "İyonya Adaları Birleşik Devletleri" kurularak İngiliz nüfuzu altına girilmiş (1815). Aslında İngiliz Kolonisi olunmuş. İlk 1864 yılında, adalar Yunanistan'a katılmış.

İyonya Adaları, deprem bölgesinde ve yüzyıllardır şiddetli depremlerin etkisi altında. Depremler antik eserlerin neredeyse

hepsini, temellerine kadar yıkmış. Hele 1953 depremi, çok ağır bir felaket olmuş.

İyonya Adaları'nda, 15.yüzyıldan beri 31 şiddetli deprem yaşanmış. Hepsinin de tahrip gücü yüksek olmuş. Acıları hâlâ dinmeyen korkunç 1953 depremi, bütün takımadaları harabeye çevirmiş. En ağır hasarı, Kefallonia Adası görmüş. Binaların yüzde 91'i yıkılmış. Adanın merkezi Argostolion, ilginç yapılarını öyle yitirmiş ki, "hâlâ bir şeye benzetilemiyor".

Doğal güzelliklerin insanlar için çekici olması yanında, adaların Balkan anakarasına ve İtalya'ya yakın oluşları da, çok turist gelişine neden oluyor. Özellikle Korfu, Avrupalıların heves-le ziyaret ettikleri en önemli İyonya adası olmuş.

İyonya Adaları'nın, Yunanistan'ın Ege ve Akdeniz'deki bü-tün öteki adalarına göre, bir başkalığı var. Çünkü çok daha fazla yağış alıyorlar. Bu adalarda, ötekilerdeki çoraklıktan eser yok. Yağmur fazlalığı bu adalardaki bitki örtüsünün, toprağı daha coşkun, renkli ve canlı sarmasına-giydirmesine neden oluyor. Çiçekler daha yoğun, canlı ve renkli büyüyor. İklim her mevsim-de, sıkılmadan yaşanacak gibi.

6.3. Galaxidi-Patras

16.00'da Korinth Körfezi'ndeki Galaxidi'ye yanaştık. Limanın batısı, çamlı bir yamaç. Doğusu, pek hoş bir köy. Sahil yolu çiçekli ve tertemiz. İki kattan yüksek bina yok. Sessizlik var. Tavernalarda hoparlör yok ve tabak kırılmıyor.

Bir taksi tuttuk. Delphi'ye gidiyoruz. Antik çağların bu ünlü ve önemli kentinde, ayakta pek az şey kalmış. Yamaçlarda temel duvar harabeleri ve tek tük kolon parçaları görülüyor. Bir ufak tapınak, parçaları bulunup toplanmış, dikilmiş.

Delphi dönüşü, rıhtıma yanaştığımız arka güvertede, cila içkisi borcumuzu ödüyoruz. Sonra Tasos Restoran'a geçtik. Kuyruk tarafından Sirida (Sinagrida, Fangri) şiş ısmarladık. Balık sakız gibi. Cacık, salata ve peynir de iyi. Ben kendim için dördüncü cacığı sipariş edince, garson kendini tutamayıp kıkırdadı. Bu ufacık porsiyonlarla, kaçıncı olacaktı ki... Üstelik, hesap da turistik oldu.

Ertesi sabah denize çıktık. Öğlende minicik bir ada bulduk. Üzerinde bir ormancık, kenarında bir körfezcik... İn-cin yok. Körfezin kıyısı, kumsallı plaj. Burundan demir attık, kıçtan kıyıdaki bir ağaca bağlandık. Tekne olmasa, böyle köşelere yanaşma olanağı bulunamaz. Teknede bugünkü öğle yemeğimiz, bonfile-makarna-salata, kırmızı şarap eşliğinde. Sonunda küçük-tatlı pembe kavunun yarısı yenecek ama, içine cherry doldurulacak. Sonra da kaşıkla kavunda körfezler açılıp, içki ile uygun oranlarda karıştırılacak ve uygun büyüklükte yudum-lokma

alınacak.

Naupaktos Limanı, zaten ufak... Yer bulamayınca, Patras'a kadar gidip, orada gecelemek zorunda kaldık. Hele tekneyle olunca, büyük, hatta büyücek şehirlerde vakit geçirmekten hoşlanmıyoruz. Patras, 300 bin nüfuslu. Sıkışık, kalabalık, çok katlı yapılar var. Transatlantik boyunda koca-koca gemiler arasında kaldık. Sıkıldık. Bir otel resepsiyonundan, şehir dışında ve turistlerin gitmediği restoran adresi aldık. Taksiyle, güneybatı kıyılarındaki bu restorana gittik.

Saat 20.30'da Kalamarakya Restoran'a vardığımızda, daha hiç kimse gelmemişti. Buraların akşam yemeği için, erken bir saat bu. Mutfak çok basit. Cacık bile yok. Sardalyadan başka balık da yok. Ama salata, beyaz peynir ve kalamar, nefis. Kaderimiz bizi Uzo içmeye sürüklüyor. Memnun kaldık. Dün akşamkinin dörtte biri kadar hesap geldi. Turist yok, kazık da yok.

6.4. Delphi

Delphi, klasik çağ Yunanistan'ının, en ünlü yerlerinden biri ve o zaman insanlarına göre, dünyanın göbeği ya da ortası. Grek Tanrıları insanlar gibi ya! Efsane mi desem, masal mı, binlerce... Anlatılıyor: İyi yürekli Tanrı Apoll, buraları Yeryüzü Tanrıçası Gea ve kızlarından devralmış. Canavar Python'u da yenmiş. O'nun bir kayaya kazdığı kehanet, 100 yıl süreyle klasik dünyanın dinsel ve etik yol göstericisi olmuş.

Delphi'nin topladığı servet, dillere destan... Bunun da kaynağı, kehanet için gönderilen pek değerli adak hediyeleri. İtalya şehirlerinden Anadolu'nun Lidya'sına kadar, her yerden... İÖ 6. ve 5.yüzyıllarda devlet adamları, kehanette çözümü aranmamış hiçbir karar vermemişler. Bu yüzden savaşlar bile çıkmış.

Delphi, pek çok yağma geçirmiş. Romalı Sulla ile başlayan (İÖ 86) yağma, Trakyalılar tarafından sürdürüldüğü gibi (İÖ 83), tapınak kundaklanmış, bilinmedik zamanlardan beri yanan kutsal ateş, söndürülmüş. Neron'un 500 heykeli yürütmesini, Pausanias'ın (İS 2.yy.) ganimet alışları izlemiş. Zaman gelmiş, Delphi'de yaşayış söndürülmüş.

6.5. Kefallonia-İthaka

Sabah 7.00'de Patras'tan ayrıldık. 9.00'da körfezden, Akdenizin İyonya Denizi bölümüne çıktık. Güneş var, esinti yok. Kefallonia Adası'na doğru gidiyoruz. Bu adayla İthaka Adası arasından geçip, kuzeyindeki Phiskardon Limanı'na gideceğiz. Buranın adı, Norman Prensi (ya da korsanı) Guiscardon'dan geliyor. Mezarı da burada.

Kefallonia ile İthaka Adaları arası, 20 km'ye yakın bir uzun boğaz. Ara mesafe ve yükseklikler, birbirini iyi orantılıyor. İki sarp kıyıdaki yuvalarda, gümüş yeşili yassı zeytin ağaçları arasından birden zıpkın gibi yükselen koyu yeşil çok sayıda selvi, boğaz sularına yansıyor. Öğle vakti bu boğazda denize giriyoruz. Menü: Menemen ile benim yaptığım cacık. Tuzunu öyle fazla kaçırmışım ki, ağzı köpüren dostlarım, o gün ses bile çıkarmadılar. Sağolsunlar. Ama sonradan...

İthaka, takımadaların ötekilere göre en çıplağı. Üstelik küçük, çekici bir yanı da pek yok. Adanın bütün ünü, Homer'in Odysseus'unun vatanı olduğu söylencesi. Üstelik bu da tartışmalı. Lefkas da olabilir diyen uzmanlar var. Bir başka övgü nedeni, Byron'un İthaka kıyılarında yüzmüş olması. Tarih merak ve saygısına diyeceğim yok ama, bugün Lord Byron'un bu sularda yüzdüğü belli olmuyor. Ünlü İngiliz ozanının, Grek hayranlığı bilinir. Zaten Yunanistan'da nereye gidilse, onunla ilgili bir şeyler anlatılıyor. Bütün İthaka Adası'nın nüfusu yedi bin. Merkezi Vathy'de ise önemsenerek anlatılacak fazla bir şey yok.

Kefallonia Adası'nın, 25 bin nüfusu var. Az değil. Kendi de büyük. 750 km^2. Adı, efsane Kral Kefalos'dan gelirmiş (söz aramızda biz İstanbul Narlıkapılıları, bu adı kefal balığından biliriz). Sami kenti, önemli merkezleri olmuş. Peloponez savaşlarına katılmışlar. Romalılara karşı koydukları için, bütün ada halkı esir pazarlarında satılmış. Ortaçağ, Bizans egemenliğinde geçmiş. Sonra Korsan Orsini'ye, vurgunları için üs olmuş. Daha sonra Venedik egemenliği başlamış. Bu arada kısa bir süre, Osmanlıların elinde de kalmış.

Kefallonia'nın özelliklerinden biri, kendi adıyla anılan, güzel kokulu özel bir çam cinsini yetiştirmesi. Yunanistan'ın en iyi şarap cinslerinden biri, bu adada yetişiyor. Kefallonia Adalılar ise ülkelerinde, pervasız maceracılar olarak biliniyor. Aenos, 1.620 m ile adanın en yüksek dağı. Ada yerleşmelerini birbirine bağlayan güzel manzaralı yollar, çam ormanları arasında kıvrılıyor.

Adanın, bazısında içlerinde tatlı su gölcükleri bulunan damlataş mağaraları, çok ünlü. Çapı 200 m'ye varan mağaralar var. Sayısız güzel plajları da ünlü. Eşi ender bulunan bir atraksiyonu, 1953 depremi yok etmiş. Kunopetza'da iki büyük kaya varmış. Bunlar düzenli aralıklarla birbirine yaklaşır-uzaklaşırmış (Bilemem... Öyle anlattılar). Yok olmuşlar.

Fiscardon, belki bin nüfuslu hoş bir şehircik. Hiçbir zoraki ek yok. Kimbilir, belki mimar görmemiştir. Restoran ve kahvelerde, hiç müzik çalmıyor. Butikleri, döviz büfeleri falan da var. Manavlarında, çiçekçiler kadar renk cümbüşü sergileniyor. Restoranlar tertemiz, upucuz. Pansiyonlar öyle. Burası, çalışan insan turizmi için cihazlanmış. Tarık dayanamıyor: "Bizimkilere, sesle çevrenin kirletilebileceği, nasıl anlatılabilir?"

Türkiye'nin çok büyük bölgeleri, deprem tehlikesi altında. İstanbul dahil. Yoksa biz, gezerken mi duyarlı olduk ki? Buraların birinci sınıf deprem bölgesi olduğunu söyleyince, bizimkiler:

"Aman açıkta oturalım" diyorlar. Balık çorbasıyla başlayalım dedik. Öyle bol etli bir balık çorbası geldi ki, balık haşlama gibi... O ünlü Bouillabase'den bile iyi. Hele Fransızlarınkinden... Doyamayıp ikinciyi isteyen oldu.

Restoran-Grill Dedrinos'a gidiyoruz. "Balıklar taze mi?" diye sorduğumuz tombul Rum kızı, bize güceniyor: "Bizde 'balığımız taze' demek ayıptır. Çünkü biz balığı, livarlarda canlı saklarız" diyor. Doğru söylüyor. Istakoz ve böcekler bile, boylarına göre üç livarda, canlı saklanıyor. Zayıflamasınlar diye, arada balıkla besleniyorlar.

6.6. Lefkas

Kefallonia'dan ayrılıp, Lefkas Adası'na doğru yollanıyoruz. Adanın güneyinde, bir dizi meymenetsiz tepe sıralanıyor. Ancak güneybatı kıyılarında, ünlü uçurumlar ve mağaralar biçimlenmiş. Bunlar için anlatılan söylenceler, sonu gelecek gibi değil. Ünlü Grek şairi Lesboslu Sapho bile, kendisini bir umutsuz aşk yüzünden, bu uçurumlardan aşağı atmış.

Lefkas Adası'nın Sivota Limanı'na, öğle zamanı girdik. Hoş bir körfez, sevimli bir köy. Mendireği doğa armağanı bir liman. Köyün doğallığı, belki henüz yitirilmemiş. Yamaçları bina yığınları-lekeleri sarmamış. Zeytinliklerle çamlıklar birbiriyle iti-şip cilveleşiyor. Heykel gibi topoğrafya. Bizim Boğaziçi'nin minyatürü. Üstelik binalarla kirletilmemiş.

Lefkas Adası'ndaki ilk gecemizi geçireceğimiz Sivota'ya yanaşıyoruz. Sivota Koyu, gölet gibi. Boyutlarını, yaklaşık 300x900 m gibi tahmin ediyorum. İki plajı var. Sabah güneşi koya, ağzından giriyor. Yamaçlardaki karma ağaçlıklar, zeytinlikler ışık içinde kalıyor. Zevkli Sivotalılar çiçek seviyorlar. Restoranlardaki masa-iskemle tertipleri, çiçeklerle sarmaştırılmış, güneşlikler-yapılar-çiçekler, kucak kucağa... Al-kırmızı bougainvilla çiçekleri, renk cümbüşünü noktalıyor.

Lefkas'ın Sivota'sından ayrılıp, başka bir limanı olan Nydri'ye gidiyoruz. Karaların denizler içinde biçimlenişi, yükselişi çok güzel. Karalarla denizler birbirini öyle parçalamışlar, öyle hırpalamışlar ki, görüntüleri karmakarışık olmuş. Bazı körfezler-

de, haritası ve bilgisi olmayan, çıkış deliğini bulamaz. Üstelik ufacık adalarda, hazine değerinde bitki örtüsü zenginliği görülüyor. Orman dokuları, hayranlık verecek çeşitlilik ve güzellikte. Doğa yardım ediyor ama, insanlar da ağaçları yok etme cinayetleri işlemiyor.

Öğlende pek küçük, pek güzel bir koya demirledik. Denize girdik. Sonunda bu sefer, hafif bir öğle yemeğiyle yetindik. 16.00'da Nydri Limanı'na yanaştık. Ne büyük ne küçük, hoş bir yer. Restoranlar dizi-dizi. Zengin bir çarşısı hizmette. Civarda çekici turistik yerlerin oluşu, Nydri'yi çok canlandırıyor. Odysseus masalı, dini yerler, Lefke Kanalı, plajları, mağaraları, Onassis'in adası Scorpio, bunlar arasında.

Nydri'den, sabah erken ayrıldık. Kuzeye, Lefkas Kanalı'na yöneldik. Esinti hiç yok, deniz cam gibi ama, biz esiyoruz. Hava hiç esmese bile, 18 mil hızla biz kendimiz, 3-4 kuvvetinde esiyoruz. İlginç çevreyi görmek için çıktığımız üst güvertede, ceket giyiyoruz.

Çok eskiden anakaraya bağlı bir yarımada olan Lefkas, İÖ 7.yüzyılda buraya yerleşen Korinthliler tarafından, bir kanal kazılarak adaya dönüştürülmüş. Şimdiki kanal, yaklaşık iki mil boyunda ve dört metre derinlikte. Kanalın sağı ve solunda, balık çiftlikleri yer alıyor. Adanın başkenti 7 bin nüfuslu Lefkada, kanal kıyısındaki güzel yerine karşın, çirkin bir şehir.

Bir takım daracık ve garip su yollarından geçiyoruz. Tam açık denize varacağımız yerde, önümüzü bir köprü kesiyor. Otomobillerin geçtiği bu köprünün altından, ancak kayıklar geçebiliyor. Yarım saat kadar bekledikten sonra, köprü bu sefer mihveri etrafında 90 derece dönerek, su yoluna geçit veriyor. Geçip, açık denizde kuzeye doğru yol alıyoruz.

Biraz sonra, ünlü Preveze sağımızda kalıyor. Balkan Yarımadası kıyısındaki anakarada, Parga kıyılarına varıyoruz. Şehir doğal korumalı bir liman içinde, amfi biçimi yerleşmiş.

Limanı kapayan iki yengeç kolu kaya tepeden, solundakinin üstünde, Ali Paşa Kalesi yükseliyor. Koyun içinde, 1.5 km'lik güzel bir plaj var. Girdiğimiz sudan, çok hoşlandık.

6.7. Onassis-Jacqueline

Onassis'in ünlü adası Scorpio, Lefkas'ın doğusunda, Nydri'nin iki mil kadar açığında bulunuyor. 1.5x2 km bir dikdörtgenin içine girebilecek büyüklükte ve adı olan akrep gibi biçimlenmiş. Ağaç-bitki ve çiçek dokusu, hayranlık verecek kadar ustaca seçilmiş ve 70 bahçıvan tarafından bakılıyor.

Abartılmış irilikte bina kitlesi yok. Binalar ağaçlar ve bitkiler tarafından o kadar sarılmış ki, dikkat edilmezse görülmüyor. Ada çevresini dolaşan otomobil yolu bile o denli iyi ağaçlanmış-bitkilenmiş ki, gözle görülmüyor.

Aristoteles Onassis ile Jacqueline (eski Kennedy) evlendikten sonra, bu ada-saray'da oturmuşlar. Ada olduğu için, rahat ve sakin bir yaşayışa erdik sanmışlar. Oysa civar adalardan-karalardan Scorpio kıyılarına, çok sayıda turistik tekne seferleri başlamış. Dürbünlü-dürbünsüz bir alay röntgenci-seyirci, adayı denizden dikizlemeye başlamışlar. Rahat-huzur kalmamış.

Tuhaf şu insanlar! Hele balkona bir de gelin hanımın çamaşırlarını assaydılar, anı eşyası edinmek isteyen garipler, dalga-dalga hücuma bile geçerlerdi.

6.8. Paxos

Öğlende, Paxos Adası'na yaklaştık. Küçük, güzel bir koyu, haritadan seçtik. Çünkü Kolpo dedikleri çarpık biçimli koylar, dışından içi - içinden dışı görünmez tuzaklardır. Başka tek bir tekne daha ve su kayağı yapan iki genç kız var. Karada üç küçük ev, yine ruh ferahlığı veren ağaç-bitki peyzajı, yine durgun sulu koya bunların yansıması, manzarayı bütünlüyor. Denizin dibi de, net görülüyor.

Ayduk'la Tarık deniz haritalarına hazır dalmışken, bu güzel koyun adını öğrenmek istedim. "Minkaros" dediler. Tarık Minkari'nin bana bu adı söylerken takındığı çok masum çehre ifadesini, kuşkuyla karşıladım. Çünkü huyu olmadığını bilirim.

Koydaki yüzme, öğle yemeği ve gündüz uykusu fasıllarından sonra, 16.30'da Paxos Adası'nın Port Gaios Limanına yanaştık. Tarık'la ikimiz karaya çıktık. Sevimli köyün dar sokaklarında dolaştık. Çamaşırlar sokaklarda asılı. Bunlardan, her evin nüfus yapısı anlaşılıyor. Hanımların zayıflığı şişmanlığı bile.

Bir koya gömülmüş Port Gaios'un içinde, derinlere giden bir su yolu daha gözüküyor. Ağaçlar arasında bir tatlı "küçüksu" bu. Ancak kayıklar ve balıkçı tekneleri girebiliyor. Sonuna varalım diye yürüdük, ama dibini bulamadık. Bu su yolu birden, açık denize çıkıverdi. Meğer liman yanındaki bir küçük ada, kıyıyla oynaşarak bu oyunu yaparmış.

Bu ufacık köyde, ciddi otel falan yok. Ama turizmin, nasıl bu kadar canlı olabileceği düşünülünce görülüyor ki, nedeni yat

turizminin çok gelişmiş olmasıdır. Bakıyorum da, 150 tane kadar yat yanaşmış. Her birinde 5-6 kişi olsa, bir büyük otel nüfusu eder. Pansiyonlar cabası. Restoranlar, bunun için çeşitli ve iyi.

Londra'nın ünlü bir büyük mağazası vardır. Adı Harrod's olan bu mağaza, yalnız her malın en kalitelisini satar. Kraliçenin de oradan alışveriş yaptığı söylenir. İşte bu Harrod's, yalnız Paxos zeytinyağı satıyor. Ayduk bu fırsattan yararlanarak, zeytinyağı satın aldı. Akşamüstü teknede, zeytinyağı tatma töreni düzenledik. İçkiye sonra başladık.

Yalnız üç bin nüfuslu bu küçük acayı, biz sevdik. Restoranları da sevimli. Akşam yemeği, çeşitli yerel mezelerle başladı. Elbet cacık, musakka, feta (beyaz peynir), suvlaki (şiş) ile sürdü. Uzo içtik demezsem, anlaşılmaz mı acaba?

6.9. Korfu

Ünlü Korfu Adası'nın Guvia Marinası'na, akşama doğru yanaştık. Yat limanı 1000 teknelik bir alamet. Mendireği doğanın kendisinden. İçine gömüldüğü doğanın ağaç ve çiçekleri, hayranlık verici. Guvia köyü sevimli. Özellikle kuzeyli turistlerle dolu. O güneş görmemiş tenli fidan boylu sarışınlar, o kadar sarışın ki, gölgeleri bile düşmüyor.

Akşamüstü otomobille çevre gezisine çıktık. Önce Korfu Adası başkenti Korfu şehrine, şöyle bir göz attık. Sonra Kanoni denen tepeye çıktık. Bir çevre manzarası var ki, dehşet. Adalar-adacıklar-körfezcikler, buruncuklar, saklambaç oynuyor. Su içinde inşa edilmiş havalimanı pisti, görsel bir sevimlilik. Çevresini hırpalamıyor.

Şehrin görülecek yerlerini geziyoruz. 1953 depremi öteki İyonya Adaları'nı çok tahrip ettiği halde, Korfu'ya pek dokunmamış. Nüfusu 100 bini geçen adanın başkenti Korfu şehrinde, 40 bin kişi yaşıyor. Kaleler, geçmiş yüzyılların bir kez daha yapılamaz değişik anıları. Korfu'nun, dünyanın en güzel adalarından biri olduğu düşüncesine, ben de katılıyorum. Esplanade'ın, Avrupa'nın en güzel meydanlarından biri olduğuna da...

Korfu şehri merkezi ve çevresinde, öteki adalardan farklı olarak, uluslararası büyük oteller inşa edilmiş. Ancak, araları mesafeli ve kitlelerin vahşileşmemesi için çaba gösterilmiş. Bunların dışındaki bütün yapılar, insan ruhunu zedelemeyecek insancıl boyutlarda. Benim ölçüm şu: Binalar ağaçların altında

kalıyorsa, ölçüleri insancıldır.

Korfu Adası'yla Balkan Yarımadası'ndaki Arnavutluk arası, yalnız bir mil boyutunda. Bir öğle yemeği için, bu boğaz kıyısındaki Aya Stefanos koyuna gittik. Köyün nüfusu, ya 100 ya da 150 gibi görünüyor. Restoranları ise altı tane, her biri yaklaşık 100 iskemleli.

Tarık'la, Korfu şehir gezisine çıkıyoruz. Tarihinden öyle geliyor, burası tam bir Venedik şehri. Tek fark, Rumlarla dolu olması. Eski şehir sokaklarının mimaride ender rastlanan güzelliği, bana bir gerçeği yine anımsatıyor.

Bazı güzellikler, çizilerek yaratılamaz. Özellikle şehir ve sokak güzelliklerinde, kültür birikimi olan halkın, uzun zaman ölçülerine dayanan çeşitliliği, başrolü oynar. Çeşitli insanların hep birden ortaya koymadıkları çizilmiş kent çevrelerinde, bir yapaylık, önlenemez yazgı olur. Şiirselliği olan kent mekanlarını, yalnız halk yaratabilir. Bizde de...

Rezervasyonlarımızı kontrol için, uçak şirketine uğruyoruz. Bankodaki cici kız, bize Korfu'daki adresimizi soruyor, "Deniz" dedik. Bir an durup, yine sordu: "Şilep tayfası mısınız?" Beni yakıştırmasını ben haksız bulamadım ama, Tarık cici kıza fena baktı.

Öğle yemeğini nerede yiyelim diye, bakıyoruz. Esplanade kıyı parkına bakan direklik altında, bir masaya oturduk. Tarık beni azarladı: "Yeter yediğin-içtiğin. Ben senin doktorunum. Sen karışma, yemeği ben seçeceğim. Yalnız pizza yiyeceğiz" dedi. Sonra içeri gidip siparişi verdi.

Biraz sonra garson iki pizza getirdi ki, her biri bisiklet tekerleği kadar büyük. Üstelik, tepsi böreği kadar kalın. O anda sadece bakıştık. Bakışlarımız birbirine benzemiyordu, ama bakıştık. Önce, pizza kenarındaki hamur kısımları ıskartaya çıkardık. Sonra altını da yemeyip, yalnız üstteki tabakayı yemeğe başladık. Onu bile bitiremedik.

Bir akşam otomobille, adanın batı kıyısındaki Paleokastritsa'ya gittik. Yine cilveleşen doğanın, eşi az bulunur güzelliklerini gördük. Koyda, çok ilginç konumlu bir restoranda, ender bulunur nefasette bir balık ve deniz mahsulleri koleksiyonunu göçürdük. Birden kaynaştığımız restoran sahipleriyle, içtenlikle vedalaştık.

Son sabah, teknede çok erken kalktık. Korfu'dan binip, Atina'dan aktarma ile İstanbul'a uçacağız. Aynadaki suratımı beğenmiyorum. Hepimiz kilo aldık. Bu kadar üst üste, ölçü tanımadan yiyip içmenin, doğal sonu bu! Gültekin, kamaradaki çizgili aynanın, bir dilimine sığmıyor. Oysa gezinin başında sığıyordu. Ben şok etkili bir sıkıntıya, pantolona giremediğim için düşünüyorum. Uçakla İstanbul'a ve eve kadar şortla gitme zorunluluğu, beni terletiyor. Bir daha ölçüsüz yiyip-içmemeye karar veriyorum (Veriyorum ama, ben de inanmıyorum).

7. SİNGAPUR

7.1. Varış

Uçağımız Singapur'un o güzel ve görkemli havalimanına iniyor. Dört yıl sonra bu şehirde, bir hafta daha kalacağım. Programım yok. Kesinlikle turist gibi gezmeyeceğim. O yüzlerce tapınaktan bir tekine bile adım atmayacağım. İçim ferah... Program yok. "Yaşasın özgürlük" diyorum.

Kaldığım New Otani, bir Japon oteli. Hakkıyla beş yıldız... Hatta soruyorlar: "Nasıl oldu da sizi o otele aldılar? Orada hep Japonlar kalır" diye... İstanbul'daki dostlar sağolsun. Ciddi özel indirim de sağladılar. Konfor mükemmel. Odada her an çay-kahve ve ısıtıcısı hazır (mini bar da zengin).

Singapur'da otelde uyandığım birinci sabah, Türk Hava-yolları'nı ziyarete gidiyorum. Başta müdürleri Ethem Karaduman, bütün görevliler hoş insanlar. Haftada bir uçuşun, üçe çıktığını, doluluk oranının çok iyi olduğunu anlatıyorlar. Gözümle de gördüm, öyle... Doğrusu dört yıl önce, bizim uçaklar bu yolda rekabete dayanamaz, boş gider gelir diye düşünüyordum. Yanıldığım için seviniyorum.

Singapur'da, şehir içinde, Ethem Karaduman'ın arabasında gidiyoruz. Şehrin göbeğinde bir yerde barakalar kurulmuş, geçiş parası alıyorlar. Mantıksız da değil... Amaçları, kalabalık bölgelerdeki trafik yükünü azaltmak... İşe de yarıyormuş. Üstelik üç S dolarlık yere biletsiz girip de yakalanan, 50 S doları ceza ödüyor.

Bir öğle vakti Ethem Karaduman'la Asya Otelcilik ve Gıda

Fuarı'nı geziyoruz. Dünyadan 1.040 firma katılıyor. Her standda ikram var. Önce California beyaz şarapları tadıyoruz. Sonra Norveç füme somon balığı... Peşinden Avustralya kırmızı şarapları... Sonra Fransız peynirleri... İkindi vakti ben duman oluyorum...

Otelcilik ve gıda fuarını, Jakarta'da görevli diplomatımız sayın Raif Karaca ile de birlikte geziyoruz. Oralarda cariye usulünün, hâlâ geçerliliğini koruduğunu anlatıyor. Bir aylık cariye, 120 US dolar. En üst düzeyde olanı, haftada 50 US dolar... Karaca soruyor: "Endonezya'ya gelecek misiniz?" diye... Bu bilgiyi yazdıktan sonra gidemem ki...

Ethem kardeş ve sayın eşiyle birlikte bir akşam, Red House deniz mahsulleri restoranına gidiyoruz. İlk gelen: Köpek balığı yüzgeci çorbası... Unutulmaz bir lezzet. İstiridye, Çin lahanası, mantar... Sonra kocaman saydam bir tencerede, canlı karides getiriyorlar. Her biri muz kadar. Öyle güçlü zıplıyorlar ki tencerenin kapağını tutmasak, kaçacaklar. Tenceredeki Çin şarabıyla sarhoş üstelik karidesler... Sonra da sıcak rom içinde pişiriliyorlar. Lezzet anlatılamaz, tatmak gerekir. Üstelik, tazeliğin tadı başka oluyor. Koku da yok. Bu numara, benim sofralardaki anı hazinelerimin yeni sayfası...

Bir sabah, Richard ile birlikte adayı geziyoruz. Adam Çinli... Nasıl olup da Richard olduğunu bilmem. İstediğim gibi, her düzeyde konut görüyorum. Bradell tepelerindeki pahalı villalardan, sosyal konutlara kadar... Singapur, halkını konut sahibi etmede dünya birincisi... Halkın yüzde 80'inden fazlası kendi evlerinde oturuyor. Elbet böyle ülkede gecekondu da olmuyor. Zaten niyetlenen olsa, canına okuyorlar. Toplum disiplini o derece sıkı.

7.2. Bazı Bilgiler

2.5 milyon nüfuslu Singapur'un ana adası, sadece 570 km^2. Minicik ülke... Doğru dürüst nehir falan yok. Büyük bölümü taşıma olan kullanma suyu, dev rezervuarlarda depolanıyor. Sayısı bir düzine. Her su deposu, şirin bir küçük göl... Ağaçlar-çiçekler arasında dinlenme ve eğlenme yerleri... Yalnız Seletar rezervuarında, 24 milyon m^3 su hazır.

Singapur'un nüfus başına yıllık geliri, kitaplarda on bin dolara yakın gözüküyor. Kitaplarda gözükmeyeni de katmak gerekiyor. Üstelik yaşayışları da çok sade... Palto-ceket-kışlık yakacak derdi yok... Çünkü kış yok. Bir şort, bir gömlek... Bitti. Kadın-erkek böyle. Ama bir lüksleri var: Okumayı seviyorlar.

Singapur'un yıllık dışsatımı, 90 milyar US doları... 1.520 yabancı firma (bin'i Japon), 80 milyar US dolar yatırım akıtmış... Burası, doğu-batı köprüsü. Giren çıkan gemi sayısına bakılırsa, dünyanın 1 numaralı limanı... Kendi yiyeceğini dışarıdan getirten ufacık ada-devlet, yılda bir milyar US dolar yiyecek ihraç ediyor. Müthiş becerikli insanlar.

Yılda 4 milyon turist geliyor. 70 kadar büyük otel var. Yılda yüzde 87 dolu ki, dünyada eşi yok. Olmadık bir iş, turizm reeksportu yapacak gibi görünüyorlar. Türkiye ile yıllık alışveriş, 40 milyon US dolar kadar... Birkaç kez katlanması mümkün.

7.3. Gerçekten Büyük Bir Büyükelçi

Övgüsünü çok duyduğum Singapur Büyükelçimiz Sayın Yüksel Söylemez'e, bir nezaket ziyareti yapıyorum. Olağanüstü güleryüzle ve sıcak karşılıyor. Zaten meraklandığım bilgileri, bana hemen özetleyiveriyor.

Sayın Söylemez: "Dünya globalizasyona doğru gidiyor. Artık Türk kamuoyu da çağa uymalı ve üç boyutlu düşünmeye ve yaşamaya alışmalıdır" diyor.

Büyükelçimiz, tüm ülkemiz insanlarına mutluluk ve övünç verebilecek müstesna bir olay anlatıyor. Dünyaca ünlü ve gerçekten pek değerli sanatçılarımız İdil Biret ile Ankara Yaylı Sazlar Dörtlüsü, Singapur'da bir konser vermiş. Gözlerimizi yaşartacak bir başarı kazanılmış... Almanya Sefiri, Schumann'ın bu denli üstün düzeyde seslendirilmesine hayran olmuş...

Uluslararası dünya sanatına egemen değerli insanlarımız varken, ülkemizi hâlâ mehter takımı ve kılıç-kalkan oyunlarıyla tanıtmaya çalışanların aklına, bir kez daha şaşıyorum.

Sefirimiz bazı ilginç bilgiler veriyor: "Bizim Turgut Reis, Singapur'un çok yakınındaki Malacca'ya kadar gelmiş... 19'uncu yüzyılda Osmanlı Devleti, Uzakdoğuda fahri konsolosluklar açmış... Brunei Sultanı: 'Gelin bizi kurtarın!' demiş... Bizde kayıtları yok... Tarihimizi, örneğin Hammer'den öğreniyoruz ne yazık ki..."

Büyükelçimiz, aynı zamanda çok değerli bir sanatçı.

Türkiye'de ve dünyada çok sayıda sergi açmış bir ressam. Kendisine, Rubens'in de diplomat olduğunu hatırlatıyorum. Hatta anlatıyorum ki, bir gün Rubens'e, "Aaa! siz boş zamanlarınızda resim de yaparmışsınız..." demişler. O da: "Hayır, ben boş zamanlarımda diplomatlık da yaparım" demiş.

Sefirimiz, kendisinden Rubens'i hatırlamam dolayısıyla, zarif bir mahviyetkarlık içinde: "Rubens'in sözünün edildiği yerde benim durmam doğru olmaz" deyip, ayağa kalkıyor, gitmeye davranıyor.

O gün ikindi vakti veda ederken, sayın Söylemez beni bir akşam, elçiliğimizde yemeğe davet ediyor. Sevinerek gideceğim ama, tereddütüm var. Lacivert kostümü bavuldan çıkarmadım, bumburuşuk... Singapur havasında kravat takmak, boğazımı sıkıyor. Sayın Sefirimiz, ben daha söylemeden anlıyor, hemen diyor ki: "Davet kravatsız ve ceketsizdir". O akşam otelime ayrıca yazılı davetiye gönderip, onda da kravatsız olduğunu belirtmek inceliğini gösteriyor.

Akşam yemeği için gittiğimde Büyükelçimiz ve sayın refikaları, içtenlikle karşılamak lütfunda bulunuyorlar. Birkaç Türk dost daha yemeğe katılıyor. Bir süredir hasret kaldığım Türk yemekleri ikram ediliyor. Yalnız bize özgü olan o neşeli havaya giriyoruz.

Yemekten sonra bir ara, havuz üstünde kameriye gibi bir yere çıkıyoruz. Sayın Söylemez bir pusu kurmuş... Ortada bir tavla masası var. Söylemez bana açık açık meydan okuyor. Ben de tavlada, şaka değil Aksaray Vardar Kıraathanesi'nde master, Yakacık'ta doktora yapmışım. Onuruma dokunuyor, kabul ediyorum.

Ettim ama, ben 20-25 yıldır tavla oynamamışım. Göz açıp kapayıncaya kadar dört oyun veriyorum. Büyükelçimizin her oyun alışında, seyirciler moralimi bozacak tezahürat yapıyor. Ben ne de olsa, yabancı sahada oynuyorum.

Hadi bu tezahürat bir şey değil ama her bağırtıdan sonra sanki kumanda verilmiş gibi, binlerce kurbağa vıraklamaya başlıyor. Benim sinirim büsbütün bozuluyor. Anlaşılan bu kurbağalar, elçiliğimizin demirbaşları olarak görevli... Vazifeten vıraklıyorlar. Saha müşahidi yok... Ben itiraz ediyorum: "Ama beyefendi, kurbağa vıraklatmak oyunun kurallarına aykırı... Ben sizi FİTA'ya şikayet edeceğim..." diyorum.

Yüksel Bey: "O da ne demek?" diyor. Açıklıyorum: "Uluslararası Tavla Federasyonu" diyorum. Hep birden kahkahayı basıyoruz. Binlerce kurbağa, yine şiddetle vıraklamaya başlıyor.

Sonuçta 5-3 yeniliyorum. Evet... Sayın Söylemez tavla oyununun büyük üstadı... Kabul ederim. Ederim ama, ben onu yine de yenerim. Hele bir tarafsız ve kurbağasız sahada karşılaşalım... Sonucu yine açıklamaya, şimdiden söz veriyorum.

8. AKDENİZ

8.1. Tatile Çıkış

Her şeyi bıçak gibi kesip beş erkek tatile çıktık. Üstelik biz, öyle aylak takımından değiliz. Hepimiz işimize, kendimizi adamış kimseleriz. Yaşı epeyce ilerlemiş olan ben dahil. Nasıl oldu da koca üç haftayı ayırabilmek için, zaman bulduk? Zaman markette satılmıyor ki... Örneğin çarşıya çıkıp: "Ver 1.5 kilo tatil zamanı" denmiyor ki. Ya da 2.5 kilo meyhane, altı kilo çapkınlık (!) zamanı denebiliyor mu? Zaman planlanırsa, her şeye fırsat var.

Dünya ne kadar kalabalıklaşmış olsa, binlerce-onbinlerce Akdeniz ada ve anakara koyları insansız kalabiliyor (şimdilik). Her gündüz vakti bu koylardan birine girip, yüzüyoruz, yemek yiyoruz. Neredeyse her akşam başka yerdeyiz. Tekne gezimizin en keyifli yanlarından biri, her yer değiştirmede bavul açma sıkıntısının olmayışı, otele girilip çıkılmaması. 20 günde 40 yere gitsek, hep aynı kamaradayız.

Teknede yeme-içmenin ölçüsünü, hepimiz iyice kaçırıyoruz. Ben bir derece kendimi tutabilmek için, sabah kalvaltılarını kaldırdım. Öğlende, bira bile içmiyorum. Dostlarım meraklanıyor: "Bir derdi mi var? Hasta mı acaba? Eşine telefon edip soralım mı?" Uyarıyorum: "Yorulmayın! Ben ne diyeceğini biliyorum. 'Çabuk sonuç çıkarmayın, akşamı bekleyin' diyecek."

Denizin göbeğindeyiz. Hiç kara gözükmüyor. Esinti 3-4 gücünde. Dalga başları, hafiften köpürüyor. Böylesi bizim tekneyi yalpalatmaz ama, yine de ölü dalgalar yüzünden sallanıyoruz.

Haritaya bakıp söyleniyorum: "Nasıl iş bu? Ufacık denizde, iyi havada yine sallanıyoruz." Ümit Kaptan uyarıyor: "Haritada hep ufak görülür." Beşinci yazdır ki dostlarımla birlikte tekneyle Akdeniz'de, Ege'de dolaşıyoruz. Eski deneyimlerimi de anımsayarak şu yargıya varıyorum: "Denizin küçüğü, teknelerin büyüğü olmaz."

Polonya'nın, bir Zubrovka votkası vardır. Şişenin içine, saz biçiminde bir bitki sapı koyarlar. Derler ki, "bu bitkiyi çayırda yiyen boğalar, ineklere karşı görevlerini çok iyi yaparlar." Varşova'ya gittiğimizde, ben değerli bilgileri almıştım. Ondan sonra da üzerinde boğa resmi olan bu votka şişelerini, nereye gitsem arar-sorar olmuştum. Yanlış anlaşılmasın, ben ve dostlarım, söyledikleri anlamda bir yararını aramadık-görmedik ama, bu votkanın aroması ve lezzetinin tiryakisi olmuştuk.

Rodos'a yaklaşırken, beş arkadaş Zubrovka aramak için anlaştık. 12 adanın, Yunanistan içinde bile özel kanunları dolayısıyla, dünya fiyatlarının çok altında içki satabildiğini biliyorduk. Kaç şişe Zubrovka bulursak alacaktık. Ama bir şişe bile bulamadık. Akşamüstü tekneye dönen Ayduk, durumu özetledi: "Yahu ben de Zubrovka sorayım dedim. Bir satıcı: "Bu nasıl iş? Bugün herkes Zubrovka soruyor. Delirmiş bu insanlar dedi."

8.2. Chalki - Astypalea

Chalki'ye gidiyoruz. Öğleye doğru yaklaştık ama, yanaşmadık. İnsansız Alimia Adası'nın bir koyunda demirledik. Koyun genişliği yarım, derinliği bir km var. İnsan yok ama, dağınık, yarım düzine kadar kilise harabesi görünüyor. Niye yapmışlar ki sanki, bu insansız yerde? Bu denli dindarlık da, dünya görevlerinden bir çeşit kaçış olsa gerek. Bu dünyada yaşamaya üşenmek var bu davranışlarda.

Chalki nüfusu, yalnız 350. Oysa anfi biçimi yerleşen kentte, belki 500 ev yapılmış. Eskiden bakır madeni işleyen bu ada-da, şimdi yalnız balıkçılar yaşıyor. Sevimli dar sokaklarında, terkedilmişliğin izleri ayırt ediliyor. Ağaçlarda, hatta kaktüslerde, az yağış almanın burukluğu sergileniyor. Limanın önünü açık denizden, kravat dedikleri bir ada-kaya koruyor.

Tarık nereden bulmuşsa, hilafsız bir damacana viski almış. Teknenin dam katına çıkarttık. (Adı: palavra güverte denizci dilinde). Bu ufacık köyün rıhtımında, herkesin gözü önünde içmek, içimize sinmedi. Yılmaz öneriyor: "Haber verelim de, bardağını alan gelsin."

Sabah erken, 6.00'da hareket ettik. Astypalea Adası'na gidiyoruz. Haritadan göründüğüne göre ada bir kelebeği andırıyor, ince belli. Tekneden görünüşünü ise Tarık özetliyor: "Kuru, çorak, çirkin". Saat 9.30'da, insansız koylardan birine girip, demirledik. Yüzeceğiz. Su iyi ama, anlaşılan bu denizin içi bile kurak. Balıklar ekmek lokmasına üşüşüyor.

Burası da devlet düşkünü adalardan biri. 100 km^2 adanın kış nüfusu, bin kişiyi biraz geçiyor. Kelebeğin göbeğine girince, manzara güzelleşiyor. Köyün yerleşmesi, Venedik Kalesi, binaların görüntü düzeyi, hoş duruyor. Az nüfus ama, kıyıda restoranlar, dükkanlar sıralanmış. Domates suyu bulup aldım. Votkayla iyi gider. Karabiber ve az limon da katarak.

Akşam yemeğine, kıyı restoranlarından birine gittik. Yanımızdaki masada oturan kalabalık bir Avustralyalı grup ile birlikte, neşelendik. O gece adada önemli bir olay vardı. Seyrek gemi uğramasını protesto eden ada halkı, gece yarısı gelen bir feribota el koydu. Televizyon kameraları, olayları izledi.

Yılmaz'la ikimiz, bu halk hareketini candan destekledik. Zaten kafayı bulmuşuz, elimize ağaç dalları alıp gösteri yürüyüşü yaptık. Ayduk bizi zaptetmek için, boşuna çırpındı. Meraka değer, bir sonuç aldık mı? Aldık... Hem de nasıl? Ertesi gece, uzaktaki başka bir adanın restoranında yemek yerken, komşu masadan birisi; "Ben sizi televizyonda gördüm" demesin mi? Daha ne olsun?

8.3. Santorin

Sabah 6.30'da, Asypalea'dan tekneyle yola çıktık. Üç saat sonra Santorin Adası'na yaklaşıyoruz. Hava açık, deniz cam gibi dümdüz, esinti sıfır. Çoraklık yer-yer yine Ege adalarını andırıyor ama, görünüş değişik ve umutlu. Dürbünle bakınca bağları gözüktü. "Üzüm en iyi işaretlerden biridir" diyorum. "Salkımlar güneş enerjisini depolar. En iyi içkiler üzümden yapılır. Üzümün topladığı enerji, içkiyi içenden fışkırır."

Limana yaklaşıyoruz. Deniz o kadar derin ki, demir atılamıyor. Büyük vapurlar bile atamıyor. Açıkta birkaç şamandıra var. Bunlar deniz derinliklerine, özel yöntemlerle bağlanmış. İrili ufaklı bütün tekne ve vapurlar, önce burunlarından sandal yardımıyla şamandıraya bağlanıyor, sonra kıçtan rıhtıma yanaşıp, babalara çapraz bağlanıyorlar.

Rıhtıma yanaşıyoruz. Kıyıdan 300 m yukarıdaki şehre çıkmanın, iki yolu var. Merdivenli yoldan yaya çıkmak iyice zorlayacağına göre, buranın "ekspres" katırlarına binerek çıkılabiliyor. İyi de, katırlar bile zorlanıyor. Bu nedenle, yolu çok kirletiyorlar. Hem yürümek işkence, hem de bu kokuya katlanmak.

Şehre, 588 basamaklı yatık bir merdivenle çıkmaktansa, rahatlık için 10 yıl kadar önce ilginç bir teleferik inşa edilmiş. 300 m yukarıya gidiş-dönüş ücreti, 6 dolara yakın. Epeyce pahalı sayılır. Yapılmasına katırcıların isyan etmesini önlemek için, rüşvet verilmiş. Teleferik gelirinin yüzde 20'si katırcılara aktarılıyor. Bu ücretin saptanmasına hayvanların karıştırılması, doğru olmamış.

75 km^2 büyüklüğündeki Santorin'in nüfusu, 10 bini bulmuyor. Şehir içinde seyredilecek fazla bir şey yok. Ancak, şehir ve civarının yapısı, bu eksikliği unutturuyor. Hafif eğimlerle alçalıp yükselen, kıvrımlarla dolaşan güzel-sevimli dar sokaklar, eksikziyade 2 m genişlikte. Ufacık şehirde, belki yüzlerce kuyumcu dükkanı oluşu, çok turist geldiğini kanıtlıyor.

Şimdi lütfen dikkat: Adaların çevrelediği ve körfezin kıyılarındaki bu dik renkli duvarların tepesinde, denizden yaklaşık 300 metre yüksekte, Santorin şehri kurulmuş. Ak-pak, bembeyaz yapılarıyla, bu kompozisyonun tepesindeki taç gibi... İnce uzun, yamyassı ama, yamaçlara hafifçe sarkıntılık ederek... Yaklaşık 10 km boyu ve birkaç yüz metrelik bir kurdele gibi...

Rahatlıkla diyebilirim ki Santorin Adasının biçimlenme ve manzarası Ege adalarının en güzeli olduğu gibi, dünyadaki üstün düzeyde ilginç ve güzel şehir yerleşmelerinden biridir.

8.4. Atlantis'in Batışı

Jeolojik çağlarda Ege Adaları, hatta Yunan Yarımadası ve Anadolu, dizi yanardağ patlamaları ve depremlerle sarsılmış. Sonra Ege denizi adaları ve anakaraları birbirinden ayrılmış ve Ege denizi oluşmuş. Adalarda, volkanların bıraktığı verimli tarım toprakları kalmış. Santorin de bunlardan biri. Verimli toprak ve denizden refaha ulaşan insanlar, yeni kültürler yaratmaya zaman ve güç bulabilmişler.

Adaya iyice yaklaşınca, harita ve kitaplardaki bilgilerin durumu anlatmaya yetmediği anlaşılıyor. Bugünkü esas ada, kamı büyük bir yarımay biçimini andırıyor. Kıyıları, burunçuk ve körfezciklerle tırtıllı... Kucağına, irili ufaklı başka adalar almış... Bu kucağın eni 10 km'den biraz az, boyu 10 km'den biraz çok. İşte 35 yüzyıl önceki asıl krater, bu vahşi boyutlarda.

Tarihte insanların başına gelen ve bilinen en büyük felaketlerden biri, yaklaşık 3500 yıl önceki Santorin Yanardağı patlaması olmuş.

Patlama bir anda oluyor. Dünyanın göbeğinden göklere bu anda fışkıran bims taşları ve kızgın volkan külleri, adayı birkaç dakika içinde 30 m kalınlıkta bir tabakayla kaplıyor. Tüm yaratıkların eserleriyle birlikte derin bir mezara gömülmesi için, birkaç dakika yetiyor. Deniz kilometrelerce, bims taşlarıyla kaplanıyor. Volkan fışkırmasıyla yok olan adanın bağrında, dünyanın en büyük "kaldera"sı, yani denizaltı krateri peydahlanıyor. Ve yine tarihin en büyük "tsunami"si... Yani tufan yaratarak önü-

ne geleni silip süpüren dev tufan dalgası.

Büyük felaketten sonra ada, yedi yüzyıl kadar insansız kalıyor. Dor'ların gelip yerleştikleri adada (İÖ 8.yüzyıl), Bizans çağında yapılan savunma surları, çeşitli depremlerle yıkılıyor. Bir Venedik egemenlik dönemine, Barbaros Hayrettin Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasından önce son veriyor (1534).

Volkanın, üstelik çok şiddetli bir depremden sonra patladığı düşünülüyor. Günümüzden yaklaşık 3500 yıl kadar önce (yaklaşık İÖ 1500) ortaya çıkan afet, trilyonlarca m^3 zemin ve deniz suyunu havalara uçuruyor. Akdeniz'de yaklaşık 300 x 900 km'lik bir bölgeye lavlar ve küller yayılıyor. Uzaktaki Doğu Girit'e yağan 20 cm volkan döküntüsü, bugün bile kolaylıkla ortaya çıkıyor.

Bu afet, dünya üzerinde görülmüş ancak tek bir doğal afetle kıyaslanıyor, başka benzeri bilinmiyor. O da Pasifik ve Hint Okyanusları'nın arasında, Sumatra ile Cava Adaları'nın ortasında bulunan Krakatau Yanardağ Adası'nda gerçekleşmiş. Geçen yüzyılda, 1887 yılında... Bu patlamada, adanın 33 km^2'lik bir bölümü yok olmuş. Adanın üçte ikisiymiş. Santorin'de ortaya çıkan denizaltı krateri çapı, Cava'dakinden 2.5 misli büyük oluyor. Yok olan hacim 5 misli.

Uygarlıkları silip süpüren bu doğal afetin dehşeti, 35 yüzyıl sonra bile insanı sarsıyor. Yanardağ patlamalarından sonra denizde, olağanüstü büyük, aklı zorlayan dalgalar peydahlanıyor. Cava patlamasında bu deniz dalgasının yüksekliği 100 (yüz) metreyi bulmuş.

Geçen yüzyılda dünyanın başına gelen Krakatau felaketi, bilimsel olarak biliniyor. Santorin'de 3500 yıl önceki patlamanın bıraktığı krater büyüklüğü ve kül yayılmaları ile birlikte, Krakatau verileri göz önüne alınarak bazı hesaplar yapılıyor, gerçeğe çok yakın sonuçlar çıkarılıyor. Örneğin Santorin'de denize batan

ada bölümünün 83 km^2 olduğu, birdenbire göklere yükselen deniz suyu miktarının 837 trilyon metreküp olduğu hesaplanıyor.

Krakatau patlamasından sonra 150 km içinde, gündüz bir anda geceye dönüşüyor. Patlamanın yarattığı depremde binalar dökülüveriyor. Şimşekler çakıyor, yıldırımlar yağıyor. Dev dalgalar Teloeng ve Betoeng kentlerini dünya yüzünden siliyor, Cava ve Sumatra kıyılarını hırpalıyor. Koca bir vapur, dalgalar tarafından bir anda kaldırılıp, hiç zarar görmeden orman içlerine bırakılıyor.

Patlamadan sonraya kalan değişmelerin karşılaştırılması sonucu, Santorin patlamasından ortaya çıkan dalga yüksekliğinin, 200 (ikiyüz) metre olduğu hesaplanıyor. Bu dalganın saatte 160 km hızla yayıldığı, Girit kıyılarına bir saatte vardığında yüksekliğinin 70 metre olduğu, yine yapılan hesaplar arasında.

70 metre yüksekliğinde bir dalganın, gaz kökleyen bir otomobil hızıyla şehirleri basmasını düşünmek, insana dehşet veriyor. 35 yüzyıl sonra olsa bile... Minoik uygarlığının Girit'te yüzyıllar boyunca yarattıklarını yok etmeye, birkaç dakika yetiyor. Yalnız ve yalnız birkaç dakika.

Çok duyduk ve okuduk, bir Atlantis söylencesi var. Anlatılır ki, çok üstün uygarlık düzeyine erişmiş bir kent-devlet, bir anda yitip gitmiş, karanlıklara gömülmüştür. Bir afet bu düş ülkesini yok etmiştir. Platon Atlantis anlatılarında, şöyle demektedir: "Bütün öteki ada-devlet'lere egemen olan, çok güçlü ve parlak bir devletti."

Araştırma ve yakıştırma karışımı varılan sonuçlara göre Atlantis, biri büyük biri de küçük adada kurulmuş bir devletti. Adanın büyüğü Girit, küçüğü de bugünkü Santorin olmalıydı. Kanıtlar şöyle sıralanıyor: Atlantis'te çok bakır kullanılırdı, Girit'te de. Platon'un Atlantis için anlattığı ağaç ve bitkiler, Girit gibi. Şehir ve devlet yapıları, ikisinde de aynı.

Şimdi sıkı duralım: Kadın-erkek eşitliğine inanılırdı. Yani

açık söyleyelim, düpedüz "feminist" idiler. Hem de binlerce yıl önce (bazı dostlara selam olsun!). İşte (en önemlisini en sonda andığım), bütün bu benzeşmelere göre efsane Atlantis, Girit ve Santorin'de kurulu Minoik uygarlığıdır, diyorlar.

Eski büyük krater, yani şimdiki Santorin körfezine bakan ada kıyıları, dimdik yükseliyor. Yer yer bıçakla kesilmiş gibi. Volkanik ve tortul zeminler, iç-içe... Kırmızı-kara ve ak taş tabakaları, kucak-kucağa... Doğanın renk cümbüşü bunlar. Aralardan fışkıran pembe ak ve kırmızı zakkum ve bougainvilla'lar görünüşü zenginleştiriyor.

İçi yabansı boyutlardaki eski ana krater, şimdi artık bir iç körfez olmuş. Bu krater-körfezdeki deniz derinliği, 390 metreye kadar varıyor. Eskiden tek parça olan ada, 35 yüzyıl önceki büyük afetten sonra, lavlar tam ortasından fışkırınca parçalanmış, göbeği bugünkü Santorin körfezi olmuş. Bugünkü Santorin Adası'yla, öteki küçük adalara bölünmüş.

Şimdi körfezin tam göbeğinde, bir küçük ada var. Bunun da ortasında bir krater çukuru bulunuyor. Ama bu kraterin, tarihsel ve dehşet veren, uygarlıkları yıkan volkan afetiyle ilgisi yok. 35 yüzyıl önceki büyük felaketten sonra yanardağ, 14 kez daha patlamış. Ancak bu patlamalar, asıl patlamaya oranla daha hafif olmuş. Ana kraterin göbeğinden tıpkı baca gibi yükselen lavlar birike birike, bugünkü Nea Kameni Adası'nı ve ortasındaki küçük (!) krateri oluşturmuş. Bu küçüğün de çapı, 500 m kadar.

Bir öğle zamanı, yemekten sonra Santorin'den ayrıldık. Deprem ve yanardağ patlaması konularını fazlaca konuştuk anlaşılan... Teknede yol alırken, soruyorum: "Şimdi Santorin'de bir deprem olsa, biz denizde bunu anlar mıyız?" Dostlarım: "3500 yıl öncesi gibi olursa, öyle bir anlarız kiii..." diyorlar.

8.5. Girit

Girit, Akdeniz'in 4. büyük adası (Sardunya, Sicilya ve Kıbrıs'tan sonra). Boyu 245 km, eni ise 12 ve 62 km arasında değişiyor. Batısı, Yunan Yarımadası'nın güney burnuna yaklaşıyor. Batı-doğu arasında ince uzun yer alan Girit, Karpathos ve Rodos adalarıyla birlikte Anadolu'ya yaklaşarak, Ege denizinin güneyine diziliyorlar. Yaklaşık 8.300 km^2 olan Girit'te, yarım milyon nüfus barınıyor.

Girit'i denizden seyreden sanki sulardan fışkırmış bir sıradağ dizisi görüyor. Batısında Lefka Ori, ortasında İdi, doğusunda Dikti dorukları yükseliyor. Her biri 2.000'i aşan, 2.500'e çok yaklaşan yükseklikleriyle Uludağ kadar. Kışın hepsi, kar şapkası giyiyor.

Adanın kuzey kornişi olan yaklaşık 200 km'lik sahil yolu, güvenli ve iyi inşa edilmiş. Çınar, okaliptüs, ceviz, incir, nar ağaçları ve zeytinlikler arasından geçiyor. Yol kenarına, selvi, çam, hatta zeytin dikilmiş. Ya çiçekler? Her bir çiçeği gül kadar açan katmerli zakkumlar, ak, kırmızı, pembe renklerde. Arada bougainvillalar ve gür sardunya öbekleriyle. Bunların hepsini, karayolları idaresi sağlıyor. Bizim yalnız para sökmesini bilip yol kenarlarını çölleştiren şımarık karayollarımızı, utanarak anımsıyorum.

Girit zeytinliklerinin, rengi ışıklı ve biçimleri gür. Bizimkilere benzemiyor. Çünkü bütün zeytin ağaçları sulanıyor. Yer yer açılmış derin kuyu başlarındaki vanalardan 15-20 tane uzun hortum, suyu dağıtıyor. Zeytin kolay toplansın diye, yükselen ağaçların üstü kesilip alçak ve yaygın biçimleniyor. Zeytin, her ağacın altındaki kara renkli ağlarda toplanıyor. Toprağa düşüp de, kalitesi bozulmasın diye.

8.6. Rethimnon

Girit Adası'nda ilk yanaştığımız şehir, Rethimnon. Denizden yaklaştıkça, önce bazı biçimlenmeler beliriyor, sonra netleşiyor. Bu şehrin binaları Ege adalarındakiler gibi beyaza boyanmamış. Kale, ilk görünenlerden. Gri bir hayalet gibi. Türk dönemi anısı, iki minare de gözüküyor. Birisi iki şerefeli olmak üzere. Venedik limanının şenlikli rıhtımına yanaşıp bağlandık.

Bir-iki katlı kâgir yapıların üzerinde eğer, ahşap bir kat eklenmişse ve ahşap cumba yapılmışsa, belli ki bunlar eski Türk evleridir. Venedik kalesi içindeki cami ile minareler, şehir görüntüsüne eski bir dönemin katkılarıdır. Venedikliler de bıraktıkları kale ve binalarla, şehrin görüntü zenginliğini çeşitlemektedir.

Girit'te, ağırlık orta sınıftan olmak üzere, her cins ve ülkeden turist konaklıyor. Uslu arka çantalılar ve hippyler dahil. Gültekin sabahın 7'sinde yürüyüş yaparken, hippyler kendisine birlikte bira içmeyi öneriyorlar. Gültekin reddedince, arkasından bağırıyorlar: "Zorun ne? Niye içmiyorsun? Herkes ölecek..." Bunlarınki de, yaşamaktan kaçmanın bir başka biçimi.

Bizim motorla kıyılara gidip yüzüyoruz. Nüfusu 20 bini bulmayan Rethimnon şehri, deniz kıyısı boyunca ince-uzun biçimlenmiş. Bir km'ye beş km gibi. Kıyı boyunca kilometrelerce, ince-ak kumlu plajı var. Kumsallar derin, kıyılar sığ. Su temiz. Sahil yolu boyunca, düzinelerce restoran dizili. Restoranlarda tonlarca (!) lezzetli balık çeşidi sunuluyor. Yaşanır bu şehirde bir süre.

Şehrin, ara sıra ahşap Türk cumbalarının da biçimlendirdiği dar sokaklarında yürümek, bir zevk. İsterse güneşli saatlerde olsun. Çünkü, dar sokağın gölgesi cömert. Dar sokağın boyutları insancıl. Batasıca taşıt trafiğini sokmaması, ayrıca bir hoşluk. Taşıtların belirli ringlerin içine girememesi gibi akıllı uygulamalar parlak. Eski Rethimnon içindeki yürüyüşleri, dar sokakların yararı ve şiirselliğini hâlâ anlamamakta direnen şehirci ve mimarlara, ilenerek sürdürüyorum. Yalnız bizde değil, bütün dünyada.

Hemen yanımızda, bir ahşap tekne rıhtıma bağlı. Ahşap deyince, ince bir güzelliği olduğu sanılmasın. Odundan yontma meret bir salapurya olan bu lenduha, denizle hiç bağdaşmayan bazı süslemelerle de bezenmiş. Katır cilvesi gibi... Açık denize çıksa, o anda batacak olan bu mendebur, diskotek ve bar olarak kullanılıyor. Sürdükçe bezdiren bir müzik gürültüsü, zoraki kahkaha ve haykırmalar, sabahın 5'ine kadar tükenmiyor.

Kiralık bir Japon arabası tuttuk. Minicik ama, 7 kişi alıyor. Arabayı Yılmaz kullanıyor. Denizden görülemeyecek yerleri geziyoruz. Yeni yapılmış otomobil yolundan, batı yönüne gidiyoruz. Her km'de, birkaç plaj tabelası görülüyor. Bunlar reklam tabelası değil, karayolları idaresinin uyarıları. Toplam 157 km kumsal plajı olan Girit'te, bütün plajlar halka ve elbet turistlere açık. Büyük otellerin önünde olanlar da.

Kournas köyüne gidip, kahve içiyoruz. Burada, Girit dağ köyleri havası ve atmosferi başlıyor. Köyün tabelası, kurşunlarla delik deşik edilmiş. Köye giderken Kournas gölü kıyılarından geçiyoruz. Bizim Abant büyüklüğündeki bu göl, Girit'in biricik tatlı su hazinesi. Bunun da kıyısında tavernalar yer alıyor. Deniz kıyısı bolluğundan bıkan Giritlilerin hevesle gezdikleri bir mesire burası.

Gece Rethimnon'a dönüyoruz. Konuk olduğumuz bir beldede, trafik kurallarına özellikle dikkat ediyoruz. Aksilik bu ya, bir yerde polis durdurup, yasak yaya bölgesine girdiğimizi, ceza yazacağını söyledi. Oysa, tek bir işaret görmedik. İtiraz edince

nereli olduğumuzu sordu, "Türküz" dedik. Polisin yanıtı: "Bu yüzden değişik işlem yapacağımı sanmayın. Buyurun, gidebilirsiniz..."

8.7. Önceleri Rodos

Mitolojiye göre Denizler Tanrısı Poseidon, bu adada oturan Telchinlerin güzeli Alia'ya aşık olmuş. Bu birleşmeden, altı oğlu ve bir dünya güzeli kızı doğmuş. Bu kızın adı Rodos, adaya da yakıştırılmış. Bu birleşme resmi mi, değil mi, kaydı yok ama, Denizler Tanrısı bu! Medeni kanunu takacak değil ya! Siler-süpürür isterse... Ya sonra ne mi olmuş? Mitolojinin sonu gelmez ki. Sürer gider.

Mitoloji ve tarih karışımı masallara (yoksa mavallara mı desem?) göre, Rodos vaktiyle Anadolu ile yapışıkmış. Sonra öyle jeolojik gelişmeler olmuş ki, ada anakaradan kopmuş. Sulara da öylesine batmış ki, her yanını su basmış. Sonra denizleri yarıp öyle bir yükselmiş ki, Güneş Tanrısı Helios, Rodos'u görür görmez, yıldırım aşkıyla tutuşmuş, ışıklarıyla kucaklamış, sularını kurutmuş (adayı mı, kızı mı, anlamadım).

İlk yerleşmelerin taş devrinde başladığı Rodos, günümüzden önceki dördüncü bin yılda, Minoik ve Miken etkilerinde kalmış. Üç bin yıl önce, Dorların kentleri kurulmuş. Rodoslular, dokuz gemiyle Truva Savaşları'na katılmışlar. Persler yanında Atina'ya karşı savaşmışlar bile. Peloponez savaşlarında, Atina ve Isparta'dan hangisi güçlü gözüktüyse ondan yana olmuşlar.

Büyük İskender'den yana olup, Atina yararına çıkar sağlayıp, doğu Akdeniz ticaretini ellerine geçirmişler. Öyle güçlenmişler ki, görülmedik işler yapmaya kalkmışlar. Bunlardan biri, dünyanın o çağlardaki 7 harikasından biri sayılır, Rodos heykelidir.

Bu heykel üzerine, çeşitli bilgiler veriliyor. Fotoğraf icat olmamışken, gören doğru dürüst anlatmamışken, verilen bilgilerin ne kadarı atmasyondur, onu bilemem. Söylentiye göre 35 metre yüksekliğindeki bu heykelin ömrü, sadece 65 yıl olmuş (İÖ 3. yüzyıl). Gemiler Rodos limanına, bu heykelin altından, bacakları arasından geçerek girerlermiş.

Şiddetli bir depremde yıkılan bu alametin parçaları, denize dökülmüş. Dokuz yüzyıl denizde kalan heykel kalıntıları, Finikeliler tarafından Filistinli bir hurdacıya satılmış. Güya hurdaları, ancak 900 deve taşıyabilmiş.

Roma egemenliğine giren Rodos, bir yükselme dönemine daha kavuşmuş ama, Roma iç savaşlarında yanlış oynayınca, iktidarı ele geçiren Konsül Cassius tarafından acı cezalandırılmış (İÖ 42 yılı). Rodos yağma edilmiş. Ticaret öncelikleri kaldırılmış. Bin yıl süren kötü bir dönem başlamış. Got'lar, Pers'ler ve Finike'liler, adayı sürekli yağma etmişler.

Romalı Cassius öylesine kan döküyor ki, başta filozof ve sanatçılar olmak üzere, binlerce Rodoslu öldürülüyor. Kamuya ait ve tapınaklardaki tüm değerli eşyaya, el konuyor. Tek tek evlerdeki kıymetli eşya ile altın ve gümüş, sökülüp alınıyor. Tüm Rodos'u süslemekte olan 3.000 kadar heykel, Roma'ya götürülüyor.

Haçlılar dönemi de zor geçmiş. Önce Venedik, sonra Ceneviz egemenlikleri sürmüş. Filistin'den sürülen Haçlı şövalyeleri, adayı Cenevizlilerden satın almışlar. Amaçları güya, kutsal Filistin yollarını güven altına almakmış. Papalardan büyük yardım gören şövalyeler, adayı iyice tahkim etmişler ama, Kanuni Süleyman ordularına karşı koyamamışlar (1522). Çıkıp gitmelerine izin verilen şövalyeler, Malta'ya yerleşmişler.

1912 yılına kadar yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı egemenliğinde kalan Rodos'u, İtalyanlar işgal etmiş (12 adayla birlikte). Çabalara da karşın İtalyanlaştırma, başarılı olamamış. İkinci

Dünya Savaşı'nda, Almanlar da işe karışmış. 2.000 Yahudi gaz odalarında can vermiş. Rodos ve 12 ada, 1948 yılında, tarihte ilk kez, Yunanistan'a katılmış. Serbest bölge ilan edilen Rodos, şimdi artık 1. sınıf bir turizm merkezidir.

8.8. Şimdi Rodos

Ada nüfusu, 70 bini aşıyor. Nüfusun yarısı, Rodos adasının aynı adı taşıyan başkenti Rodos'ta oturuyor. Alanı 1.400 km^2 olan adanın boyu 117 km, en geniş eni 37 km., 12 adanın en büyüğü oluyor. Ege adalarına pek benzemeyen Rodos, iyice yeşil ve tarım için elverişli. İklim yumuşak. Tarihçi Plinius Rodos için "güneşsiz gün geçmez" diyor.

Rodos'un reklamı, "Sonsuza dek Güneş Adası" diye yapılıyor. Abartmalı ama, yanlış da değil. Golf sahası ve kumarhane dahil, her türlü turistik tesis kurulmuş. Gümrükten muaf oluşu, alışverişi ucuzlatıyor. 33 bin nüfuslu başkent Rodos şehrinde, 30 binden çok turist yatağı hizmette. Bir o kadar da, bütün adada bulunuyor.

Eski surların dışında ve onu çevreleyerek gelişen Rodos şehri, iyi planlanmış, iyi yapılmış. Kıyıların bir bölümünü, 3 liman kaplıyor. Batıda inşa edilen büyük otellerin önü ise, geniş bir plaj. Bizim yanaştığımız Mandraki Limanı girişinde, sağlı sollu iki ceylan heykeli konmuş. Bizans çağından kalan üç yel değirmeni, restore edilmiş.

Şövalye hastanesi olarak yapılmış eski bir bina, şimdi Rodos Müzesi olarak kullanılıyor. Değişiklik düzenlemesi, başarılı yapılmış. Her ne kadar Rodos'tan, çok sanat eseri yağmalanmış ise de kalanlar, bu müzeyi zenginleştirecek kalite ve sayıda. Yıkandıktan sonra eğilmiş, saçlarını düzelten bir kadını betimleyen mermer Rodos Afrodit'i heykeli, örneklerden biri (İÖ 90).

Günümüzde Louvre Müzesi'nin en değerli eserlerinden biri olan Samothrake Zaferi heykelinin sanatçısı Pythokritos, Rodoslu.Vatikan Müzesi'ndeki en ünlü bir heykel grubu olan Laokoon yaratıcıları Apollodoros ve Tavriskos da, Rodoslu.

Kelebekler adını kullanarak tanıtılan Petaloudes Vadisi, Rodos şehrinden 26 km mesafede. Arada bir gölleşen akarsuları ağaç ve bitkileriyle, çok güzel bir doğa parçası. Biz haziran ayında gittiğimizde, kelebek göremedik. Temmuz ve ağustosta binlerce kelebek uçuşur, çiçeklerin görüntü zenginliğine ayrıca zevk katarlarmış.

Başkente 55 km mesafede bulunan Lindos, Rodos Adası'nın en ilginç yerlerinden biri. Miken çağının önemli bir kenti olduğunu, tepeye yerleşmiş görkemli Akropolis, kale-şato kanıtlıyor. Denizden 116 m fışkırırcasına yükselen dik bir kayalığın üstüne yapılan kale, doğanın biçimini bütünlüyor. Kıyı ve kara topoğrafyasının koylar ve burunlarla biçimlenmeleri, eşine az rastlanır güzellikte.

Kalenin eteğine sarılmış gibi yerleşmiş Lindos kasabası evlerinin çoğu, 17. yüzyıldan kalma yapılar. Hâlâ çok güzel kullanılıyor. Kesme taştan yapılmış cepheleri, eski motiflerle süslenmiş. Bazı evlerde, antika tabak ve elişi koleksiyonları da bulunuyor. Bir bölümünün damında, restoranlar hizmet veriyor.

Sur içi Rodos şehri, iyi korunmuş. Yeni gereksinmelerin ortaya çıkışı, şehrin eski kuruluşu ve görünüşünü bozmamış. Örneğin bir Şövalyeler Caddesi var ki, iki yanındaki taş ortaçağ yapıları, olduğu gibi duruyor. Bazı sokaklar, tiyatro dekoru sanki ama, dekor değil gerçek. Sokratous Caddesi'nin üst başındaki Süleyman Camisi bile, temiz ve bakımlı duruyor.

Rodos kentinin önemli alışveriş merkezi, Sokratous Caddesi. Süleyman Camisi, hafif bir eğimle yükselen caddenin üst başını oluşturuyor. Hemen yakınındaki Türk hamamı, restore edilmiş. Cami yakınındaki Türk kitaplığında, değerli el yazma-

sı kitaplar bulunuyor. İyi de, bu kitapların dili, Arapça ve Acemce... Türk kültürüne hizmetleri ne ki?

Alexi's Restoran'da masaya oturmadan önce, Ayduk'la Yılmaz mutfağa gidip, aşçılar ile durum değerlendirmesi yaptılar. Başımıza geleceği anlamakta gecikmedik. Masaya, lezzetli meze yağmaya başladı. 40 yıl önce Ayvalık'ta bolca yediğimiz deniz kestanesi dahil. Duygulandım. Tarık söyleniyor: "O kadar çok iştah açıcı yedirdiniz ki, iştahım kalmadı."

Yanımızdaki masada, 10 kişilik bir Alman grubu oturuyor. Hanımlı-beyli. Nasıl olduysa, konuşmaya başladık. "Ne iyi, neşelisiniz" dedi birisi. Ben: "Yaşamanın tadına varabilmek, bir yetenek işidir. Yaşamak güzeldir..." deyince bir erkek sözümü kesti: "Ancak..." deyince ben onun sözünü kestim: "Bırakın şu ancak sözünü. Tatildeyiz. Ancaksız yaşamaya alışalım" dedim.

Sonra kendimi tutamayıp ekledim: "Hem sizin yanınızda güzel hanımlar var bizim yok. Buna da karşın, yine de neşeliyiz." Hanımlar gülümsedi. Son taşı gediğine koydum: "Hem siz biliyor musunuz, cehennem niye cehennemdir? Hanımların birlikte olmadığı bir yaşama biçimidir de ondan..." Bu sözden sonra, Alman hanımların gülümsemesi bütün çehrelerine yayıldı, tezahürat bile yaptılar.

9. ÇİN

9.1. Çin Yollarında

Ta çocukluktan beri düşlerime giren koca bir ülke: Çin. İşte artık, düş gerçekleşiyor, yüreğim oynayıp duruyor. Bir akşam saati, İstanbul'dan uçağa bindik. Kapılar dakikasında kapandı. Uçak kımıldadı, uçuşa geçtik.

Bende öyle olur, kısa bir süre sonra, zihnimden ayrıldığım yer silinir. Uçaktaki çevremi incelemeye başlarım. Yolcu az. Bana üç kişilik bir sıranın, bütünü düştü. Bakınıyorum. Uçağımız, benim gençliğimin en canavar jeti... Ama benim gençliğimin. Biraz hırpalanmış gibi sesler çıkarıyor. Yol da uzun mu uzun. Önce Basra Körfezi'nde Emirliklerde, sonra Orta Asya'nın göbeğinde Urumçi'ye ineceğiz. Üçüncü ve son durak, bizim Pekin dediğimiz Beijing olacak.

Canımın son defa ne zaman sıkıldığını hiç anımsamıyorum. Her zaman bir uğraşım olur. Bu tenha uçakta bile, okurum-yazarım ama, ben bu işleri ne zaman olsa yaparım. Bir Çin uçağında, çevremle ilişki kurmazsam, zamanı boşa geçirdiğimi sanacağım.

Ben etrafıma bakınıp duruyorum. Kimse bana bakmıyor. Bir bakan olsa, önce gülümseyip, sonra yanaşacağım. Dilini bilmişim, ya da bilmemişim, önemi yok. Bir yolunu bulur, nasılsa anlaşırım. Gerekirse resim çizer, yine anlaşırım. İlişki kurmazsam, çevreye kök salmazsam, ne öğrenirim ki? Hele uzak gezilerde.

Akşam yemeği dağıtıldı. Çin birasından başka içki yok.

İşin kötüsü, o da sıcak. Chaglee Beer'a talim ediyoruz. Hostesler in de yüzü gülmüyor. Konuşacak insan da yok. Hayat mı bu yani derken, bir genç adam yaklaştı, kendini tanıttı: Enver Karadağ. Okurum imiş. Kendisi de, iş için Çin'e gidiyor. Tanıştığımıza sevindim. İki saat kadar söyleştik. Bana Çince anahtar sözcükler bile öğretti. Şie şie: teşekkür ederim, king: bir şey değil, Ni ha o: iyi günler gibi.

Gece yarısı, Şarjah Havalimanı'na indik. Bir saat sonra yine uçtuk. Birkaç saat uyumak üzere uzandım. Gözümü açtığımda, İstanbul'a göre sabahın 4'ü, Pekin'e göre ise 10'u. Doğudan gelen aydınlığa, biz de hızla yaklaşıyoruz. Işık yeryüzünü aydınlatınca gördüm ki, Himalayaların üzerinden geçiyoruz.

Epeyce dağ gördüm ama, Himalayalar en korkuncu... Kapkara, köpek balığı dişi sivrisi yüzlerce dağ doruğu, göklere doğru (yoksa uçağımıza doğru mu), yükseliyor. Görünmeyen ufuklara kadar sıralanıyorlar. Bu manzaraya baktıkça, benim gençliğimle yaşıt uçağımızın vidaları, daha bir gevşemiş gibi vızıldıyor.

Himalayaları aştıktan sonra, aşağıda bu sefer, uçsuz-bucaksız çöller gözüküyor. Çok seyrek de, akarsular görülmekte. Akarsu var ama, yeşil yok. Demek ki, bereket de yok. İncecik akarsuyun dışı, tümüyle kül rengi düzlükler. Sonunda, görkemli bir düzlüğü geçiyoruz. Bitmek bilmiyor. Burası, adını lise coğrafyasından hâlâ unutamadığım, Taklamakan Çölü.

Anlaşılan, buralarda yaşamak zor. Orta Asya'nın çok eskiden bağlık-bahçelik olduğu gibi masalları bir yana bırakırsak, eskiden de zor olduğu kesin. Ya eski gezginler bu çölleri, kim bilir ne zahmetlerle geçmişler. Aklıma Swen Hiden geliyor. Boyuna, 10-20-30 günlük çöl geçişleri anlatırdı. Hem de hayvanla ve yaya olarak. Uçağın helasında sıcak su akmayışına öfkelendiğim için, utanıyorum.

Sonunda, Taklamakan Çölü'nü de aştık. Yine seyrek ve

cılız akarsular gördük. Biraz orman ve yeşil. Sonra yine çoraklık. Tipik göçebe yaylaları buraları. Yaşayanlar da, göçmeyip ne etsinler ki? Öğle vakti Urumçi şehri üzerine varıyoruz. Uçağımız bize şehri iyi gösterecek gibi geçiyor. Dağınık, yaygın ve sevimsiz bir kent görüyoruz. Yapılar kötü, taşıtlar çok seyrek.

Öğle zamanı, Urumçi Havaalanı'na iniyoruz. Meydan bakımsız, merdivenler kırık, parmaklık boruları paslı. Nedense, yolcuların çoğu burada iniyor. Bir saat sonra, yine uçuyoruz. Sibirya'ya gittiğimde kuzeyinden geçtiğim Altay sıradağlarının güneyinden geçiyoruz. Yine yer yer çoraklıklarla, kıyılarını birkaç yüz metre yeşerten akarsular. Bu görüntüler, sürüp gidiyor.

Bizim yakışıklı Enver, Çince bilgisinden de yararlanarak, buz buldu. Kendi viskimizi içmeye başladık. Sıcak biradan kurtulduk. Bir yandan, verilen öğle yemeğini atıştırıyoruz. 10 yolcunun sekizi, altı hostesin de beşi, yine uyumaya başladı. Biz söyleşip duruyoruz. Bulutlardan, yeri göremez olduk.

Yerel saatle 16.00'da, Pekin (Beijing) Havalimanı'na indik.

9.2. Pekin'de İlk Akşam

Pekin Havalimanı binasına girdik. Turistler alışkındır, özellikle havalimanlarında, kendilerini yönlendiren tabelalara bakarlar. Çinliler, benim okuyamadığım Çince yazılı bir tabelaya doğru gidiyorlar. Ben yabancılar tabelasına doğru gidiyorum ama, altındaki İngilizce yazıya gülümsüyorum, eklemişler: "Ve Yurtdışı Çinliler" diye. Bavulumu alıp gümrük ve pasaport kontrolünden geçtim. Karşılandım.

Gelenler, beni konuk olarak çağıran resmi bir turizm kuruluşu görevlileriydi. Başkan Yardımcısı ve iki hanım gelmişlerdi. Sıcak karşılandım. İnce konuşmalar yapıldı. Tanışma tamamlandı. 40 km ötedeki Pekin'e hareket edildi.

Otele vardığımızda, Başkan Yardımcısı veda ederek beni iki hanıma teslim etti. Otel, dört kademede inşa edilmiş, iki bin yataklı bir alamet. Bavulu odaya bırakır bırakmaz, lobiye indim. Doğru dürüst aydınlık bir yerde, iki Çinli hanımı, göz terazisine koydum.

İkisi de gencecik. Birisinin kartındaki adı: Margaret Zhoming Ye. Üstelik Deputy Director yazıyor. Hem Çinli, hem Margaret nasıl oluyor, bilmem. Öteki hanımın adı kısacık: Wu Li. Kartında Manager Assistant yazıyor. Üniversiteyi yeni bitirmiş. Alman edebiyatı okumuş. Baston gölgesinde dinlenecek kadar incecik bir kız. Çin gezimin sonuna kadar, benden ayrılmayacak olan mihmandarım olması görevi verilmiş. İkisi de neşeli. İkisinin de gözlerinin içi gülüyor.

Ne de ince düşünüyorlar. Dediler ki: "Biz sizinle bu akşam için, yemeğe gitme programı yaptık. Ama siz dün geceyi uçakta geçirdiniz. Belki yorgunsunuz. Bizimle akşam yemeğine gitmek, ya da hemen odanızda istirahate çekilmek konusunda serbestsiniz. Kararı kendiniz veriniz."

Durumum çok belirli ve açıktı. Dedim ki: "Ben bu akşam, değil yorgun olsam, ölsem dirilir, yine de iki güzel ve zarif hanımla yemeğe gitmek gibi bir fırsatı kaçırmam. Elbet birlikte olacağız."

Yemeğe neşe içinde gittik. Adı: Tian Gong Restoran. Yer ayrılmış ama, bizi oturtmak için yine de iki kişiyi kaldırdılar, bize yer verdiler. Dekorasyon sevimli, servis iyi. Yemekler çok lezzetli. Yalnız, tabaklar çok ufak. Evet, boyuna yeni tabak veriyorlar ama, yine ufağını veriyorlar.

Yemek çeşidi, sayılamayacak kadar çok. Fasulye ununundan yapılmış erişte, domates-hıyar, mantar, çiçek biçimi lahana, baharatlı sebze yemekleri, çeşitli etler ve salatalar, elbet haşlanmış pirinç, çok lezzetli sebzeler (güneyden Kanton'dan gelmiş), bunlar benim ne olduğunu anlayabildiğim yemekler. Başkaca, ne olduğunu anlamadığım pek çok çeşit yiyecek geldi gitti. Müşkülat çıkarmadım. Hepsinden tattım.

Elbet zaman zaman iki hanım, aralarında Çince konuşuyorlar. Seslerini, konuşma biçimlerini yadırgıyorum. Genizden, hafiften öttüre öttüre, bazan uzatıp bazan hızlandırarak çıkan sesler, bana pek müzikal gelmiyor.

Ne olacak, acemilik!... Alışmadığım için ben öyle sanmışım. Oysa birkaç gün içinde alışıverdim. Hatta öylesine alıştım ki, "Ah iki zarif Çinli hanım konuşsa da, ben de bu müziği dinlesem" diye fırsat arar oldum. Hanımların konuşması, bütün dünyada müzikaldir. Bazı besteler de, ilk dinleyişte yadırganır ya... Anlayışsızlık değil benimkisi, acemilik.

Hanımlar beni yemekten sonra otelime bıraktılar. Veda-

laştık. Eni beş, boyu on metreye yaklaşan odama çıktım.

Çin imparatorlarının sarayına komşu olan "Beijing Otel"de kalıyorum. Monarşinin temizlenmiş olmasına diyeceğim yok. İyi olmuş. Ben, Cennet Tanrısı'nın oğlu olan Çin İmparatoru'nun sarayına komşu oluşuma bakıyorum. "Son İmparator" gitmiş olsa bile, önemsemiyorum. Radyoda klasik dünya müziği çalıyor. Yatağa uzandım. Radyoyu kapatmadan uyuyakalmışım.

9.3. Çin ve Dünya

Çin 9,6 milyon km^2. Boyutları yaklaşık 5.500 km olan bir dikdörtgen içinde biçimleniyor. Kore ve Vietnam sınırları arasında 18.000 km boyunda kıyıyla Pasifik Okyanusu'yla bitişiyor. Koca ülkenin yalnız yüzde 15'i tarıma elverişli.

Nüfus mu? "Bir milyarı biraz geçiyoruz" diyorlar ama, o biraz dedikleri, belki de Almanya ve Fransa'nın toplamı kadar.

Boyutları açısından Çin'den büyük yalnız Kanada kaldı. Sovyetler Birliği dağılınca Çin, ikinciliğe çıktı. Ülke bu boyutlarda olunca, iklimi açısından geniş bir koleksiyon oluşturuyor. Kuzeyindeki Mançurya, Sibirya'nın kucağında. Ağır kışlar geçirirken, yazı da buna göre. Güneyindeki Kanton ise, tropikal iklimlerin egemen olduğu bölgede.

Devlet sınırları içinde Çinlilerden başka azınlık uluslar, yüzde 5'in altında kalıyor. Tibetli, Mançuryalı, Moğol, Koreli ve Taylandlılar... Nüfusun yüzde 95'ten çoğu Çinli.

Çin ile eski Sovyetler Birliği, şimdiki Rusya arasında, önemli ve duyarlı sorunlar var. Moğol Halk Cumhuriyeti ile İç Moğolistan'da, yüzdesi önemli Çinli nüfus yaşıyor. Çin'in, iki Türkiye büyüklüğündeki bu bölgelerde, toprak istekleri bulunuyor. Geçmişte sıcak sınır çatışmalarına kadar varan sorunlar, bu isteklerden kaynaklanıyor.

Çin'in hammadde rezervleri olağanüstü zengin. Ancak yararlanmak, geleceğin müziği. Çünkü, yol ve enerji azlığı, engelleyici neden. Uygarlığı binlerce yıllık ama, çağdaş anlamda te-

mel endüstri kurulmasına, 20. yüzyılın ikinci yarısında başlanıyor. Halk Cumhuriyeti, yatırımlar için kapıları yabancı sermayeye açmış durumda. Bu gelişmenin gelecekte ne sonuçlar vereceği, meraka değer.

Asya'nın ortasında 5.400 m yüksekten kaynayan Yangtçe, 6.380 km boyuyla, dünyanın en uzun üçüncü nehri, Shanghai yakınında Sarı Deniz'e dökülüyor. Yangtçe, Çin'in en uzun nehri olmakla birlikte, önemli enerji kaynağı. Geçtiği yerlere, "yeryüzü cenneti" adı veriliyor. Saçtığı bereket, verimli ürünle birlikte geçtiği yerleri, bitki çeşitliliği ve doğa güzelliklerine kavuşturuyor. Nehir kıyısındaki Nanking şehri, Güney Başkenti adıyla da anılıyor. Nüfusu üç milyon.

9.4. Kısa İzlenimler

Bir ülkede görülmeye değer yerlerin önceden, daha gezmeye başlamadan öğrenilerek seçilmesi, bunların programlanarak ziyaret edilmesi, yaptığını ciddiye alan her gezginin borcudur. İlginç mekanlar, değerli mimarlık eserleri (varsa), tarihten kalanlar, doğa değerleri, müzeler ve sanatla ilgili her şey, doyasıya görülmelidir. Pekin ördeği yemek için Çin'e giden kişi, ördek değil ama ne halt yese farketmez. Zaten Pekin ördeğini, dünyanın her yerinde yaparlar artık.

Pirlerimizden Evliya Çelebi: "Şefaat Ya Resulullah!" diyeceğine, "Seyahat Ya Resulullah!" demiş ya, ömrü yollarda geçmiş. Büyük ya da hoş sözlere yaslanan bir yazar, okura yararlı bazı düşünceler aktarmış olur ama, kendisi de çaktırmadan saniyeler boyu ölçüsünde istirahata çekilir. Evet, şimdi büyük Çinli Laotse'den: "Kim gezginliğe gönül verirse, gözünü ve kulağını açmaya alışır ve ruhunu hafifletir." Bir kısım Çinliler için gezi, ruhun temizlenmesi yöntemidir.

Bu düşünceler belirtilirmiş ama, eski Çin yaşayışında gezginlik, ancak bazı seçkin kişilerin tadına varabildiği bir zevkmiş. Yazarlar, ressamlar, rahipler, keşişler ve serseri mizaçlılar (hoppala!) gezer dururmuş. Elbet bir de, İmparatorun müfettişleri. Anlaşılan yeni Çin'de gezginlik keyfi, halka yayılmış, çok kimse yollara düşmüş, uçaklar, trenler, gemiler, otobüsler, balık istifi dolu.

Eski Sovyetler Birliği'nde, televizyon reklamına rastlan-

mazdı. Oysa Çin'de, bol televizyon reklamı yapılıyor. Konular arasında: Çin Havayolları, diş macunu, müzik setleri, faks cihazları, renkli Amerikan gazozları, saç spreyi, çamaşır tozu, böcek öldürücü ilaçlar, hatta çiklet var.

Yıllardır duyarız. Amerikalıların "iş-kişi"liğini belirten bir hevesleri vardır: Çinlileri Cola'ya alıştırmak. "Hele bir alışsalar, yok mu?" derler. Sonunda istedikleri olmuş. Çinliler de artık Cola içiyorlar. Pekin'de mantıkla anlaşılmaz işler oluyor. Dünyanın en pahalı Paris restoranlarından "Maxim's", şube açmış. Amerika kökenli piliç kızartmacısı Kentucky Fried Chicken da, Pekin "yenilik"leri arasında yerini almış.

Çin'in ziyaretçileri için sağladığı kolaylıklardan biri, "Dostluk Mağazaları". Turistlerin ulaştığı her yerde, alışverişin en kolay olduğu dükkanlar buraları. Başka ülkelerde kolay bulunamayacak Çin'e özgü hediye ve anı eşyası, ucuz sayılabilecek fiyatlarla burada. Antika eşya, yeşim taşı ve ipek ürünleri, özellikle seramik çeşitlerinin hemen hepsi, doyurucu zevk düzeyinde.

Çin, neredeyse, bütün ülkenin tek parsel olduğu bir ülke. Kamulaştırma diye bir olay yok gibi. Zaten, sanki her şey kamunun. İmar planı yapanlar, acaba rahat ediyorlar mı? Her şey çizenin paşa gönlüne, haydi biraz daha ciddi söyleyelim, bilgisine bağlı mı? Konutların çoğu ya devletin, ya da bir komünün. Fark da etmez ya! Şehir görüntüsünden, tek parsel gibi olduğu zaten anlaşılıyor. Binalar bitişip-itişmiyor. Birbirinin dibinde, "yolunu bulup" çok farklı köşe dönen ayrıcalıklı parsel görülmüyor.

Çinlilerin, eski yapıları korumak için titizlik gösterdikleri anlaşılıyor. Bu iyi, övgüye değer ama, ne kadar korusalar eski mekanlar, yine de azalıyor. Yerel atmosfer, bazı dünya şehrinde hızlı, bazısında yavaş da olsa, yitip gidiyor. Aynı değişimden Çin de kendini kurtaramıyor. Şehirlerde gezdikçe, eski-yeni mekanlardan sürekli olarak birbirine kaydıkça, şok benzeri etkilenmeler yaşanıyor. Şehirlerin ve insanların gelecekte (yerli-yaban-

cı ayrımı olmadan) bu şok dizisinden kurtarılması, mümkün olmayacak gibi gözüküyor. Gün gelip de dünyanın bütün şehir mekanları birbirine benzerse, yaşama zevkinin azalacağı kesindir.

Dünyada binlerce yıldır neler olmamış. Örneğin Avrupa'da? Bugünün ulusları ve devletleri bile, binlerce yıl önce nerelerdeymiş ki? Oysa Çin, devlet olarak, aradaki kargaşa ve kopukluk dönemlerine de karşın, kültür bütünlüğünü koruyor. Çok değişik iklimli bölümleri olsa bile.

9.5. Ejderhalar

Çinliler düş dünyalarında 7000 yıldan beri öyle ejderhalar yaratmışlar ki, sonunda onları sanki sevmişler. Hatta tanrılar gibi onurlandırmışlar. Dört ejderha, Çin'i korumuş. Gök Ejderhası doğurtan yaratıcılığı simgelermiş, Ruhlar Ejderhası yağmur yağdırırmış. Yer Ejderhası su kaynakları ve nehirlere egemenmiş de, Deniz Ejderhası da denizlere... Sonuncusu, deniz diplerinde görkemli bir sarayda otururmuş da, ölçülemez bir hazineye de sahipmiş.

"Benzetiş yanlış olmaz" diye eski bir tekerlememiz var. İnanmamalı. Aslında, yanlışsız benzetiş olmaz. Magazin basınımızda zaman zaman, dünyanın en güzel kadınlarının, en güzel ağzını-burnunu-gözünü-dudaklarını bir araya toplayıp bir yüz yaparlar. Hepsinden de çirkin, berbat bir şey olur.

Çinliler de böyle bir ejderha yaratmışlar. Kafası at gibi de, gözleri karides gibi fırlak... Keçi sakallı, pençeler kartal gibi, kartal tırnaklarından teçhizatı var. Göbeği "Venüs'ün doğuşu" tablosundaki kadar büyük bir istiridyeye benziyor vücudu boğa yılanı gibi dalga dalga uzun ve pırıl-pırıl, pul-pul.... Ama, böyle de ejderha mı olurmuş sanki?

Mitolojiye göre mavi-yeşil ejderha, doğuya egemen olup, her sabah güneşi göreve çıkarıyor, gündüzü başlatıyor. Beyaz ejderha kaplan biçiminde ve batıya egemen. Güneşi batırıp geceyi nöbete çağırıyor. Pasifik Okyanusu'ndan yani denizden doğduğu için mavi-yeşil ejderha denizlerin kralı, Asya dağların-

da battığı için, beyaz kaplan dağların kralı oluyordu.

İnsanlar ejderhaları kendilerine o denli yaklaştırmışlar ki, bazı Çin imparatorları, babalarının ejderha olduğunu ortaya atmışlar. Han Hanedanı kurucu İmparatoru Liu Bang (İÖ 202-195) gibi. Oysa hazret aslında, bir marangozun oğlu imiş. İmparator ve sayın valideleri Meryem Ana'dan önce yaşadıklarına göre, bir esinlenme kaynağı yarattıkları anlaşılıyor.

9.6. Büyük Buluşlar

Çin deyince akla, Pekin insanı gelmeden olmaz (Homo erectus pekingensis). 500 bin yıl önce yaşamış. Belki 700 bin. Homo sapiens'in bile büyük-büyük dedesi. Beyin ağırlığı, bir kiloyu geçiyor. Ateşi yakmayı değilse bile, söndürmemeyi başarmış. Böylece, insan türünün dünyaya egemen olmasını sağlayacak iki büyük temel buluş, gerçekleşmiş: Işık ve sıcaklık sağlamak.

Bu buluş, insanların toplu yaşamaya alışmalarında önemli bir adım olmuş. İsterse mağara olsun, insanlar konuta yerleşmeye başlamışlar. İlk yerleşik yaşayış, 400 bin yıl önce bugünkü Pekin yakınlarında gerçekleşmiş. Dört bin yıl kadar önce, daha taş devrinden çıkılmadan, Çinliler dut yaprağıyla ipek böceği besleyip, ipek üretmişler.

Eski çağlarda Çinliler, buluş yapmakta dünya şampiyonudur. İki bin yıl kadar önce ufalanmış ve parçalanmış odun lifleri ve paçavralardan kâğıt üretirler. Değiştirilen harflerle baskı yapan ilk matbaa, bin yüz yıl önce Çin'de çalıştırılmış (Avrupa'da 1440). Ayakla çalıştırılan yandan çarklı nehir kayıkları, Çin'de 1.300 yaşında.

Daha sonra içlerinde sanat aşkı uyanan Çinliler, çanakçömlek üretip kuş resimleriyle süslemişler. Üç bin yıl önce başlayan bronz çağında ise hayranlık verecek güzellikte metal eşya üretmeye başlamışlar.

Çok basit sanılmasın, Çin'de ilk el arabası 3. yüzyılda bu-

lunmuş (Avrupa'dan bin yıl önce). Çin buluşu mekanik saatlerin yaşı, 1.300 yıl. Barut buluşunda, yine Çinliler birinci. Önemi hâlâ sürüp giden bir başka buluş ise çay tarımının ve içme alışkanlık ve keyfinin, Çinliler tarafından bulunmuş olması.

Çin'de, eski yıllarda yapılan mega işlerden biri, İmparator Kanalı. Açılma emrini 604-617 yıllarındaki egemenlik döneminde veren, İmparator Yangdi. Akış yönleri hep batıdan doğuya olan ve içlerinde Yangtçe'nin de bulunduğu beş büyük nehir, kuzey-güney yönlerinde açılan kanallarla birbirine bağlanıyor. Böylece su yolu, Pekin yakınlarına kadar uzanıyor. Yaklaşık 14 yüzyıl önce, insan ve hayvan gücüyle açılan bu görkemli kanalın toplam boyu, tam 1.794 km.

Büyük Kanal iki bin yıldır, Yangtçe ve Sarı Nehir'i de devresine alarak, kuzey başkenti Pekin havzasına kadar ülkenin büyük bir bölümünü bütünleştiriyor. 610 yılında İmparator, bir kanal töreni için bizzat teknesine binip, uzun bir kanal gezisine çıkıyor... Dört güverteli görkemli barkası ile... Karaya her çıktığı yerde, kendisi için yapılmış saray ve kasırlarda ağırlanıyor.

9.7. Hanedan Dizisi

Çin tarihinde ilk olarak anılan, efsane Hsia Hanedanı'dır (İÖ 21.-16.yüzyıllar). Günümüzden yaklaşık 3600-3100 yıl kadar önce hüküm süren Shang Hanedanı döneminde, ulus olarak bütünleşme ile birlikte yazı kullanımına geçilmesi, çok önemli uygarlık basamaklarından biri olmuş.

Çin'de, anlatılan masalların dışında, ilk yazılı kayıtlarla belirlenen İmparatorluk Hanedanı: Shang'dır. Asya'nın, edebiyata önem veren ilk hanedanı olduğu bildiriliyor. Sarayda o zaman, özel görevli yazarlar çalışır, olan-biteni kemikler ve kaplumbağa kabukları üzerine, işaret yazısı ile kaydederlermiş. Eski arkeolojik bulguların temeli, bu yazılara dayanıyor.

Daha sonra altı yüzyıl egemen olan Zhou Hanedanı çağında kentler kurulmuş ve toprak reformu yapılmış (dahası can sağlığı) (İÖ 11.-5.yy.).

Bu dönemin sonunda, iki büyük Çinli filozof, Çin tarihine damgasını vurur: Konfiçyüs ve Laotse. Her ikisinin de öğretisi, daha sonra iki yaygın din biçimine dönüşür.

Çinliler kendi ülkelerine, "Dünya Merkezinin Devleti" adını koymuşlar. Çin sözünün nereden kaynaklandığının yakıştırması ise Qin Hanedanı nedeniyle yapılıyor (İÖ 221-206). Parçalanan ülke bütünlüğü nedeniyle 250 yıl süren Zıtlaşan Devletler döneminden sonra gelen bu hanedan zamanında, epeyce ilginç olaylar geçmiş.

Ülke yine bütünleştirilip, eyaletlere bölünmüş ama, yetki-

ler merkezde kalmış. İyi yetiştirilmiş "bürokratlar"a görev verilmiş. Çok sert ve acımasız bir yönetim kurulmuş. Esirler kullanılarak, yollar yapılmış, kanallar açılmış, Çin Seddi'nin inşasına başlanmış. Dahası var: Hoşlanılmayan kitaplar yakılmış, yazarları asılmış ya da sürgün edilmiş.

Han Hanedanı egemenliği, dört yüzyılı aşıyor (İÖ 206 - İS 220). Bu güçlü hanedan döneminde, devleti ve ülkeyi güçlendiren önemli adımlar atılıyor. Xi'an'da bir üniversite kuruluyor. Daha önce horlanan sanatçı ve aydınlara, geniş olanaklar sağlanıyor. Kağıdın bulunuşu ve geliştirilen yazı ile iletişim sağlanması, dönemin en önemli atılımlarından biri.

Bu dönemde İpek Yolu'nun yapılması Çin'in Orta Asya yoluyla bilinen dünyaya ticaret kanallarını açıyor. Para çıkarmayı, devlet üzerine alıyor ve para normlaştırıyor. Devlet hizmetine alınacak kişiler, özel bir yetiştirme ve eleme düzenine uymak zorunda bırakılıyorlar. İpek üretimi hızla yükseliyor.

Çin'in yazgısı böyle. Bütün Çin İmparatorluk Hanedanları gibi dört yüzyılı aşkın Han dönemi de, anarşi - iç çekişmeler - kan dökülmeler - iktidar savaşları içinde, moral çöküntüleriyle son buluyor. Sonra, dört yüzyıla yakın, Çin'in parçalanma ve kargaşa dönemi yaşanıyor, Sui Hanedanı'nın (589-618) ülkede birliği, bir kez daha sağlamasına kadar.

Bu dönem, kısa sürmesine karşın, Çin'de sanatın önemli bir gelişme sağladığı zaman dilimidir. İnşasına başlanan İmparator Kanalı, hele zamanı düşünülürse, Çin Seddi kadar önemli bir teknik başarı sayılıyor. En çok pirinç yetiştiren Yangtçe havzası, bu kanalla Pekin bölgesine ve kuzeye bağlanıyor.

Ünlü Tang Hanedanı döneminde (618-907) Çin, edebiyat ve görsel sanatlarda doruklara tırmanıyor. İmparator adına kurulan Edebiyat Akademisi'nin benzerine, Avrupa'da ancak bin yıl sonra rastlanıyor. İlk kitabın baskı yılı: 868. Tapınaklar, resim ve heykellerle güzelleştiriliyor.

Başkent Xi'an'ın nüfusu, daha o tarihlerde milyonu aşıyor. Görkemli saray ve tapınaklarla bezenen şehrin çarşılarında, büyük canlılık yaşanıyor. Dünyanın dört bir yanından gelen tüccarlar, Çin'den ipek, porselen ve baharat satın alıyorlar. Buna karşılık çarşıları, "ithal mallar" dolduruyor. Bunlar arasında ta İstanbul'dan (Bizans'tan) gelmiş olanlar da var.

Üç yüzyıl sonra Tang Hanedanı da siliniyor. Yine yarım yüzyıl süren "Beş Hanedan ve 10 devlet" kargaşası, Çinli bir generalin devlete demir elini koymasıyla son buluyor. Yıl: 960 (Ne tuhaf rastlantı? Bizim Cumhuriyet dönemi birinci darbesinden, tam 1000 yıl önce. Çinliler, bunda da öncü). Çin paşasının kurduğu Song Hanedanı (960-1280), üç yüzyılı aşkın egemen oluyor.

Song döneminde şehirler gelişiyor. Şehir yaşayışı, bilimin, sanatın ve el sanatlarının büyük dayanağı oluyor. Geliştirilen kitap baskı üretimi, kitabın yaygınlaşmasına kaynak oluşturuyor (bu da bin yıl önce). Halkın kültür ve eğitim düzeyi yükseliyor. Ama kader yine ağlarını örüyor. Cengiz Han kumandasındaki Moğol orduları, tüm Çin'e egemen oluyor.

Mogol Hanları, Çin İmparatorluğu'na el koyuyor. Adı Yuan Hanedanı olan bu dönem, yaklaşık bir yüzyıl sürüyor. Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han'ın dönemi, bu hanedanın en parlak dönemi sayılıyor. Kubilay Han; açık fikirli, geniş görüşlü, yanına varılması kolay, çevresi ve tebaasına iyilikle davranan bir devlet adamı olarak, Çin tarihine geçiyor. Şimdiki Pekin şehrinin olduğu yerde, yeni başkent inşa ediliyor. Adı Dadu, ya da Moğolca Kanbalu.

Kubilay Han'ın ölümünden sonra (1294), Çin yine bir kargaşa dönemine giriyor. Moğol egemenliği eriyor. Ming Hanedanı (1368-1644) İmparatorlukta, sondan ikincidir. Yabancı Moğol dönemini unutturmak için, Çin'in ulusal değerlerine fanatikçe dönülür. Mimari ve görsel sanatlar önemli gelişmeler gösterir. An-

cak bilim ve teknik ikinci plana atılır. Edebiyat da, yeni atılımlar yapma ve eserler verme gücünü göstermez.

300 yıla yakın süren Ming hanedanı egemenliğinin yıkılması, dramatik bir olayla noktalanıyor. Koca Çin, zayıf bir İmparator yönetiminde, kaosa giriyor. Bir yandan isyancı köylüler, başlarında kendilerinden bir lider, Pekin'e doğru yürüyüşe geçiyorlar. Öte yandan Çin Seddi'ni aşan Mançurya orduları, ülkeyi kuzeyinden işgale başlıyor (1644).

17 Mart günü son Ming İmparatoru Chong Zhen, üç oğluna kaçmaları emrini veriyor. İmparatoriçe kendini asmak için, huzurdan gözyaşları içinde çekiliyor. İmparator ise hanedanın batışını görmenin, yazgının kendisine bir görev olarak yüklediğine inanarak, sarayın güney tepelerindeki bahçeye çıkıyor.

Ağaçların çiçek açtığı, kuşların ötüştüğü bir günde minik pavyonlardan birine yaklaşan İmparator, ayakkabılarını ve başındaki mücevherlerle süslü başlığı yavaşça çıkarıyor. Kendisini pavyon saçağındaki bir kirişe asıyor.

9.8. Marco Polo

Gezginlerin pirlerinden Venedikli Marco Polo'nun Çin ziyaretleri, Kubilay Han'ın imparatorluk dönemine rastlıyor. Anıları çok ilgi çekici. Marco Polo; Kubilay'ın din konusundaki hoşgörüsünü, sınır tanımaz cömertliğini ve özellikle eşleri olan hanımları seçmekteki müstesna zevk düzeyini, hayranlıkla karşılıyor.

Marco Polo, Çin'in yeni başkentindeki sarayların ve çarşıların akıl almaz zenginliğini, şehrin doğa ile kucaklaşmasını, bazılarının altından yelkenliler de geçen 12 bin köprülü müthiş şehirleri, öylesine bir coşku ile anlatıyor ki, Avrupa'da kimse inanmıyor. Şu anda akla, Evliya Çelebi gelmez mi ki? Marco Polo mu daha çok abarttı, yoksa Evliya Çelebi mi, bilemeyeceğim.

Marco Polo, "Büyük Han Kubilay" emrinde çeşitli görevler yapıyor. Yangzhou şehri, Yangtçe ve Sarı Nehir arasında ve Büyük Kanal'ın çok önemli bir yerinde. Venedikli gezgin Marco Polo, Büyük Han'ın emriyle bu şehirde üç yıl, vali olarak görev yapıyor.

9.9. Avrupa İlişkileri

16. yüzyıla kadar Avrupa ile Çin arasındaki ilişkiler, çok raslantılara bağlı ve seyrek olmuş. Portekizli kaptan Andrade, 1517 yılında İnci Nehir ağzına gelip içeri girince, Kanton Şehri'ne kadar varmış. Öyle sevinmiş ki, neşesinden şehri top atışlarıyla selamlamış. Oysa Çinliler, başlarına semavi bir felaket geldiğini sanmışlar. "Gözleri derinde, koca burunlu, kızıl sakallı, büyük ayaklı" adamlara, yıllarca alışamamışlar.

Matteo Rieci, Pekin'de imparatorun güvenini kazanıp, oturma izni alan bir İtalyan. 1583 yılında imparatoru ziyaret ettiği zaman, getirdiği hediyeler arasında bir dünya haritası var. Bu harita, müthiş heyecan yaratıyor. Çünkü Çinliler ancak o zaman dünyada beş kıta, çeşitli eski uygarlıklar ve devletler olduğunu öğreniyorlar. Kim bilir, belki imparator, "Dünya Merkezinin Devleti"ni yönettiğinden bile kuşkulanıyor.

Antik uygarlıklardan başlayarak batının, pozitif ve sosyal bilimler konusunda vardığı düzey, Saraya anlatılıyor. Hatta Alman von Bell İmparatorluk Sarayı Astronomu olarak, Pekin Rasathanesi'ni kuruyor. Ancak, batıdan aktarılmaya çalışılan bilgiler, Çinliler tarafından önemsenmiyor.

İmparatorun "batılı barbarlar" konusundaki aşağılayıcı düşüncelerini değiştirmesi için, ağır bir ders alması gerekiyor. Bu olay, Çin'in Birinci Afyon Savaşı'ndaki acıklı yenilgisidir (1839-42). Darbeyi vuran silah, yalnız 10 bin Britanya askerinin yarattığı ezici topçu ateşidir.

Dayanıklı Çin Devleti'nin dönem-dönem yüzyıllar süren karışıklık listesinde, Taiping isyanı olarak da anılan, büyük köylü ayaklanması var (1850). Ezilmelerin bezginliğinden doğan bu karşı koyma, 14 yıl sürüyor. Milyonlarca insan yaşamını yitiriyor. Hanedan yanlıları sonunda ayaklanmaları bastırıyorlar ama, imparatorluğun çöküşünü hazırlayacak olaylardan birinin etkilerini temizlemeyi, başaramıyorlar.

Yenilgilerin şaşkınlığıyla içine düşülen ezik dış politika, Avrupalılara büsbütün cüret veriyor. Çin İkinci Afyon Savaşı'nda (1856-58), büsbütün eziliyor. Çin batı uygarlığını tanımaya ve anlamaya niyetleniyor ama, fanatik yorumlardan kurtulamıyor. Hâlâ: "İsa, Konfiçyüs klasiklerini Latince'ye çevirerek Hıristiyanlığı kurdu" diyorlar. Batılılar ise eski köklü huylarını bırakmıyorlar, bütününü beceremeseler bile Çin'i, kıyısından köşesinden sömürgeleştiriyorlar.

Bu arada bazı yenilikler de başlıyor. Fransızların yardımıyla Shanghai'da, tersaneler inşa ediliyor. Yetenekli genç Çinlilerin, B. Amerika'da öğrenim görmesi planlanıyor. Shanghai ve Avrupa arası telgraf hattı (1871) Tiençin'de Çin Buharlı Gemiler Şirketi (1872) ve Telgraf Şirketi (1880) kuruluyor.

Yenilikçiler, gerçekleri kabul ederek, ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma çabalarına girişiyorlar. 100 gün reformu ile feodal önceliklerin geçersiz sayılarak imparatorluğun tasfiyesi ve parlamenter bir demokrasi kurma çabalarına girişiyorlar. Ancak, dul İmparatoriçe Ci-Xi (1898-1908'de egemen), bir darbe ile reformları geçersizliğe düşürüyor. Bu hanım, Çin Donanması ödeneklerini Pekin'deki yazlık saray inşaatına kaydıran kişidir.

Feodal diktatörlükle, içine kapalı Çin'in bir dizi yenilgisi sonunda devleti parçalıyor. İki Afyon Savaşı yenilgisi, Fransızlara (1884-85) ve Japonlara (1894-95) yenilgiler, Boksörler İsyanı'nın bastırılması (1900) İmparatorluk Çin'inin çökmesine kadar varıyor (1911).

9.10. Son İmparator

17. yüzyıl başlarında, Ming dönemi de biçimini yitirir. Ülke, yeni bir yabancı yayılması dalgasına karşı koyamaz. Mançurya orduları istilası, Pekin'de yabancı kökenli son hanedanın, Qing'in, imparatorluğa el koymasıyla son bulur (1644-1911). Son hanedanın "Son İmparator"undan sonra, Cumhuriyet kurulacaktır.

Son Qing Hanedanı, yabancı kökenli "barbar" Mançuryalılar (1644-1911, tam 267 yıl süreyle) Çin kültürünün inceliklerine yatkınlık gösteriyorlar. Ancak tek kişiler ölçüsünde kalan bu dikkat (belki de hesapla), toplumla ilgili önlemler ve yeniliklere gelince, işlemez oluyor. Gelişme getirebilecek her öneri, anında söndürülüyor, yok ediliyor.

Hanedanın artı notları olan tek imparatoru Kang Xi, görünüşte bilimsel araştırmaları korumuş, zaten kendisi de tarihin akışı içinde, raslantı olarak bir refah döneminde hüküm sürmüş. Kendisinin gözü tok ve tutumlu bir imparator olduğu anlatılıyor. Kanıt olarak, yalnız 300 cariye-metresle yetinmesi (!) gösteriliyor.

Çöküşe götüren oyunların bir perdesi, Çin-Japon Savaşı (1894-95) sırasında sahneleniyor. Japonya ve batılı devletler, parçalamaya çalıştıkları Çin'in üzerine üşüşüyorlar. Çin orduları, düşmanlarıyla başa çıkabilme gücünü gösteremiyor. Dağılmakta olduğu görülen devleti kurtarmak için yapılan önerileri kabul eğilimi gösteren imparator, entrikalarla tahttan uzaklaştırılıyor.

Entrikaların başını çeken imparatorun halası dul İmparatoriçe Ci Xi, Çin tarihinin kara sayfalarından biridir. Yabancı nefretinin birleştirdiği "Boksörler İsyanı" olayını bile, kendi çıkarına kullanmayı beceriyor. Yabancı güçler isyanı, kan dökerek bastırıyor.

Huysuz ve desiseci Ana İmparatoriçe, 1908 yılındaki ölümüne kadar devleti el altından yönetiyor. Bu arada, hanedan varisleri arasında, gizemli ölümlere de rastlanıyor. "Korkunç Ana"nın ölümünde taht mirası, iki yaşında zavallı bir çocuğa kalıyor. Ömrü boyu zavallılıktan kurtulamayan bu kişinin haklı olarak kazandığı tek sıfat, "Son İmparator" olmasıdır.

Sabırlı devrimci Dr. Sun Yatsen, yurtdışından yönettiği birkaç ayaklanmadan sonra, iç çatışmalar ve yabancı saldırıları karşısında ulaşılan koyu renkli alacakaranlığa, bir nokta koyuyor. Güneyde kurduğu bir ordu, halktan geniş destek görüyor. Herkesi hayrete düşüren bir hızla, imparatorluk bir kalemde siliniyor. Bu, iki yaşında tahta çıkan yabancı kökenli Son İmparator'un, üç yıl sonra, hanedanıyla birlikte, ülkeden atılmasıdır. Yavrucak o zaman belki de, hiçbir şeyin farkına varmamıştı. Belki sonra da hiç varmadı.

9.11. Cumhuriyetler

1911'den sonraki 10-15 yıl, imparatorluk hastalıklarının nekahat dönemi olmuş. Ancak, 1912'de kurulan ve resmen 1949'da sona eren Çin Cumhuriyeti dönemi, büyük çalkantılarla geçmiş. 20'li yılların öncesinde ve sonrasında Çin, dünyaya açılmış. Genç Çinliler akın akın Japonya, Sovyetler, Amerika ve Fransa'ya gidip, dünyayı tanımış, bilgi dağarcıklarını doldurmuşlar. Çeşitli politik görüşlerdeki Çinliler, önceleri Sun Yatsen Cumhuriyeti'ni ve onun prensiplerini yürürlüğe sokmaya yardımcı olmuşlar: Çin halkının kendiyle ilgili kararları vermesi, sosyal adalet ve liberal demokrasiye varış, ana amaçlar olmuş.

Ülkeyi parçalamaya çalışan müttefikler yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılan Çin, Versailles Antlaşması'yla da aldatılıyor. İşçi ve öğrenci ayaklanmaları ve reform istekleri şiddetleniyor. Çin Komünist Partisi, Mao Tsetung başkanlığında kuruluyor (1921). Kuomintang ile ÇKP arasında, hesaba gelmez-anlaşılmaz, açık-kapalı bir işbirliği dönemi başlıyor.

Kuomintang, "Ulusal Halk Partisi", Başkanı Dr. Sun Yatsen, aynı zamanda Çin Cumhuriyeti'nin ilk başkanı. Kanton'da Whampoa Askerlik Akademisi kuruluyor. İlginç: Yöneticileri Çank Kaişek ve Çu Enlai.

1925 yılında Dr. Sun Yatsen ölünce, Çang Kaişek onun yerine geçiyor. 1927'de Kuomintang ile Çin Komünist Partisi arasında başlayan kapalı iç savaş, Japon saldırısı (1931) karşısında görünüşte durur gibi oluyor ama, Çang Kaişek Japonlara

karşı verilen Amerikan silahlarını bile, Mao'ya karşı gizli gizli kullanıyor. Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası teslîminden sonra (1945) başlayan Çin iç savaşı, Çang Kaişek'in yenilgisi, Formoza Adası'na geçişi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Pekin'de kuruluşu (1949) ile son buluyor.

Hareketler, Halk Cumhuriyeti'nde de durmuyor. Çeşitli reform kademelerinden sonra 1966 yılında başlatılan Büyük Proleter Kültür Devrimi, yaklaşık 10 yıl sürdükten sonra, 1976 yılında son buluyor. Aynı yıl Mao Tsetung ölüyor (9.9.1976). 1989 Nisan ve Mayıs aylarında Çin tarihinin en büyük kitle gösterileri, Pekin'de bin kişinin (resmi sayı) ordu tarafından kurşunlanmasıyla bastırılıyor (4.6.1989). Ekim ayında Deng Xiaoping, devlet hiyerarşisinde yine doruklara yükseliyor.

Çin dış politikası ilişkilerinde, Batı kendilerine hem çekici gelmiş, hem de araya kesinlikle mesafe koymayı, hiç savsaklamamışlar. Acı deneyler geçirildiği unutulmamış. Sovyetler zamanı Rusya ilişkilerinde yaşanan yüzeysel sıcak dönemler, çok sert zıtlaşmaların patlak vermesine engel olamamış. Yapılan savaşlar dolayısıyle, Japonların saldırganlık huylarını bırakabileceklerini, kabul edemez olmuşlar. Şimdilik en az sorun, B. Amerika ilişkilerinde gibi.

İhtiyatlı dışa açılma politikasını Deng Xiaoping şöyle özetliyor: "Taze havayı içeri almak, ama sivrisinekleri dışarıda bırakmak".

9.12. Çin ve Mahşer

Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılında 540 milyon olan Çin nüfusu, 41 yıl sonra iki mislini aşarak 1.11 milyara, yani dünya nüfusunun beşte birinden fazlasına yükseliyor. Bu hızlı artışın etkenleri; açlık ve salgın hastalıklarla savaşımın başarılı olması, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, ortalama insan ömrünün uzaması gibi nedenlerdi ama, hesap bunlarla kapanmıyor. Aynı dönem içinde gelişmiş ülkeler nüfusu (B. Amerika, Avrupa, Japonya, Avustralya) yüzde 40 yükselmişken, Çin nüfusu yüzde 100 artmıştı.

Bir başka önemli etken, Çin halkı arasında dolaşan: "Çok çocuk, çok mutluluk" tekerlemesiydi. Ancak, önder Mao da direktif veriyordu: "Daha çok el, daha hızlı hamle, sosyalizme doğru daha hızlı..." Zaten Konfiçyüs aile öğretisi de, çok çocuğu teşvik ediyordu. Bu hızla Çin nüfusuna, planlanmamış nüfus artışının felaketi anlaşılıncaya kadar, her dört yılda 100 milyon bebek eklendi.

Bu artışın dramatik sonuçları, son yıllarda büsbütün su yüzüne çıktı. Dünya ortalamasında nüfus başına dört dekara yakın tarım alanı düştüğü halde, Çin'de nüfus başına düşen tarım alanı, bir dekarın altına indi. Yaygın açlık felaketlerini önlemek amacıyla dışarıdan görkemli miktarlarda ithal edilen hububat için, ekonomiyi zorlayan boyutlarda döviz ödemek gerekti.

Tarım alanlarını, yeni sulama olanaklarıyla büyütmek de şifa olmadı. Mısır, bu konuda çok mutlu olacağını sandığı bir ör-

nek yaşamış, Assuan Barajı ile tarım alanlarını yüzde 30 artırmıştı. Ancak, barajın inşa süresinde Mısır nüfusuna, yüzde 35 bebek eklenmişti.

Dünya büyütülemezdi. Dünya bu kadardı. Kimya bilimi gübre harikaları da yaratsa, sulu tarım varabileceği sınıra da çıkarılsa, dünya tarım alanlarının bir verim sınırı vardı ve dünya nüfusu, bu toprakların besleyebileceği insan sayısında planlanmalı ve dondurulmalıydı.

Söz nereden nereye gitti... Dünyanın endüstri ötesi gelişmesine varan ülkelerinde, plansız nüfus artışının anlamsızlığı anlaşılmış, nüfus artışı en aza kendiliğinden inmişti. Bu, halkın durumu bilinçli olarak kavrayış ve algılayışından da kaynaklanan bir sonuçtu. Oysa Çin'de, konuya devletin el koymasından başka çare kalmamıştı.

Çin nüfusunun ülkeye yayışılında da, dengesizlikler bulunuyor. Çin topraklarının doğusundaki yüzde 42.9'unda tüm nüfusun yüzde 94.4'ü yaşamakta, buna karşılık batısındaki yüzde 57.1'inde, tüm nüfusun yüzde 5.6'sı oturmakta. Bu görkemli farkı, batı ve doğu topraklarının verimlilikteki farklılığı doğuruyor.

Nüfus artışının yılda yüzde ikinin de altına düşürülmüş olması, şehirlerde zaten pek dar ve önemli bölümü harap olan konut bunalımını hafifletmeye yetmiyor. Daha büyük gereksinme göçlerden kaynaklanıyor. Konutta, hem eskilerin bir derece iyileştirilmesi ve hem de yenilerin yeterince yapılması konusundaki zorlukların, 2000'li yıllarda daha büyük sorunlar çıkaracağını tahmin etmek gerçekçi olacak.

Halk Cumhuriyeti falan ama, orada da "özelleştirmeciler" yaşıyor. Şimdi devletin sahip olduğu tüm konutları satarak, yeni kaynaklar yaratmayı tasarlıyorlar.

9.13. Mahşer Tenhalaşır mı?

Çin'de nüfus artışının getireceği çöküş, devletçe anlaşılmıştır. Devlet, zihinsel olarak gelişmemiş halk kitlelerinin eğilimine aykırı da düşse, sorumluluğu kabul edip, üstlenip, gerekli önlemleri almaktadır. Demokrasileri henüz, halk dalkavukluğu etkinliğini arıtamamış ülkeler için bu görüş ve uygulama biçimi, en ciddi ibret kaynağı olmalıdır. Çin'de devletin aldığı önlemleri kısaca toparlayarak sunmak, benim için zevk oluyor.

Çin'de, fazla nüfusun devletin gelişmesini engellediği anlaşılmıştır. Devlet adına açıklanmaktadır ki: "Aile planlaması, tüm devlet planlama sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle, doğum yüzdesinin tüm planlamanın ayrılmaz bir parçası olarak saptanması, toplum tarafından düzenlenmelidir. Planlı ekonomik sistem, toplumun tüm olanaklarını, yine toplumun refahına kullanmak zorundadır."

1981 yılında Çin'de, "Devlet Aile Planlaması Komisyonu" kurulmuştur. Komisyonun çalışma ve kararları, devlet tarafından en ciddi biçimde benimsenmekte ve uygulanmaktadır. Çin ekonomisinin ve sosyal başarı gücünün gelişmesine, nüfus artışı sorununun olağanüstü önemli vurucu etkileri ve anlamı olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle Çinliler nüfus artışını sınırlamak ve aile planlamasını uygulamak konularını, sosyal politikanın temel prensipleri saymaktadırlar.

Önlemlerin prensipleri arasında "nüfusun sınırlanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi" ile birlikte aile planlamasında,

"geç evlenme, geç gebelik, az ama sağlıklı çocuklar" prensipleri formüle edilmiş ve halka en geniş biçimde öğretilmiştir.

Genelde, bir evli çifte bir çocuk izni veriliyor. Bu bir prensip olarak belirlenmiş. Tek çocuk izninin aşılması, ancak ücra kırsal alanlarda kabul edilebiliyor. Yüksek nüfus olan şehirlerde, bölgelerde ve arazisi kıt olan yerlerde, tek çocuk prensibi en açık biçimde uygulanıyor.

Uygulamayı garanti altına almak amacıyla alınan dizi önlemler arasında; geç evlenme ve geç gebelik, gebelikten korunma ve kısırlaştırma konularında halkın teşvik edilmesi, bu konuda rehberlik yapılması, halka tüm gerçeklerin öğretilmeye çalışılması, önde geliyor. Elbet cezaların haklılığının anlatılması da.

Devlete ait kitle iletişim araçları kullanılarak, okullarda seminerler ve konferanslar düzenlenerek, halka nüfus yapısının nasıl düzenlenmesi gerektiği öğretiliyor. Tarım alanları, hububat yetişmesi, ekonomik gelişmeler, kişi başına yıllık gelir, aile büyüklüğü, doğal servetlerden yararlanma konularında, halk bilgilendiriliyor. Böylece halkta, aile planlamasının zorunlu olduğu bilinci yaratılıyor.

Evlenmek için kanuni en küçük yaşlar, erkeklerde 22, kadınlarda 20 oluyor. Öyle anası-babası izin verirse daha küçük evlenebilmek gibi açık kapılar yok, bu bize özgü. Teşvik edilen, bu yaşların üç üstü. Gebelik, evlendikten ancak birkaç yıl geçtikten sonra uygun görülüyor.

Evli çiftler doktor nezareti altında, kendi sağlık durumlarına en uygun gebelikten korunma çarelerini uyguluyorlar. Gebelikten korunma, kürtaj, hatta isteyene kısırlaştırma konularındaki tüm sağlık hizmetlerini, devlet ücret almaksızın üstlenmiş durumda.

Tek çocuklu aile, çocuk 14 yaşına gelinceye kadar her yıl 60 yuan devlet yardımı alır. Bundan başka, örneğin çocuk bahçeleri ve okullarda, doktor muayenelerinde, meslek seçiminde,

lise girişlerinde, konut tahsislerinde, öncelik hakkı tanınır. Kırsal alandaki tek çocuklu aileler ise özel prim aldığı gibi, daha çok ürün payı, daha büyük özel tarım alanı alırlar. Ayrıca, tohum, gübre ve tarım ilaçları dağıtımında öncelik tanınır.

Aile planlamasına uymayanlar için hayat epeyce zorlaşmaya başlar. Her şeyden önce yukarıda açıkladığım önceliklerin tümü geri alınır. Aylıklarından, fazla her çocuk için yüzde 5 kesilir. Bu kesilme, 7 yıldan 14 yıla kadar sürer. Hele daha önce tek çocuk için yılda 60 yuan prim almışsa, tümüyle birden geri alınır.

Çin, aile planlaması şartlarını ciddi olarak uygulayarak nüfusun tehlikeli biçimde artışını önlemesiyle övünmektedir. Hesap açıktır: 1950'li yıllarda yıllık doğum oranı yüzde 4'e yaklaşmakta iken, 90'lı yıllarda yüzde 2'nin altına düşürülmüştür.

Bütün önlemlere ve kararlara, ciddi uygulamalara da karşın, özellikle kırsal bölgede "kaçak çocuk" yapılması, önlenebilmiş değil. Önlenemez de... Her yerde, her dönemde kanunlardan kaçanlar bulunuyor. Ancak, nasılsa cinayet işleniyor diye, bunu engelleyen kanunları yürürlükten kaldırmaya gidilmiyor. Çin nüfus planlama uygulamasının geniş ölçüde başarılı olması, önlemlerin yerinde oluşunu kanıtlıyor.

Ailede tek çocuğun, bazı sakıncalar doğurduğu besbelli. Çocuk tek olunca, anne-baba çok üstüne düşüyor. Tek çocuğa ayrılacak masraf hissesi artıyor ya, büyükler olanca sevecenlikleriyle çocuğa çeşitli abur-cubur yediriyorlar. O incecik Çinlilerin çocukları, tosunlaşıyor, dobişleşiyor, zaten çekik olan gözleri şişman yanakların üstünde büsbütün çizgileşiyor. Elbet tek çocuk şımarıyor da ... Ancak, eğitimle önlenebilir olan bu sakıncaların, nüfus planlama uygulamasının ülke ve sonuçta halk refahı amaçlanması gibi bir kutsal hedef karşısında, önemsenmesi hafiflik sayılıyor.

Hızlı şehirleşme, Çin'de de önlenemiyor. Metropollerin

sayısı 400'e, nüfusu milyonu aşan şehirlerin sayısı 30'a yaklaşıyor. Şehirlere göç, resmen yasak edilmiş, ancak bu sıkı rejim bile, yasağı uygulayamamış. Zaten tarım iyileştirilince, endüstri teşvik edildikçe, şehirlere göçü durdurmak, düpedüz masal.

"Aile planlaması,halkın üretici güçlerinin geliştirilmesiyle birlikte, miktar ve kalite olarak artışını amaç edinir. Ülkenin potansiyel olarak güçlenmesi ve fakirliğin ortadan kaldırılması, yalnız böyle nüfus yapılanması ile mümkündür" diyorlar.

Aile planlaması ve doğum kontrolu yapılmadığı takdirde, Çin nüfusu bu yüzyılın sonunda 1.3 milyar ve 21. yüzyıl ortasında 1.8 milyar sınırına varacak veya aşacaktır. Bu raddelere varılmasından, ulusal ekonomi ve sosyal gelişme yönünden doğacak ağır yükler, birkaç yüzyıl boyunca bile hafifletilemez ve kaldırılamaz. Doğum kontrolü katı biçimde takip edilmezse, nüfus artışıyla eldeki doğal olanaklar sürekli olarak daha kritik hale gelecek ve ülkenin çağdaşlaşma gelişmesi, olağanüstü duyarlılıklar yaratacak darbelere maruz kalacaktır."

9.14. Bir Konfiçyüs Yaşamış

Çin'de bir Konfiçyüs (Kong Qiu) yaşamış. O zamandan beri iki tane bin yıl, üstüne de beş yüzyıl geçmiş. Biz filozof diye biliriz. Oysa Çinlilere göre peygamber de olsa gerekir. Çünkü yüzyıllardır ve hâlâ, Çin'de Konfiçyus Dini'ne bağlı olan yüzmilyonlarca insan yaşamış ve yaşamakta.

Filozof aslında, insanlara nasıl yaşamaları gerektiği konusunda öğütler vermiş. Belki amacı peygamber olmak değil de, insanları eğiterek daha ahlaklı yaşatmakmış. Böylece sonuçta, topluma da huzur getirmek. Belki bütün peygamberlerin de amacı buydu, ya da öyle göründüler. Oysa Konfiçyüs, Tanrılarla kullar arasına girmemiş, filozof kalmayı bilmiş.

Konfiçyüs, İÖ 551 yılında, Qufu'nun Tsuyi köyünde doğmuş. Ömrünün söylencelerle dolu ilk yıllarından, belirli bilgiler edinilemiyor. Bu söylencelerin bazısında, evlilik dışı doğduğu ve annesinin babasının kimliğinin kendisinden saklandığı anlatılıyor (anlaşılan gazetelerin pazar ekleri, o zaman da yayınlanırmış).

Bir başka söylenceye göre baba Konfiçyüs, dokuz kız çocuğa sahip olduktan sonra, bir oğlu olmuş. Ama çocuk o denli zayıfmış ki baba onunla yetinemeyip, hemen ikinci bir "Yan kadın"la evlenmiş, kadın ona hemen bir oğlan doğurmuş. Talihsiz baba, bu sefer de güçlü ama, çok çirkin bir evlada sahip olmasın mı? Utancından onu da hemen, kimselerin göremeyeceği ücra bir yere, sürgüne göndermesin mi?

Yine anlatılıyor ki sürgüne gönderilen evlat Konfiçyüs, bebekliğinde bir dişi kaplan tarafından emzirilmiş. Yazın cehennem sıcaklarında güneş ortalığı kavururken, bir kartal peydahlanır, kanat çırpmalarıyla yavruyu serinletirmiş. Hayvanların çocuğa duyduğu saygı, insanlara ders olup onları uyandırmasın mı? Söylentiler dalga dalga, çevreye yayılmasın mı? Baba da sonuçta, bu olağanüstü durumların, uhrevi işaretler olduğunu anlamasın mı?

Niçin hâlâ, böyle masallar anlatılır durur. Çünkü eğitilmemiş geniş halk kitleleri, mucize olmazsa hayran kalmaz. Hayran kalmazsa inanmayabilir. İnanmazsa da unutur gider. Peygamber veya filozofun kendisi bu yolda sahneler yaratmasa bile, bazı çömezleri işi bu yola dökerler. Havarilerin görev sandıkları şey, budur.

Gelelim ciddi kitap bilgilerine... Mütevazi bir memur olan babası, Konfiçyüs üç yaşındayken ölmüş. Annesi de, oğlu 24 yaşındayken, dünyayı terketmiş. Yeni Konfiçyüsçülerin yorumlarına göre öğretilerinde aile bağlılığına olağanüstü değerli bir yer ayırması, babasının çok erken ölümünden kaynaklanır.

Konfiçyüs evleniyor, saygın bir eşi, kendisinden ayrılmayan bir oğlu oluyor. Küçük Lu Devleti'nin, önce Adalet Bakanı, sonra Başbakanı olmak onurunu elde ediyor. İşte bana göre en büyük yanlarından biri: Politik anlaşmazlıklar yüzünden, Başbakanlığı tepiyor. Kendisine en yakın öğrencileriyle birlikte, yollara düşüyor... Tam 14 yıl süreyle... Ulu Yangtçe Nehri kuzeyindeki tüm bölgelerde, derdini anlatmaya çalışıyor.

Amacı, parçalanmış-düşmanlaşmış toplulukları eğitmek. İsterse birbirine düşman olsunlar, bunların başındaki kralları yumuşatmak, barıştırmak. "Gökyüzü altında büyük harmoni" (uyum) sağlamak. Tüm egemen kişilere anlatmaya çalışıyor ki: "Kültür köklerinin eriştiği yerde, sınıf farkları olmaz."

Konfiçyüs bu gezileri sırasında, töresel ve törensel koşul-

ları saptayan ve adına "Li" denen düzenlemeleri ortaya koyuyor. Anlamını da açıklıyor: "Eğer ulus başarıyla yönetilir ve Li düzenine uyulursa, ulus da onur, namus ve saygı anlamlarını algılar."

14 yılın sonunda Konfiçyüs, kendini öğretilerine vermek için Qufu'ya dönüyor. 500'e yakın öğrenci yetiştiriyor. Onun, ruh ve vücudu geliştirmek için çok iyi başarılmasını istediği disiplinlerin başlıcaları şunlar: Töreler, müzik, ok atmak, araba kullanmak... Bitmedi, önemlilerin önemlisi şunlar: Tarih, matematik.

Konfiçyüs'ün derlenmiş kitaplarından bazıları: Töreler Kitabı, Kasideler Kitabı, Yaz Başı ve Yaz Sonu Yıllıkları. "Müzik Kitabı" ne yazık ki yok olup gitmiş. Konfiçyüsçülüğün kesin etkileri olan ciddi bilgi eserleri, ancak üstadın ölümünden sonra ve öğrencileri eliyle toparlanmış.

"Büyük Öğreti" kitabı derlenmiş. En geniş yaygınlığa, "Konfiçyüs Konuşmalarının Tartışmaları" erişmiş. Bu kitap üstadın söylediklerimiş ki, "Song Hanedanı" dönemi (960-1280) yeni Konfiçyüsçülerin dört klasik kitabı arasında sayılmış.

9.15. Yaşama Dersleri

Konfiçyüsçülükte insan, yaratılışın başyapıtı. Evrende, sayısız ölümsüz varlık olduğu konusundaki çok eski kavrayış-algılayış, üstad tarafından tazeleniyor. Her ağaç, her dağ, her kaplumbağa, her nehir, upuzun bir ömrün sonunda ölümsüz oluyor. İlginçtir: İnsan da... Bu bir çeşit, tanrısal özelliklere kavuşma hali.

Öğretinin temeli: "İnsanın ölçüsü insandır" yargısına dayanıyor. Yönlendirmesi: İnsancıllık, iyilik, erdem ve ahlak duygusu... Sonuç: Dönüp dolaşıp öğretilerek-yetiştirilerek kültürlü bireylerin yetiştirilmesi. Değerlerin ve normların kişilerden aileye ve oradan da topluma aktarılarak, bütünleşme yaratılması.

Öğrencilerine öğretiyordu ki: "İmparatordan sıradan kişiye kadar kişisel yaşayışa özen gösterilmesi, her şeyin temelidir. Bu temel düzgün değilse, üst yapı da yanlış olur. Bu düzen sırasına uymak, bilgeliğin ilk adımıdır". Moral bakımından zihninde canlandırdıkları da yaşadığı çağın klan toplumunu korumaya yönelikti: İnsancıllık, görev duygusu, ermişlik, güvenilirlik, törensel ve töresel davranış edebi.

Konfiçyüs Çinlilere, özet yaşayış öğütleri vermeye çalışmış. Üstad demiş ki: "Olabilir ki gerçek, insan tabiatından doğmamıştır ama eğer insan tabiatından doğan sahte bir gerçek varsa, olabilir ki o da gerçek değildir."

Çağımızda Konfiçyüsçülüğü inceleyenler, hiçbir dinci öğreti bulamayıp şaşıyorlar. Gerçekten de bu izlenim, günümüzde

Çin'de hâlâ Konfiçyüs dininden olduğunu bildiren yüzmilyonlarca kişinin bulunuşuyla çelişiyor. Ünlü Fransız Çinbilim uzmanı M. Granet, bilmeceyi şöyle çözüyor: "Ne Tanrı, ne de kanun!" Demek istiyor ki Konfiçyüs ahlak öğretisinin gücü, hiçbir zaman Tanrısal yaptırımlara dayanmaz, tersine yaşayışın anlamı konusundaki akılla yapılan yorumlara dayanır.

"İnsanlara nasıl hizmet edeceğimizi bilemediğimiz sürece, ruhlar ve Tanrılara nasıl hizmet edeceğimizi de bilemeyiz" diyordu Konfiçyüs. Onun için, dünyadaki yaşayış öncelik taşıyordu: "Yaşayış üzerine bir şey bilmedikçe, ölüm üzerine nasıl bilebiliriz?" diyordu. Tanrılara yılışmadan yana da değildi: "Ruhlar ve Tanrılara saygı duy, ama onlarla mesafeli kal!"

Konfiçyüs'ün, öldükten sonra "başına neler geldi" denebilir mi? Denir, görelim. Ölümünden iki yüzyıl kadar sonra, Qin Hanedanı döneminde bütün Konfiçyüs kitaplarının yakılması ve halkın gözünü korkutmak için bunları öğreten 460 kişinin diri diri gömülmesi emrediliyor (İÖ 212). İnananlar acımasızca izleniyor. Amaç, devlet gücünün birey ahlakından değil, hiyerarşinin gücünden kaynaklandığına inandırmak.

Konfiçyüsçülük siniyor ama, silinmiyor. Bir yüzyıl sonra imparator, öğretiyi politikasının temeline alıyor. Yüzyıllar-binyıllar geçiyor. 1935 yılında Çang Kaişek filozofu onurlandırırken, komünistlerin parolası: "Batsın Konfiçyüs!" oluyor (1919). Çağdaş uzmanlar, şimdi artık Konfiçyüs'ün bir zamanlar feodal yönetimi sağlamlaştıran öğretilerini, battal sayıyorlar. Bireyin insancıllığı konusundaki öğretileri ise işe yarayabilir-geliştirilebilir buluyorlar.

Çin'deki bir başka önemli din olan Taoizmin yaratıcısı Laotse ile, Konfiçyüs'ün ortak yanları var. İkisi de bireyin kendisini hırs ve isteklerden, "uygun" bir ölçüde kurtarmasını istiyorlar. Bireylerin, kanunların zoru olmadan iyi davranmasının koşullarını, ortaya koymak istiyorlar. Toplum yaşayışındaki

uyumun, yalnızca bireylerin iyi davranmaları ile sağlanabileceğine, Taoistler de inanıyor, Konfiçyüsçüler de.

Taoizm, Çin'deki önemli üç dinden biri. Gelenek biçimindeki inançlara göre, kurucusu Laotse olmalı. Buradaki "olmalı" sözü, boşuna söylenmiyor. "Nereden biliniyor" denince, yanıt: "Başka ne olabilir ki"dir. Laotse'ye gelince, kendisi İÖ 600 yıllarında yaşamış "olmalı". Belki de, İÖ altıncı ve üçüncü yıllar arasında yaşamıştır. Dahası var: Belki de gerçekten yaşamamıştır da, bir düş kişiliğidir.

Laotse'ye mal edilen "Erdeme Giden Yolun Kitabı", insanın esasta doğa ile uyuşma içinde ve "Anne Doğa"nın kucağında, bir yaşama rehberi. Taoistler, insanda yaşayan ruhların vücudu terketmemesi yollarını araştırıyor, böylece ömrü uzatmak, hatta ölümsüzlüğe erişmek istiyorlardı. Bu amaca varmak için, ilmi simya (o zaman ciddi kimya henüz yok) araştırmaları yapıyor, yüceltilmiş seks pratikleri bulmaya çalışıyorlardı. Tohumun yaşama gücü doğurduğunu, bundan da ruhun ortaya çıktığını düşünüyorlardı.

Taoizm ve Konfiçyüsçülükten sonra Çin'e dışarıdan gelip yerleşen üçüncü önemli din, Budizm... Son derecede yavaş girmiş ve yayılmış. Hindistan'dan kaynaklanıyor. İpek Yolu'ndan Sarı Nehir vadilerine ulaşan Budist keşişler, yaklaşık İS 150 yıllarında ilk etkinliklerine başlamışlar. Resmi dinler arasına kabulü, ancak 493 yılında olabilmiş.

9.16. Pekin'i Gezerken

Li otel lobisine gelmiş, telefon etti, bekliyor. Ben de hazırım. Üstelik iyi bir uykudan, iştahlı bir kahvaltıdan sonra. China Daily gazetesine bakınarak, güne başladım. Li ile lobide buluştuk, kahve içtik. Daha saat 8.00 olmamış. Erkenciyiz sayılır. Bu sefer yine Çin'de üretilen bir Peugeot 504 gelmiş. Onunla dolaşacağız.

Önce biraz Tian'anmen Meydanı'nı adımlayıp, hava aldık. Sonra Çin Tarihi ve Devrim Tarihi müzelerini gezdik. Çin Tarihi Müzesi eserleri, tarih öncesi fosillerden başlıyor. Bronz işleri, porselen ve seramik sanatında Çin, dünya tarihinde çok müstesna bir yere sahip. Çin bu sanat dallarındaki ilk büyük başarıların, tartışmasız yaratıcısı. Aynı sıradaki Devrim Tarihi Müzesi'nde, 1919 yılından sonraki siyasal olayların dokümanları sergileniyor.

Tian'anmen, dünyanın en büyük şehir meydanı. Ulu (yüce, sevimli, enfes, yetkin) Barış Meydanı anlamına geliyor. Boyutları o denli iri ki, bir milyon kişi alabiliyor. Bu büyüklük ortasında ve içinde yürürken, insan ölçüsünü şaşırıyor. Ben Li ile birlikte meydanı ilk kez, çok tenha bir zamanında geziyorum. 20-30 bin kişiden fazla yok.

Meydanın kuzeyinde, Yasak Şehir, yani İmparator Sarayı bulunuyor. Sarayın ana girişi burası. Büyük ana girişin üstünde, Mao'nun bir portresi asılı. Ana giriş binası iki katlı ve üst katında, meydana bakan büyük balkon yer alıyor. Mao da Çin Halk

Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, bu balkondan ilan etmiş bulunuyor.

Tian'anmen Meydanı'nın batı yanında 1959 yılında yapılmış çok büyük boyutlu bir yapı yükseliyor. Adı: Halkın Büyük Sarayı diye çevrilebilir belki. Ulusal Halk Kongreleri bu binada toplanıyor. Boyutlar öylesine iri ki, Li'ye göre aynı anda 10 bin kişiye yemek verilen tek bir salon bile var.

400 dekar büyüklüğündeki Tian'anmen Meydanı, İmparatorluk Sarayı'nın güney aksında. Bunun da güneyinde, Mao Anıtmezarı yer alıyor. Batısını Halkın Büyük Sarayı, doğusunu Tarih ve Devrim Müzesi çevreliyor.

Büyük meydanın kenarındaki tek yeni bina, Mao Tsetung (1893-1976) anıtmezarı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilk 27 yılındaki önderi, hem de tek kişi olarak, kuşkusuz Mao kendisi için yapılan anıtmezarda, mumyalanmış olarak yatıyor. Binanın mimarlık değerini övmeye, gerek görmüyorum.

Mao mezarı ziyaretinde, Moskova'daki Lenin mezarı ziyaretindeki gibi giysi şartları aranmıyor. Atlet fanilasıyla bile gelen var. Girdiğimiz alt kattaki ilk salonda, bir mezar atmosferi yok. Hatta görevli askerler itişiyor bile. Mao kristal bir tabut içinde yatıyor. İki askerle beyaz ceketli iki kişi, saygı duruşunda.

Çıkışta daha binayı terketmeden, çocuk oyuncağı dahil her türlü eşya satan dükkanların bulunuşunu yadırgadım. Tüccar olmak, Çinlinin çok eski yıllardan kalıntısı. Komünist bile olsalar, tüccarlık silinmemiş. Binanın hemen dibinde, askerler top oynuyor.

Pekin'in simgelerinden biri, Tian Tan (Cennet Tapınağı). Mermerlerle süslenmiş ve kademeli yükselen geniş bir platform üzerine oturan, üç kademe çatılı, yuvarlak bir bina. İri bir kitle de değil. Çapı 30, yüksekliği de 38 metre. Yuvarlak oluşu, gökyüzünün biçiminden esinlenmiş. Ming ve Quing Hanedanları'nın İmparatorları, yılda bir gün verimli ürün için dua etmek amacıyla saraydan çıkar ve bu tapınağı gelirlermiş.

Bina 1420 yılında yapılmış, yıldırım düşmüş yanmış (1889), bir daha yapılmış. Yalnız ahşaptan yapılan bir bina için yine de küçümsenemeyecek boyutlarda olan bu bina, 28 ahşap direk üzerine oturuyor. Tüm yapı için, bir tek olsun çivi kullanılmamasıyla övünülüyor.

Cennet Tapınağı'nda anlatılanlar arasında, vaktiyle sekiz Cennet Tanrısı olduğuna inanılması da bulunuyor. Aralarında işbölümü yapılmış. Hepsi belirli görevleri kabullenmişler: Güneş, Ay, Şimşek, Yağmur, Gökgürültüsü, Yıldızlar, Rüzgar Tanrılıkları gibi.

Tapınak yerinin, dünyanın merkezi olduğuna inanılırmış. Bu nedenle de Çin için "Merkez Devleti" denirmiş. Salondaki mermerlere, efsane hayvanları işlenmiş. Ejderha imparatoru, Hüma kuşu ise imparatoriçeyi simgeliyor. Büyük salon çatısı, yükseklikleri 20 metreye yaklaşan dört ahşap ana direğe oturuyor. Bu dört direk mevsimleri simgeliyor. Ek binalar arasında bir yankı duvarı var. Fısıltıyı bile yansıttığı anlatılıyor. Karşıda duran Li'ye Türkçe bir şeyler söyledim. "Duydum ama anlamadım" dedi. Demek ki duvar çeviri yapmıyor.

Cennet Tapınağı ziyaretinden sonra, Ren Ren restorana gidiyoruz. Dört katlı bir bina. Asansörle üst kata çıkıyoruz. Güleç yüzlü, kırmızı ceketli genç kızlar hizmet ediyor. Yüzüme bakıp "toparlakgöz" olduğumu anlayınca, çatal-bıçak veriyorlar, çünkü benim çift çubukla yiyemeyeceğimi anlıyorlar. Şımarıp büyük tabak da istiyorum, veriyorlar.

Yemek yine çok tafsilatlı. Soslu karides, soslu patlıcan, soğuk et, diş sarmısaklı lahana turşusu, soya fasulyeli sıcak soslu peynire benzer bir yiyecek, salatalar, düpedüz lezzetli bir menemen, pirinç vs... Fasulye unundan yapılmış erişteye çatal atınca iplik iplik uzuyor, sıvaşıyor. Bira bardağını, boşaldığı anda dolduruyorlar. Zaten bira şişeleri aile boyu, bitmek bilmiyor.

Kalabalık neredeyse orada olmak istiyorum. Alışveriş

caddesi Wangfujing'de, insan bolluğundan adım atmak zor. İnsanın nefesinin daraldığı anlar oluyor. Dört katlı büyük mağaza içindeki kalabalığın sürekli kımıldaşmasından, baş dönüyor. Büyükşehir Çinlisi, buna alışkın. Çünkü sürekli mahşer kalabalığı içinde yaşıyor. Bunlardan birisi alınıp da, bir dağ başında yalnız bırakılsa, işte asıl o zaman dünyasını şaşırır.

Dolaştığımız şehirlerde büyük mağazalardan küçük dükkanlara kadar, çok sayıda işyeri görüyoruz. Çok ilgimi çeken bir görüntü, mahşer kalabalığı bile olsa, hiçbirisinde kuyruk görülmeyişi. Li açıklıyor: "Bizde kuyruk olmaz, mal boldur." Pekin'deki dört katlı büyük mağazada bana her gereksinmeyi karşılayacak mal çeşidi var gibi gözüküyor.

Bir akşam Li ile programı ayırıyoruz. O, annesi geziye gittiğinden yalnız kalan babasını oyalamak için, evine gidiyor. Ben ise otelimden çıkmayacağım. Bir bar içkisinden sonra, otelin "Western Dining Room"una gidiyorum. Oh... Çatal-bıçak-kaşık veriyorlar. Ne söylüyorsam o geliyor. Domates-hıyar salatası, peynir, patates kızartmalı tava balık. Bira da sahiden soğuk olmasın mı? Daha ne isterim? Desert mi: Ballı yoğurt.

Garson beni yabancı gördü ya, nereli olduğumu soruyor. "Türküm" diyorum. "Haa, Akdeniz'den geliyorsunuz demek" diyor. İyi. Bari bu kadarını doğru biliyor. Restoranın mobilyası zevksiz. Hayran olunacak güzellikte, adam boyu Çin vazolarının yanında, krome borulu ucuz çarşı işi masa ve iskemleler yer alıyor.

Yemekten sonra oteldeki kocaman odama çıkıyorum. Radyodan klasik müzik dinlerken kitap okuyorum. Arada bir, sesini iyice kıstığım televizyona göz atıyorum. Kısmasam zaten farketmez. Belli: Melodramlar tutuluyor. Eşek yarışı, fıçı yarışı, pabucubüyük yarışı gibi, matrak programlar da var.

9.17. Pekin = Beijing

Pekin'in şehir olarak yerleşmesi ve yapılanması, Çin planlama ilkelerine örnek gösteriliyor. Örneğin şehrin kuzeyi, dağlar tarafından korunuyor. Batı ve doğusu, nehirlerden yararlanıyor. Güneyi ise düzlüklere açılıyor.

Kuzey Başkenti olarak da anılan ve resmi adı Beijing olan Pekin şehrinin bulunduğu yerdeki ilk yerleşmeler, 3.000 yıl kadar önce başlamış. Ancak şehri vazgeçilmez yapan olay, İmparator Sarayı'nın inşası emri olmuş (1403). Emri veren, Yongle hanedanından İmparator Ming (1402-24 dönemi).

Fazla ayrıntıları belirtsek bile, unutuluyor. Üstelik yuvarlatılarak söylenebilecek gerçekleri bile unutturuyor. Öyleyse ayrıntısız belirtelim. Pekin nüfusu 10 milyon. Yamyassı bir şehir. Caddeleri genelde, dikine kesişiyor. Merkezde İmparatorluk Sarayı ve Tian'anmen Meydanı yer alıyor. Merkez birbiri içine geçen üç ring ile çevrili. Dördüncüsü inşa ediliyor.

Pekin deniz kıyısında değil, başkenti, 137 km doğusundaki Tiençin liman şehri, denize bağlıyor. Çin'in önemli endüstri merkezlerinden biri olarak gelişen Tiençin, çok yaygın bir kent. Bağlı çevresiyle birlikte sekiz milyon nüfus barındırıyor.

Pekin düzgün bir kentsel yapıya ve geniş caddelere sahip. Çarşı ve dükkanlarında, her türlü dünya malı (gerekirse dolarla) bulunabiliyor. Ulaşımda zorluk yok. Su ve elektrik kesilmiyor. Yoğun sanat ve kültür etkinlikleri düzenleniyor. En yeni uluslararası standartlara uyan lüks oteller kurulmuş. 1990'da

düzenledikleri Asya Oyunları için, görkemli spor tesisleri yapmışlar. Bu çaba, gelecekte bir olimpiyat düzenleme amacına yarayacak.

Pekin 1987 yılında, dünyanın en büyük kitaplıklarından birine sahip olmuş. 15 milyon cilt kitap, görkemli hazine. Büyük salonda 1.200 kişi, 30 küçük salonda da toplam 3.000 kişi okuma olanağı buluyor.

Pekin şehri, metrosunu da zamanında yapmış. Toplam boyu 39 kilometre olan metronun, 35 istasyonu var. Evet, Çin yapısı, büyücek boyda, klimalı ve şoförlü bir Volkswagen Santana tahsis ettiler ama, benim için ilginç olan, metroyu denemek, yaşamak. Zaman zaman otomobili yukarıdan gideceğimiz yere yollayıp, metroya biniyoruz.

Pekin'de metro, her yerde olduğu gibi, kolay ve iyi kullanılıyor (New York hariç). İyice kalabalık. Daha ilk binişimizde, yanlış katara bindim ve Li hanımı kaybettim. Hatları tanımam, yazıları okuyamam. Bereket tren tam kalkarken o beni gördü, işaretle bir istasyon sonra inmemi bildirdi de, hemen yine buluştuk.

Pekin metrosu yapılırken simgesel iddialı savurganlıklara girişilmemiş. Döşemeler ve kolonlar, sapsade mozaik. Kullanılan hacimler sade ve ferah. İstasyonların planlanması doğru. Havalandırma çalışıyor. Vagonlar iyi ve temiz.

Kaldığım Peking Hotel birinci kısım inşaatı 1917'de, dördüncü bölüm ise 1974 yılında yapılmış. Üç binden fazla odası olsa gerek. Zemin katında boydan boya giden bir caddesi var demeliyim. Çarşılar ve restoranlarıyla-cafeleriyle. Otelin, bütününün kavranmasını zorlaştıran battal bir büyüklüğü var.

9.18. Yasak Şehir

Çin'de birinci gün başladı. Başkent Pekin'de. Dinlenmiş kalktım. Otel odasının banyosunda sabah borçlarımı ödedikten sonra, giyindim. Aşağıya inip kahvaltı ettim. Li hanım geldi. İlgili yere gidip, biraz önce yapılmış tüm uçak rezervasyonlarını yenilemek zorunluymuş. İsteneni yaptık. Sonra da, "Saklı Kent", "Yasak Kent" gibi adlarla anılan Çin İmparatorlarının sarayını ziyarete gittik.

Klasik Çin mimarlığının 1406-1420 arasında yapılan en büyük ve iyi korunmuş örneği yasak şehir, geleneklere göre kurulmuş: "Cetler solda - Tanrılar sağda, yönetim binaları önde, konutlar arkada." Yerleşme sınırları kuzeyden güneye 961 metre, doğudan batıya 753 metre. 10 m yükseklikte bir duvarla çevrili ve bunun da dışında 50 m genişliğinde bir su hendeği yer alıyor. Söylenti o ki, bir Ming Hanedanı İmparatoru Yong Le, bu saray inşaatında 100 bin usta ile bir milyon esir çalıştırmış.

Efsanelere geçmiş ünlü İmparator Sarayı'nın en büyük binası, 2.380 m^2 zemine oturan "En Yüksek Uyum" sarayı. O zaman Pekin'de, bundan büyük bina yapılamazdı. İmparatorluk gücünün simgesiydi bu mütevazi büyüklükteki yapı. Ejderha taht, bu sarayın tam ortasında bulunuyor. Müze olarak açılışına kadar bu binaya hiçbir kadın girmemişti.

"En Yüksek Uyum" sarayında devletin büyük törenleri yapılırdı. Tahta çıkış, imparatorun doğum günleri, yeni yıl kabulleri gibi. Bu sarayda yapılan son büyük törenlerden biri, çocuk im-

parator Puji'nin taç giyme töreniydi (1909). Anlatıldığına göre iki yaşında taç giyen "Son İmparator", tören süresince yaygara koparmış ve seremoniyi zaman-zaman engellemişti.

Uyum, barış ve huzur adları, tek binalara yakıştırılıyor. "Cennet Paklığı" salonuna, aynı addaki kapıdan geçiliyor. Sonra: "Cennet ve Yeryüzünün Kavuşması" salonu, "Yeryüzü Huzuru" sarayı, "İmparator Barışı" salonları sıralanıyor.

Surların doğusunda ve ortasında: "Batı Sarayları", "Doğu Sarayları", "Yoğunlaşmış İncelik" sarayı, "Oruç" sarayı, "Cedleri Onurlandırma" salonu ve çok sayıda hizmet ve müştemilat binası yer alıyor.

Sarayın on bin odası yok. Ya ne kadar? Bir eksik. Aferin, kendilerini tutmayı bilmişler. Zaten 9.999, onların uğur sayıları. Önemli yapılara, güneyden girme alışkanlığına uyulmuş. Girilen ilk avluda, "Altınsu Köprücükleri"nden geçiliyor. İkinci avludaki "En Yüksek Uyum" (ahenk) salonuna gitmek için, aynı addaki kapı kullanılıyor. Sonra, "Yetkin Uyum" (mükemmel ahenk) ve "Uyumun Korunması" salonları sıralanıyor. Anlaşılan niyet, bu adları koyarak, bir çeşit uyarma yapmak.

Sarayın neresinde olursa olsun, bütün kapılarda eşik var. Değişik yüksekliklerde... Bundan da bir çeşit gösteri çıkarmışlar. Eşik ne kadar yüksek olursa, o yerin sahibinin soyluluk derecesi, o denli yüksek sayılırmış.

Bu eşiklerde, başka bir gösteri daha yapılırmış. Çinli hanımlar bunlardan, eteklerini kaldırarak geçerler ve en önemlisi, bu sırada ayaklarının küçüklüğünü gösterirlermiş. Anlaşıldı ki eski Çin'de hanımların ayak küçüklüğü, güzelliklerinin değerli bir göstergesi sayılırmış. Bu anlaşılmaz heves yüzünden hanımlar, ayaklarını cenderelere sokarak küçültürlermiş. Sakatlananlar olurmuş.

Saraydaki salonlardan birinin adı: "Kalbe İtina" salonu. Mobilya ilginç, bir yerde gösterip anlatıyorlar: "İmparatorun otur-

duğu tahtın arkasındaki perdeyi görüyorsunuz. Eğer imparator çocuk yaştaysa, devlet işlerinin görüşülmesi sırasında Ana İmparatoriçe perdenin arkasında durur, oğluna arada bir fısıltıyla akıl verirdi."

Sarayı gezerken, özellikle sol bölümlerinde, çok itinalı ve cömert mermer işlerine rastlanıyor. Gezdirenler, tanesi 200 tonluk tek parça mermerler bulunduğundan söz ediyorlar. Bunu duyunca, beş yüzyıl önceki olanaklarla 200 tonluk bir taşın nasıl çıkarılıp getirildiği ve işlendiğini düşünerek, üzülüyorum. Nice emekler pahasına kim bilir? Li bir yandan, eski simgeleri, renklerin anlamlarını anlatıyor. Ejderha imparatorun, Hüma kuşu imparatoriçenin simgeleri. Arslan, imparatorun gücü ve onurunu anlatıyor. Kaplumbağa: uzun ömür, turna: mutluluk, fil: barış simgeleri. Efsane hayvanları ise iyi ve kötüyü birbirinden ayırırmış. Renklere gelince, sarı imparatora aitmiş. Kırmızı: mutluluk, kara: su, mavi: gök, yeşil: yer simgelermiş. Matem rengi ise: ap-ak imiş.

Hele bir imparator yatak odası var ki, ufaklığı sıkıntı bastırıyor. Üstelik, yürek daraltan, ufacık, mendebur bir avluya bakıyor. Muhterem burada, yalnız imparatoriçe ile yaşasa, haydi neyse, acımayacağım. Ama kendileri, düpedüz ve resmen, harem sahibi. Burada da sanılmış ki bir erkek, imparator veya padişah olursa eline geçen iktidar gücünü, cinsel alanda da kullanabilir. Yanılmışlar.

İmparator hareminde bulunan hanımların bana bildirilen durumlarına göre, şu sözcüklerle anılması uygun olacak: Metres, müstefreşe, odalık, cariye.

Bu hanımlar, saray kuruluşu içinde resmen yer almakta imişler. Resmi sayıları 72 olurmuş ama, imparator bu sayıyı istediği kadar artırabilirmiş dendi. İnanmadım. O yatak odasında yatan bir erkeğin, bu sayının artmasını isteyeceğini düşünemedim.

9.19. Sarayın Değeri

Sarayı gezdikten sonra, buranın dünya kültürünün en ilginç hazinelerinden biri olduğu konusunda kitaplarda ileri sürülen savlara, ben de katıldım. Bu görkemli yapı kompleksi, Pekin ortasında 720 dönümlük bir arazide kurulu. Binalar, beşte birini ancak kaplıyor. Arazi, kuzey-güney aksında, tam geometrik bir dikdörtgen biçiminde.

Bu saray yapısının en övülecek yanlarından biri, aynı anda çok sayıda binanın, insanın gözüne-gözüne girmemesi. İnsanları ezecek bir görkemlilik aranmaması, tam insanca bir davranış olmuş. Bina avluları arasında, merdivenler çıkılıyor, merdivenler iniliyor. Her bina, kendine ayrılmış bir avlu ya da avlucuk içinde. Her bina, kendi iç mekanına sahip ve onun içinde yalnız gibi... Birbirinden geçilen, zincirleme sıralanan iç mekanlar var. Üstü açık bile olsa, bu iç mekanlar, merdiven-duvar-saçak-ağaç gibi elemanlarla çevrilip, kendi içinde yaşayan avlulara dönüştürülmüş.

Bu koca kompleksi insancıllaştıran bu düzenlemeye ek olarak, belirtilmesi borç olan bir özellik daha var. Hiçbir yapının boyutları abartılmamış, azmanlaştırılmamış. Hepsi, hele adlarına göre, ufak sayılacak boyutlarda. Üstelik, kat üstüne kat ender bindirilmiş.

Yapıların zeminde kapladığı alan küçük... Binaların, hatta çekingen sayılabilecek yükseklikleri, ufukları kapatmıyor. İç hacimler, mütevazi büyüklükte. Şu koca komplekste mimari insa-

na, lokma-lokma tattırılıyor. Üstü kapalı iç hacimlerden, üstü açık, ama çerçevelenmiş dış hacimlere, yani avlulara ve bahçelere çıkılıyor. Etkiler kademelenmiş. İnsanı hayretlere boğacak kadar sabırla işlenmiş olan bu zarif ahşap mimarisi, çok ilginç ve önemlidir, resim ve heykel öğeleri ile birlikte doğmuş.

Tüm yapılar, iyice dekoratif incelmelere bulanmış aslında. Malzemenin ahşap oluşu, bu çoşkunluğu hoş görmek için bir sebep olabilir. Ama binaların bu denli ölçülü, ya da düpedüz ufak oluşu da, fazla incelmeyi hoş gördürecek ikinci neden sayılabilir.

Pekin Çin İmparatorları Sarayı mimarisini beğendiğimizi belirttikten sonra, olaya hemen başka bir açıdan bakalım. Dünyada çok sayıda görkemli mimarlık eseri var. Saymaya, piramitlerden, zigguratlardan başlanabilir. İspanya'nın külüstür bir kasabasında, insana hayranlık yanında dehşet de veren bir katedrale rastlanabiliyor. Bu yapıyı meydana getirebilecek emeği, milyonlarca insan, belki yüz yıl çalışarak ancak biriktirebilir. Görkemli boyutların ötesinde, kapı tokmakları bile sanat eseri.

Alalım Avrupa katedrallerini, saraylarını, yalnız onları mı, dünyanın tüm görkemli yapılarını düşünelim. Hepsinde, ister anavatanda olsun ister sömürgelerde, milyonlarca insanın yüz yıllarda, isteyerek ya da zorla yaptığı katkıların payı var. Yapıldığı zamanlarda Çin halkının çektiği işkencelerin az-çok bir bölümü de, Pekin'de Çin İmparator Sarayı inşaatına yapılan masraflardan kaynaklanır elbette.

Konuya dönelim.

9.20. İmparatar Ne Yerdi?

Pekin İmparatorluk Sarayı, ölümlülerin giremediği yasak şehir. Orada oturan Çin İmparatoru, yeryüzünde Tanrılar adına görevlendirilen bir yüce yaratık. İş bu denli önemli olunca, muhteremin yiyecekleri de, olağanüstü önem kazanıyor. Olur mu hiç, "Ne yerse yesin!" demek.

Öyleyse saray mutfağı, hayranlık veren görkemli bir organizasyon olacak. Muhteremin ağzına kabul edeceği malzeme, uçsuz-bucaksız ülkede, kendisine ait olan pirinç tarlaları, sebze bahçeleri ve meyveliklerden gelecek. Zamanın ekspresi olan atlarla, çok hızlı, taze taze yetiştirilecek saraya.

Av hayvanları mı? Elbet imparatorun özel av ormanlarından avlanacak. Et mi? Elbet özel çayırlarda yetişen, kendi sürülerinden sağlanacak. Hem de, yalnız imparator ve ailesi olsa neyse... Saray mensuplarının da sayısı 20 bin kadar. Onların da yiyeceği pazar yerinden alınmaz ya! Elbet saray mutfağından doyacaklar.

Öyle zaman olmuş ki, imparatorla meşgul olmak, günlük yemeklerini sunmak, yılda altı kez verilen büyük ziyafetleri düzenlemek için, 5.000 kişilik bir kadro uğraşmış. Yalnız aşçıları ve yamakları, bini aşmış. Sofracı ve giysi görevlileri de, bir başka 1.000 kişiyi bulmuş.

Bu denli kalabalık, organize edilmezse, saray içinde kaos doğar. Öyleyse, çiftliklerin yönetiminden başlayarak, kiler depolaması, şarap-içki ve meşrubat işleri, mutfak yönetimi ve hizmet

servisi için, bakan-müsteşar ve genel müdür düzeyinde yöneticiler görev alıyor. Tek bir öğünde imparatora sunulan yalnız baş yemekler için, bir örnek şöyle: Yağda tavuk, ördek yahnisi, kırlangıç yuvası, füme ördek, buğulama tavuk, domuz etli ördek, Çin lahanalı yağlı füme tavuk, saray usulü kızarmış tavuk... Daha neler neler.

Bu esas yemeklerin garnitürü olarak sunulanlar: Mantı biçimi hamur işleri, pirinç unu börekleri, ballı pirinç unu pastaları, külde pişmiş tuzlu lahana, soyalı hıyar, patlıcan turşusu... Saray dış avlusunda devlet ve beldeler ileri gelenlerine verilen ziyafetlerde sunulan et yemeklerinden minik bir bölüm de şöyle: Kızıl kırlangıç, kuğu, deve hörgücü, ayı pençesi, orangutan maymunu dudağı, leopar bebeği, gergedan kuyruğu, bıldırcın.

9.21. İmparatorun Sağlığı

Çin İmparatoruna, bir sıfat yakıştırılmış: "Cennet Tanrısının Oğlu" deniyor. Böyle bu iş, bizde de vaktiyle padişahlara "Zıllullâhı fil âlem" denirdi. Yani "Tanrının yeryüzündeki gölgesi" sayılırdı sultanlarımız. İmparatorlar da, padişahlar da bir Tanrısallık şemsiyesine alınırsa, sanılırdı ki sözleri daha çok dinlenir, cahil halk kalabalıklarının, hazretlerden ödü kopar. Ne yazık ki, yanlış da değildi.

Bir imparatorun yaşayışında, kıskanılacak kolaylıklar olduğu sanılabilir. Örneğin, sabaha karşı uykusu kaçıp da, ağzı-dili kuruduğu zaman, bir bardak su bulmak için mutfak yolunu arşınlamak zorunda değildir. Çünkü cariyeler hazır bekler. Hazrete buzlu kovalardan, aşlama soğuk su ya da şerbet sunarlar.

Anlattılar ki, imparator hiçbir yere yaya gidemezdi. Nereye olursa olsun, sekiz kişinin taşıdığı tahtırevanla gitmek zorundaydı. Ayakları üzerinde bir adım bile atması, mümkün değildi, çünkü geleneklere aykırıydı. İmparator yürüyerek, ancak helaya gidebilirdi.

Bu bilgiyi aldıktan sonra, bir an durup düşünmek gerekiyor. İşin sevimsiz yanı, bu durumda imparatorun her adım atışında, niyetinin afişe olmasıydı. Hele imparatorun fazlaca kavun yiyip arkasından buzlu şerbetler içmesi halinde, maiyetinin tarifsiz kederlere gömülmesi, engellenemezdi. Koca ülke, bu haberle çalkalanırdı.

Ancak bu yürüme istisnasının, ders olacak yanları da var. Muhterem bu işi de başkasına yaptıramazdı ya! İsterse koca Çin İmparatoru olsun, ufacık da olsa bir yerde, sıradan vatandaşla eşit olmak zorunda olduğunu anlardı ya! Tarihe de geçmiş olsa, bu olayın tüm makamı sahiplerince önemsenmesi, kendi hayırlarına olur.

9.22. Acıklı Oyun

Çin İmparatorlarının yazlık sarayı, doğal güzelliklere insan eliyle yapılan hoş katkıların ortaya çıkardığı, 2.900 dekarlık çok güzel bir park. Küçük villa-sarayların, tapınakların, pavyonların, ağaçlar ve çiçeklerle edeplice bütünleştiği bu kuruluş, Kunming Gölü kıyılarına yaslanmış.

Önemli yapıları arasında, "Dostluk ve Uzun Ömür Sarayı", "17 Kemerli Köprü" ve 728 metre uzunlukta kapalı ahşap bir galeri var ki, bütün duvarları boyunca Çin sanatçılarının yaptığı ülke efsanelerinden esinlenen ve doğayı yorumlayan resimler bulunuyor. Ancak, günümüze yalnız güzelliği kalmış bulunan bu sarayın geçmişinde, utanç veren bir olay bulunuyor.

Dul İmparatoriçe (1835-1908), yazlık sarayın kıyısında, Kunming Gölü'nde bir gemi yaptırıyor. Bu kadarına elbet bir şey denemez ama, olay bu kadarla bitmiyor. Yaptırdığı gemi, mermerden. Olmaz elbet, bu koca gemi yüzmüyor. Gölün içinde karaya oturmuş, kımıldayamıyor. İki katlı gemide öylesine ince mermer işleri var ki, binalarda yapılmamış. Ama zaten bu lenduha, ne gemiye benziyor, ne de binaya... Üstelik, Çin donanmasını güçlendirmek için ayrılan ödenek, İmparatoriçe'nin emriyle bu garipliğe harcanıyor. Japonlarla yaptıkları deniz savaşında (1905) Çinlilerin yenilmesinin sebeplerinden biri de, yazlık sarayın bu mermer gemisi.

Tahta (ya da işgal ettiği makamın koltuğuna) çıkınca, tahtı da koca ülkeyi de babasının malı sananlar var. Kişisel keyifle-

ri, hevesleri, çıkarları için, ülke yazgısını ağır sonuçlara sürüklemekten çekinmiyor bu tipler. Bir örnek de, Çin tarihinden Ana İmparatoriçe Ci Xi oluyor.

9.23. Saray Mezarlar

Pekin'in 50 km kadar kuzeyinde, dağlarla korunan bir vadide, Ming Mezarları bulunuyor. Burada Ming Hanedanı'ndan 16 imparatorun 13'ünün mezarları bulunuyor. Hem de imparatoriçeleri ve sevdikleri cariyeleri ile birlikte gömülmüşler. İmparatoriçelerin burada olması doğaldır ama, cariyelere duyulan vefa duygusuna benden övgüler olsun. Yer olarak çok güzel bir vadi seçilmiş. Kuzeyi, doğusu ve batısı dağlarla korunuyor. Yalnız güneye açılan bu ılık vadide, meyve ağaçları coşmuş, kavaklar şahlanmış. Burası ölmek için değil, yaşamak için iyi bir yer.

Bunlar, anıtmezar değil tersine, gizlenmiş yeraltı sarayları. Yeryüzünün 27 metre altına kadar derinleşen tesisler var. Söylencesi öyle ki, bu yeraltı saray-mezarlarını inşa edenlerin tümü, yapı bittikten sonra öldürülüyor. Mezar yerini ve ayrıntılarını, söyleyemez olsunlar diye... Zaten, yalnız bir saray-mezar ziyaret edilebiliyor. Öteki 12 mezarın yeri gizliymiş, henüz bulunmamış dediler. Öyle olsun.

Ziyaret edilen, 13. Ming Sülalesi İmparatoru Zhu Yijun'un, Dingling adı verilen yeraltı mezar-sarayı. 1584-90 yıllarında inşa edilmiş. Oldukça dik bir rampadan içeri giriliyor. Saray-mezar sözüne, içeriye girmeden inanılamıyor. İçeri girince de, buranın mezar olduğuna inanılamıyor. Düpedüz saray burası. İsterse yeraltında olsun.

Yeraltı Sarayı'nda imparatorun taht salonu ve tahtı yerleştirilmiş. Her şey yerli yerinde. Majestelerinin 3.000 (üç bin)

parçayı aşkın eşyası, mezar-sarayda. Neler yok ki? Altın vazo ve pudralıklar, porselen şarap çanakları ve kandiller, altın kapaklı porselen ve yeşim taşı sos çanakları, süslü kılıçlar, paha biçilmez mücevherler, Çin ipeğinden şahane giysiler (Laf mı bu da? Elbet Şah'ane olacak), daha neler neler?

Bu mezar-sarayın sahibi 13. Ming Hanedanı imparatoru Zhu Yijun, 10 yaşında tahta çıkmış ve 48 yıl saltanat sürmüş (1572-1620) ama, anlaşılan yaşamaya doyamamış. Evet, bu düşünceyi anlarım, anlarım ama, mezara da bu kadar dünya malı götürmenin mantığı ne ola ki? Evet, yeraltı mezar-sarayında her şey yerli yerinde ancak ne kendisi var, ne imparatoriçe, ve de cariyeler. Hiçbirisi ortada yok. Neye yaradı öyleyse bu zahmetler?

İmparator mezarlarının olağanüstü önemsenmesine bir örnek Xi'an'da. İmparator Qin Shi Huangli MÖ 210 yılında dünyasını değiştirirken, oraya bile âlâyi-vâlâ ile gitmekten vazgeçmemiş anlaşılan: Tam yedi bin asker eşliğinde yola çıkmış. Ancak bu askerler, canlı değil, heykel... Ünlü Terrakotta Ordu, ancak 20 yıl kadar önceleri arkeoloji çalışmalarında gün ışığına çıkarılmış.

9.24. Çin Seddi

Sabah erken, Çin Seddi'ne hareket edeceğiz. Li geldi. Shakai (kızıl yıldız demekmiş) marka bir araba götürecek. İyisi buymuş. Gittiğimiz yol bayağı iyi. Ağaçlar bakımlı gibi. Li çevrede 270 "Yaşama Birliği" olduğunu anlatıyor. Okulları ve çocuk bahçeleriyle. Pekin'de iki otomobil fabrikası varmış. Büyük şehirlerin hepsinde, otomobil fabrikaları bulunuyormuş. Yol nasıl bitecek? Ben de ona bizden anlatıyorum.

Varıyoruz. İlk durduğumuz yerde, "Cengiz Han Sarayı" diye bir tabela var. Tabela var ama, saray yok. Gezeceğimiz Çin Seddi duvarı 1986 yılında restore edilmiş. Bir tatil gününe rastlamışız. Yine herkes omuz omuza. Öyle kalabalık ki, sur duvarının üstünde bile, insanlar birbirini itiyor. Bu duvarın tepesindeki kalabalığı görünce, Çin nüfusu üç milyar deseler inanacağım.

Cengiz Han gerçekten de 1213-15 yıllarında, Pekin saldırılarında bu yeri karargah yapmış. Burası 1989 yılında Moğol stili bir saray ve park olarak düzenlenmiş. Merkezinde de, 13 metre yüksekliğinde bir "Yurt" kurulmuş ve ortasına simgesel bir taht oturtulmuş.

Çin Seddi, dünyanın en ünlü ve görkemli yapılarından biri. Hâlâ kısmen ayakta duran bölümünün boyu, 6.000 (altı bin) kilometreyi aşıyor. Yapımına, İÖ 210 yılında başlanmış. Aralıklı olarak 18 yüzyıldan fazla sürmüş. Şimdi yok olan bölümlerle birlikte, 10.000 (on bin) kilometreden fazla inşa edilmiş. Sur duvarlarının yüksekliği yaklaşık 10 metre, kalınlığı yaklaşık dört met-

re. Aralıklı yapılmış 12 metre yükseklikteki burçlar, surları bağlıyor. Kitaplara geçmiş bir başka söylentiye göre, Çin'de tüm zamanlarda yapılmış korunma sur duvarlarının uzunluğu, 50.000 (elli bin) kilometreyi buluyor.

Çin'de birliği sağlayan Qin Hanedanı İmparatoru 6.000 km set duvarı yaptıktan sonra, diğer imparatorlar bunu 10.000 km'ye çıkarıyorlar. Ancak bu duvarlar zamanla dağılıyor. Son olarak Ming Hanedanı'nın kuruluşunda başlatılan 6.000 km'lik yeni set, 150 yıl sürede bitiriliyor. Belirli aralıklarla yapılan kuleler, silah deposu ve muhafızların kalmasına yarıyor. Kulelerin birbiriyle anlaşabilmeleri için, akustik ve optik işaretleşme yöntemleri geliştirilmiş.

Gidip seyredince anlaşılıyor. Bu surlar arazinin kolay yerlerine yapılmamış. Yani vadilere, yamaçlara falan değil. Tersine, en yüksek tepelerin, en yüksek doruklarını birbirine bağlıyor. Geçiş büsbütün olanaksızlaşsın diye. Bir yöndeki ufuktan ötekine, yılan gibi kıvrıla kıvrıla uzanıp, yitip gidiyor.

Surların gözle görülen bir bölümünü seyretmek bile, insana dehşet veriyor. Gözle görülmeyen sayılar ve büyüklükler zihnen hesaba katılınca duyulan dehşet ise aklı baştan alıyor. Dağları aşan binlerce kilometrelik bu sur duvarlarının, yalnız insan ve hayvan gücüyle yapılabilmesi için, kim bilir kaç insan telef olmuş, kaç insan ömrü tükenmiştir.

Hesap yapmak zor ama, yakıştırmalar yapıyorum: 20 Hiroşima kadar mı, yoksa 100 Hiroşima kadar mı diye... Bu denli büyük özveriye sürükleyen tehditler o denli büyük olmalı ki, bu surlar yapılabilmiş olsun. Eğer bu surlar yapılmasaydı, "göçebe kavimler"in hücumuyla çok daha fazla insan mı telef olacaktı? Herhalde...

Bu işin dehşeti, akıl durdurur.

9.25. İpek Yolu

İpek Yolu, tarihin en ünlü ticaret yollarından biri. Çin ile Avrupa ilişkisinin ilk damarı, bu yolda. Çin ipek kervanlarının Pamir yaylasından ilk geçişinin bilindiği tarih, ilk yazılı kayıtlara rastlanan İÖ 114 yılı. Çin'den başlayan batı yönündeki yol, Asya ortasındaki Taklamakan Çölü'nün, kuzey ve güneyinden geçerek ikiye ayrılıyor. Çölün batısında Kaşgar'da yine birleşen yol, güneye Hindistan yönüne ve batıya yönlenerek, bir kez daha ikiye ayrılıyor.

İki bin yıl önce Çin'de o denli çok ipek üretilmeye başlanıyor ki, piyasayı bozmamak için (!) bir bölümü, yok edilmeye başlanıyor. İpek üretiminin gizemi, yüzyıllarca korunuyor. Yabancılara sır verenin cezası ölüm. Ama yine de Roma İmparatoru Justinyen, Çin dışına böcek kaçırtarak Suriye'de ipek üretimini başlatıyor.

Buna da karşın, kuş-çiçek ve ejderha süslü Çin ipekli kumaşları, değerini koruyor. Dünyanın en eski ve uzun ticaret yolunun adı, Çin ve Avrupa'yı bağlayan İpek Yolu.

Çin'de günümüzde hâlâ, dünya gereksinmesinin yarısını karşılayacak ipek üretilir. İpek böceği ve dut ağacı, bizim yabancımız değildir. Ünlü Çin ipeği, 34 yüzyıldır Çin köylüleri tarafından üretiliyor. Böcek, dut yapraklarıyla beslenir. Kendini koza içine hapseden ipek böceği, yüzlerce metre ipek lifi üreterek kozayı örer. Üç katlı ipek telinden üretilmiş koza, su geçirmez. Koza yine elyafa dönüşmesi için sıcak suya batırılarak yumuşatılır. İpek lifi, aynı kalınlıktaki çelikten sağlamdır.

9.26. Shanghai

O gün Shanghai (Şanghay) uçuşu var. Kalkış erken: 5.30'da. Li erken geldi. Kahvaltıdan sonra 7.30'da yola çıktık. Arabaya bavulları taşıyan adam, verdiğim parayı almadı. Caddeler, tüm genişliğince bisikletli dolu, yer görülmüyor. Benim niyetim kötü değil ama, onların yaptığı da doğru değil, kızların yırtmaçlı etekleri, bisiklette çok cömert açılıyor.

Havalimanına vardık. Uçağımız dakikasında kalktı. Hemen Çince ve İngilizce gazete dağıttılar. Sevimli bir hediye daha: Herkese birer de yelpaze verdiler. Li'ye takılıyorum: Sizin uçaklarda klima çalıştırılmaz da, yelpaze mi dağıtılır?" İnciniyor.

Hostes hanım biraz sonra, meyve suyu ile kuruyemiş de verdi. Üç küçük fıstık paketini sıranın başındakine uzatıp, işaretle ikisini yanındakilere iletmesi talimatını veriyor. Hoş kızlar ama, suratlarından düşen bin parça. İnişe geçtik. Ekili arazi, nehirler, bahçeli evler derken, 11.30'da Shanghai Havalimanına konduk.

Alanda karşılandık. Almaya gelen Volkswagen Santana'ya bindik, şehre doğru gidiyoruz. Heyeti Seferiye gibiyiz. Bu bölgede rehberliğimi yapacak olan He bey, mihmandarım Li hanım, şoförüm ve ben. Yollar temiz ve çiçekli. Kana, zakkum ve yuccalar bakımlı. Havuzlar-kanallar-çiçekler arasında, tek katlı çok sayıda pavyondan kurulmuş Garden Hotel'e varıp, yerleştik. Oteli sevdim.

Yerleştikten sonra, hemen şehir gezisine çıktık. Shanghai

merak edilecek dünya şehirlerinden biri. Kapladığı alan 370 km^2 imiş. Liman kıyısındaki ünlü caddesine geldik. Burası kimlerin eline geçmemiş ki? Binalar ve mimari yüzleri de bunu yansıtıyor. Görkemli ve karışık sömürge yapıları dizili.

Shanghai nüfusu, 14 milyon basamağında. Yedi milyon bisiklet, taşıt portföyü zenginliği. İşe gidiş-geliş saatlerinde, her an 1,5-2 milyon nüfus, bisiklet üstünde.

Çin'in en büyük limanı olan Shanghai, dünyanın da en büyük 10 limanından biri. Deniz kıyısında değil, kilometrelerce uzağında. Bilmecenin çözümü şöyle: Liman, şehir içinden geçen Huangpu nehrinin iki yakasına, toplam 60 km boyunca kurulmuş. Ancak Huangpu bu mesafe sonunda denize değil de, ünlü Yangtçe nehrine dökülüyor. Çin'in can damarlarından olan görkemli Yangtçe'nin genişliği, Huangpu'nun döküldüğü yerde 30 km. Ortasında ada var. Zaten Yangtçe "haliç"inin boyu 200 km.

Shanghai'da diğer büyük kentlere göre motorlu taşıt sayısı çok değilse de, az da sayılmaz. Ama bisiklet orduları işe karışınca, trafiği başıboş bırakmak kaosa götürür. Kavşaklarda trafiği polisler yönetiyor. Kendilerine, emekli olup da fazladan çalışan yaşlı kişiler yardımcı oluyor. Zorluğu azaltmak için trafiği yoğun kavşaklarda yaya köprüleri yapılmış. Taşıt sürücüleri, can sıkacak kadar çok klakson çalmaktan çekinmiyorlar.

Shanghai, her yanıyla tipik bir Çin kenti. Ama yalnız bu değil. Öyle caddeleri var ki, etrafa bakınca, bir Avrupa mimari mekanı sanılabilir. Bunt denen görkemli rıhtım caddesi yabancı turisti, "Neredeyim ben?" diye şaşkınlığa düşürür. Şehri mıncıklarcasına geçen Huangpu nehrindeki gemilerde, bir deniz müzesi çeşitliliği yaşanır.

Beş kilometrelik Nanjing caddesinde, müthiş yoğun bir hareket gözleniyor. İki yanında sıralanan şık mağazalar arasında, pastane ve restoranlara rastlanıyor. İpekten seramiğe kadar

tipik Çin üretimi mallarla birlikte, ükede ne üretiliyorsa burada satılıyor. Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli endüstri merkezlerinden biri olmaya geliştirilmiş Shanghai ve yakınlarında, on bin fabrika çalışıyor.

Çocukluğumdan aklımda kalmış, Şehzadebaşı sinemalarında: "Shanghai Batakhaneleri" diye bir film seyretmiştik. Eskiden Shanghai deyince, ilk çağrışımlar, fuhuş ve batakhaneler olurdu. Gerçekten de bu yakıştırmalar, tüm yarı sömürge dönemlerinde ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar, haklı olmuş. Ama artık, ünlü dünya şehri uslanmış. Uslanmış ama, cansızlaşmamış.

Batakhaneler kalkmış ama, şehir yaşama tadını yitirmemiş. Sanat ve kültür etkinliklerine yakınlaşan ve dolayısıyla yatkınlaşan halk, yeni alışkanlıklar edinmiş. Kitaptan vazgeçen yok, herkes okuyor. Dünya klasik müziği kültürü ve sevgisi, halk kitlelerinin gözdesi olmuş. Eski çağlardan beri halkın her kesiminden ses getiren resim sanatı, daha da çok sevilme dönemine girmiş.

He bey dostum ile bir pastanede otururak, yorgunluk gideriyoruz. Hafiften, dünya klasik müziği duyuluyor. Benden gayri herkes Çinli. Elele tutuşan ve birbirinin gözlerinin içine bakan çiftler, söyleşiyorlar. Buralarda ilişkileri kıvama getirme zevk ve hevesi, sürüp gidiyor anlaşılan. He'ye, soruyorum: "Caddedeki hareket yoğun ve alıcı çok. İyi de, genelde Shanghai çarşılarında ne satılır?" Özetliyor: "Aşktan başka her şey..." Yine soruyorum: "Pekiyi, aşk nerede satılıyor?" Dostum bildiğini söylüyor: "Hiçbir yerde..."

Shanghai Sheraton oteli yeni. Hem görkemli, hem de uluslararası tüm gereksinmeleri yerine getirecek kadar iyi ve güzel bir yapı. Oteli baştan aşağı geziyoruz. Standart oda, 75 dolar/gün. Bir suit var ki, belki 200 m^2 büyüklükte. Fiyatı, 160 dolar/gün. Uluslararası fiyat seviyelerine göre çok düşük.

Bir akşam yemeğini, Li ile birlikte Shanghai Hilton Oteli'nde yiyoruz. Akdeniz Restoran'da. Liste artık yabancı değil. Az şey ısmarlamadık ama, Çin sofralarının çeşidine göre, yine de fakir kalıyor. Komşu masalarda İtalyanca, Almanca konuşmalar duyuluyor. Biz de televizyonda herkesle birlikte, Avrupa'dan futbol seyrediyoruz.

9.27. Nehir Gezisi

O sabah bir basit kahvaltı yaptık. Yalnız çay içip, birer armut yedik. Öğleye kadar program yapılmamasını rica ettim. Bu boşalma, böyle programlı gezilerde, teneffüse çıkan öğrenci ferahlığı doğuruyor. Santana'mıza binip rasgele dolaşmaya başladık. Görkemli bir yapı yeri önünden geçiyoruz. İri mi iri bir tabelada: "Shanghai Sun Plaza" yazıyor. Tanıtma resimlerinde, long dress hanımlar, smokinli beyler, tenis oynayan mutlu insanlar gösteriliyor.

Rasgele bakınıyorum. Beynime, izlenim kırıntıları dökülüyor. Karpuz ibadullah. Herkes ince dilim ısırarak karpuz yiyor. Dış ısı 36 derece. Rutubete katlanmak zor. Li'ye şaşıyorum: Çinceyi genizden konuşuyor da, Almancaya dönünce anında ağızdan konuşmaya başlıyor. Mağazaların hepsinde tabelalardaki İngilizce yazılar, Çinceden büyük. Gazete başlığı kadar büyük İngilizce yazılı tişört giyenlerin sayısı, az değil.

Nanjing caddesinde dolaştığımız o gün hava pek temiz sayılmazdı. He bey: "Üç gün önce buralardan tayfun geçti, havamız ondan bulanık" diye, nedenini açıkladı. Zaten yürümekten de yorulduk. Caddedeki bar-pastane tipi bir yere oturduk. Sevimli yerler. Avrupa-Amerika kahvelerini andırıyor.

Pastanede, Li'yi bekliyorum. Bir yaşlı garson hizmet ediyor ki, tıpkı film Çinlisi. Çok güleryüzlü. Gün görmüş bir insan edası içinde ilişki sürdürüyor. Tüm yaşlı Çinliler gibi, dünyaya ne zaman geldiğini bilme olanağı yok. Burada, kim bilir ne zaman-

lar yaşamıştır. Ona da, az sözcükle de olsa, anlaşabileceği kadar İngilizce öğretilmiş.

Yerli-yabancı hangi malı satarsa satsın, Nanjing caddesindeki mağazaların yüzde 90'ını, devletin işlettiği söylendi. Bir köşesine Büyük Mağaza No: 1 yerleşmiş. Ülkenin en büyük satış merkezi imiş. Geniş alanlı ve çok katlı bu mağazada, ipekten ev aletlerine kadar tüm ihtiyaç maddeleri satılıyor. Kalabalık ve hareket yoğunluğunun verdiği sıkıntı artıncaya kadar sabrederek gezdiğim bu mağazada, çok bol çeşit ve çok canlı alışveriş gördüm. Burası da devlet mağazası.

Shanghai'ın her yeri mahşer kalabalığı ama, Nanjing caddesi bunaltıyor. Gazeteci dostlarım alıştırdılar, çok yıldır insansız fotoğraf çekmiyorum. Bu şehirde böyle bir olasılık yok ama, durumu anlattığım He bey dostum, lafı gediğine koyuyor: "Eğer Shanghai'da insansız bir fotoğraf çekebilirseniz, dünyanın en büyük ödülünü alırsınız."

Nanjing, en büyük alışveriş caddesi. Her boyda, çok sayıda mağaza satış yapıyor. Onlarca değil, yüzlerce, Çin üretimi her mal satılıyor da, bunların yanında İsviçre saatinden Fransız konyağına kadar da zengin çeşit sunuluyor. Bazısı "sert para", yani döviz karşılığı.

Nanjing caddesinin yoğun hareketli bir kavşağında, üst yaya köprüleri kurulmuş. Ama merdivenleri, köşelerdeki mağazaların içine sokulmuş. Böylece yaya köprüsü, kavşağa ahtapot gibi çökmemiş oluyor. Her şey devletin olunca, olanak bulunmuş anlaşılan.

Öğle yemeğine Seagull (Martı) Restoran'dayız. Limanı seyretmekteyiz. Ne yediğimizi not etmekten bıktım. Çeşit bol da, aklımda kalanlar arasında, deniz hıyarı yahnisiyle Shanghai usulü mantıyı, sebzeli et yemeklerini, unutmamışım. Bira yine o battal boy şişelerde geldi. Markası: Tsingtal. Alıştım galiba.

Öğleden sonra, turistik bir gemiyle, turistik bir nehir gezi-

sine çıkıyoruz. Gemi, bin yolcu alacak büyüklükte. Turistik ama, yolcuların ancak yüzde beşi turist, kalanı Çinli. Li hanım ve He bey ile birlikte, 10 kişilik Special Class A kamaradayız. Televizyon var, klima çalışıyor. Gemide (otelimizde de), 1989 yılı politik huzursuzlukları nedeniyle, turist sayısında önemli azalmalar olmasından şikayet ediliyor. Turizme açılışı henüz yeni sayılabilecek bir ülke için (1980), tersine bir gelişme.

Kamaramıza, her türlü içecek, çay-kahve, dondurma ve pasta servisi yapılıyor. Geminin bir barı var ki, yok-yok. Dünyanın benim bildiğim tüm içkileri, güleç yüzlü barmenler tarafından sunuluyor. Limanda dünyanın her yöresinden, çeşitli gemiler var. Görünüşteki "alışılmış"lığı, tipik Çin yelkenli gemileri çeşitlendiriyor. Çinlilerin yelkenli ahşap tekne mimarisi de, bina mimarisi kadar kendine özgü.

Shanghai nam şehrin temmuz sıcağında, klimalı kamaramızın sultani koltuğunda, kaykılmış şekerleme yaparken ve sanki İstanbul rüyaları görmekteyken, birdenbire dünyamı şaşırıyorum. Yok, düş görmüyorum, televizyonda gerçekten de İstanbul camileri ve Boğaziçi manzaraları görülüyor. "İstanbul bu!" diye bağırıyor gibiyim. Gerçekten de televizyonda bir Türk filmi başlıyor. Nereden nereye? Shanghai'da, Huangpu nehri gezi gemisinde.

Geminin videosundan gösterilen filmde, Filiz Akın ve Ekrem Bora oynuyor. He bey dostum hayretler içinde: "Ne de güzel Çince konuşuyorlar" diyor. Anlatmaya çalışıyorum: "Bunlar Türkçeyi bile kendileri konuşmaz, dublaj yaparlar" diye.

Ekrem Bora filmde, ona-buna yumruğu basıp duruyor. Yumruk sesleri, Çincesinde de çok acımasız kütürdüyor. Bora yumruğu bastıkça, kamaramızda bir Çinli hanım "Iıhhh..." diye inliyor. Hem öyle ağızdan falan değil, ciğerinin dibinden... Keyfim kaçıyor. Filmdeki konu laçkalıklarının, akıl almaz tuhaflıkların, hacıağa fantazileri olduğunu, bizim böyle yaşamadığımızı

anlatamamanın sıkıntısından.

Tipik Çin yelkenli ahşap teknesinin adı, cunke'dir. Bizim eski Karadeniz takalarını, biraz andırır. Yelkenleri boğum-boğumdur ve pas rengindedir. Denizcidir. Çin kayığı ise, sampan adını taşır. Shanghai kentinin Huangpu nehir limanında, cunke ve sampanların yanında en modern dünya yük gemileri, boyası dökülmüş nehir yolcu gemileri, suyla bir yüzen yük salapuryaları, daha nice yüzer-gezer tekneler bir biçim-renk ve düş cümbüşü oluşturur. Shanghai'daki yabancı egemenliği sırasında Çinlilere ve köpeklere yasak olan Bunt kıyı parklarında ise onbinlerce Çinli kımıldaşır.

9.28. Komün Ziyareti

Shanghai bölgesinde, "Yedi Hazine Birliği"ni ziyaret ediyoruz. Bunların eski adı: Komün. Adlarını değiştirdikleri gibi, kuruluş biçimlerini de yenilemişler (1979). Bizi önce yönetim salonuna alıyorlar. Bir görevli, kuruluş konusunda bilgiler veriyor.

Yaklaşık 20 kişinin yer alabileceği bir toplantı masasına oturduk. Burası, birliğin yönetim oturumları için ayrılmış. İç-içe geçilen yandaki salonda, sürekli resim sergisi düzenlenmiş. Yukarıya asılıp, rulo biçimi aşağıya sarkıtılan bu resimler, satılıyor da... "Burada, hem bizim üyelerimizin, hem de civardaki ressamların eserleri teşhir edilir ve satılır" diyorlar.

Birlik, endüstri, tarım ve yan ürünler olarak üç bölüme ayrılıyor ve 21 km^2'ye yerleşmiş. 1.300 hektar tarım alanı işletiyorlar. Ürünleri: Sebze, meyve, pirinç, hububat. 11 üretim ekibine (brigad) ayrılmışlar. 5.000 ailenin toplam nüfusu 18.000. Çalışan: 5.000 kişi. 21 fabrikada, giyim eşyası, çocuk oyuncakları, motor, tarım makineleri ve boya üretiyorlar.

9 ilkokul, 2 ortaokul, 11 çocuk bahçesi, 30 kreş ve bir hastaneye sahipler. Ayrıca her üretim ekibinin bir sağlık evi bulunuyor. Sağlık masraflarının yüzde 70'ini, birlik ödüyor. Sinema, tiyatro, kitaplık ve spor tesisleri bulunuyor.

Birlikte yaşayanların tümüne, politika öğretmek için zaman ayrıldığı, böylece çalışma bilincinin artırıldığı, yeni bir sorumluluk sistemi getirildiği anlatılıyor. Üretimin yılda belirli miktarları, devlete veriliyor. Kalanı nasıl kullanacakları, birliğin kendi

kararlarına bırakılıyor. Fazla tarım ürünü, devlete ait Hal'lerde, ya da serbest pazar yerlerinde satılabiliyor.

Her köylüye, yalnız kendi hesabına ekip-biçeceği küçük bir bahçe verilmiş. Ortak üretimden payını ayrıca alıyor da, bu bahçeden elde ettiği ürünü, serbest pazarlarda istediği gibi satabiliyor. "Herkes serbest zamanlarında, kendi yararına olmak üzere istediği işi yapabilir" diyorlar. İki katlı evler gösteriyorlar, açıklaması: "Para biriktiren yapar". "Çok zengin" birinin, klimalı evini gösteriyorlar.

Öğle yemeği, birliğin "Konukevi"nde ikram edildi. Bizden başka 8-10 masada daha, bazı birlik çalışanları doyurulmakta idi. Yine büyük yuvarlak masalardaydık. Masanın ortasında yine, üstüne yemeklerin konduğu döner bir tabla vardı. Tabla döndükçe önümüze gelen yemekten alıyor ve masanın kenarındaki, dönmeyen bölümde bulunan tabağımıza koyuyorduk. İkram yine zengindi.

Birliğin kreşlerinden birini geziyoruz. Yeni doğmuştan 5-6 yaşına kadar çocuklar, burada bakıcı ve öğretmenleri tarafından yetiştiriliyor. Dünyanın bütün çocuklarının şirinliği, tatlılığı, "uluslararası" çok benzeşir. Çünkü onlar daha "büyümemiş"lerdir. Müzik eşliğinde dans ediyor, şarkı söylüyorlar. Hınzırlar ne de sıcakkanlı. İkisi gelip, Li'yi ve beni dansa davet ediyorlar. Elbet kalkıp, tatlı yumurcağın istediği gibi dansetmeye çalışıyorum.

Yaşlılar yurdunu geziyoruz. Her biri, yatağının çevresini, o pek tutumlu eşyalarıyla istediği gibi düzenlemiş. Birisinin başucunda, Hazreti İsa ve Meryem Ana tasvirleri görüyorum. "O Hıristiyandır" diyorlar. O saatte, yaşlıların belki de hepsi, bir büyük odada toplanmış televizyon seyrediyorlar.

Birliğin çarşı sokağını gezdik. Berber dükkanında bir "hatıra" saç traşı hediye etmek istediler. Zaten fazla "malzemem" olmadığı için, özür diledim. Eczane pek hoştu. Hazır ilaçlardan başka, ot ve köklerle de şifa dağıtılıyordu. "Yapma ilaç" çoğun-

luktaydı. Bizim eczanelerde artık yitip giden bir laboratuvarı vardı. Yüzlerce (yoksa binlerce mi) şişe ve küçük çekmecede saklanan malzeme çıkarılıp tartılıyor, havanlarda dövülüyor, çanaklarda karıştırılıyordu.

Yine biraz eski günlere dalıyorum. 1974 yılını yaşıyorduk. Endüstri planlamalarıyla ilgili mimarlık görevleri dolayısıyla, İsrail'de incelemeler yapmak gerekmişti. Orada bir Kibutz ziyaret etmiş ve iki gece konukları olmuştum. Yıllar sonra Çin'i gezerken, neden mi anımsadım, çok basit. O Kibutz bu Yedi Hazine Birliği'ne çok benziyordu da ondan.

9.29. Cennet Bahçesi

Yu Parkı, koca Shanghai içinde, sadece 20 dekar büyüklüğünde. Ama dünyaya yayılan ünü, boyutlarıyla orantılı değil. Burası Çin doğa düzenleme sanatının, doruklara çıkarıldığı bir başyapıt. Basılan zemin üzerindeki cümle marifetin gösterilmesine koşut olarak, dereler akıyor, şelaleler şakırdıyor. Havuzlar ve derelerde torik kadar iri süs balıkları, renk akıntısı akışkanlığı içinde devinip duruyor.

Yu için park da demek yanlış, bahçe de... Burası, duvar-pencere-pavyoncuklar-havuz gibi mimarlıkta kullanılan elemanlarla, bitki güzelliklerinin kaynaştırılması. Boyutları çok nazikçe ufak tutulmuş hacimler yaratılmış. Bunlar birbirine akıllıca bitiştirilmiş. Zevkli bahçe mekanları, birbirine sürprizlerle geçiyor, akıyor. Cennette bahçe nasıl olur bilmem ama, Yu Bahçesi, onları andırsa gerekir.

Duvarcıklar-ağaççıklar-kaya yığıntıları gibi elemanlarla kademelenen her iç hacimde, gülümseten oyalama öğeleri, insana neşe veriyor. Bir heykel, iki bahçeyi ayıran duvarcığın penceresinde seyrediliyor. Seramikten, kadın ve oğlu. Turna kuşu ve kiraz ağacını seviyorlar.

Çincede doğa için: "Kendiliğinden öyle olan" deniyor. Bu sözcük anlamı, Taoistlerin dünya tanımına uyuyor. Çin bahçe düzenleme sanatı da, doğa tanımına uyum gösteriyor. Bahçeler, ölümsüz ruhların sihirli sığınma yerleri sayılıyor. Yapay olduğu farkedilmeyecek gibi bir doğallık (biraz da yabansılık) biçimleniyor.

Bir Çin bahçesinin amacı, idealize edilmiş bir doğa parçası yaratarak, barış duyguları uyandırmak ve doğanın cömertliğini kanıtlamaktır. Çin resimlerinde bile aranmayan bütünlük, bahçe düzenlemede de aranmaz. Hiçbir bölüm ötekine benzemeyebilir. Her sapışta bir sürprizle karşılaşılır.

Diyorlar ki, komşu ile aradaki bahçe duvarına, özellikle pencere yapılır. Bu nedenle de, bahçeye olağanüstü iyi bakılır ki, komşu ara duvar penceresinden beri yanı seyrederse, zevklensin diye... Komşunun zevklenmesini sağlamak için yürekten çaba gösterilmesi, her Çinli için ciddi bir onur sorunudur. Elbet komşu da öyle davranır. Salt bu nedenle bile olsa, Çinlileri övmek ve sevmek, gönlümden taşıyor.

Yu Parkı'nın girişi yönünde, çok büyük dikdörtgen bir havuz yer alıyor. Havuzun dış biçimlenmesi çok basit ama, içinde çok cümbüşlü oyunlar var. Su üzerinden geçen köprü, düz değil de zikzaklı. Hem de dokuz kez zikzaklı... Neden düz olmayışının marifetini, He anlatıyor: "Böyle zikzaklı köprüde yürüyen, kötü ruhları defeder."

Koca bir havuzun ortasına inşa edilmiş olan çay pavyonunun, dışı hoş da, içi de sevimli ve güzel. Japonlar çay içmeyi fazla törenleştirmişlerdir, hatta insana sıkıntı bile bastırırlar. Oysa Çinlilerde bu abartmaya ben rastlayamadım, ancak, çay içmek yine de önemseniyor. Hiç huyum değilken, beni bile yemeklerde dört-beş bardak çaya alıştırdılar.

Çay pavyonunun üst katına çıkıyoruz. Belki 50 çeşit çay sunuluyor. Hangisini seçeceğimi ben nereden bileceğim ki? He'ye, buruk ve kırmızı olsun diyorum, oluyor. O denli nefis bir çay içiyoruz ki, ben içimden "acaba bu çaydan şarap da yapılamaz mı" diyorum. Anlatıyorlar ki: İngiltere Kraliçesi Elisabeth II de Çin ziyaretlerinde, bu pavyonu onurlandırarak çay içmişler.

Demlik ayrı, sıcak su ayrı geliyor. He dostum, çay içmeyi önemsiyor. İçine sıcak su koyduğu seramik fincanları, döndüre

döndüre ısıtıyor, sonra suyu döküyor. Demlenmiş çaya sıcak su katılmıyor. Fincan sıcak suyla ısıtılmış bile olsa, konan yarım fincan çay biraz döndürülüp, yine demliğe dökülüyor. Bu iş birkaç kez yineleniyor.

Yu parkı ve çay pavyonu ziyaretinden sonra, hemen yakındaki eski Shanghai sokaklarını adımlıyoruz. Bu sıcakta, kafalarına havlu sarmış adamlar dolaşıyor. Burada, epeyce küçük ölçülerde, iyice "samimi bir hayat" yaşandığı anlaşılıyor. Bazı sokakların, helaları bile müşterek. Evlere sığamayanlar, yaşayışlarını dar da olsa sokaklara taşırıyorlar. Bir küçük alçak masada, yaşlı kadınlar iskambil oynuyorlar. Fotoğraflarını çektiğimi farkedince, öfkeyle bağırıyorlar. Li ne dediklerini çevirmediğine göre, iyi şeyler söylediklerini sanmıyorum.

9.30. Shanghai Günlerinden

Mihmandarım Li hanımı, o gece böcekler ısırmış. Hastalanmış ve uyumamış. O gün kendisinden mahrum kalacağız. Kahvaltıya bile gelmedi.

New Garden'dir otelimin adı ama, yalnız Çin usulü kahvaltı bulunuyor: Şekerli hıyar turşusu, biberli sebzeli sıcak pilav, ayrıca pirinç lapası, biçim verilmiş bir hamur, şekersiz aşure, pandispanya ve kefir. Çay elbet var.

O gün geziye, rehberim He bey dostum ile çıkıyoruz. Bana alternatifleri saydı. Seçtiklerim arasında, binlerce yıl süren imparatorluğun yıkılması üzerine kurulan devletin ilk Cumhurbaşkanı olan Sun Yatsen'in evi ile, Çin Komünist Partisi'nin ilk kuruluş toplantısını yaptığı dükkan var. He bey, yedi yıldır rehberlik yaptığını ve benim, bu iki yeri gezmek isteyen ilk yabancı olduğumu söylüyor.

Görkemli, koskoca Çin ülkesinde, 1911 yılında kurulan Cumhuriyetin ilk Başkanı Dr. Sun Yatsen'in evi, pek mütevazi ölçülerde... Eşyaları bu müzede. Kitaplarından gayri üç düğmeli bir eski model radyosu, ayakkabısı ve üstüne giyilen lastikleri, durup duruyor. Az bir şey de magazin olsun: Karısı kendisinden çok ama pek çok küçükmüş. Doktorla Çang Kaişek bacanak olurlarmış.

Sun Yatsen'in evinde, çeşitli dillerden 5.000 kadar kitabı bulunuyor. He'nin anlattığına göre, kendisi bütün bu kitapları, sindiresiye okumuş. Anadilinden gayri, Japonca, İngilizce, Fran-

sızca ve Almanca da bilirmiş.

He ile yine çeşidi ve miktarları azdırılmış bir öğle yemeği yiyoruz. Soslu karides, una bulanmış balık, patatesli et, baharatlı sebze, soya unundan şehriye, patates tava, kaynar suya kırılmış yumurta, taze domates ve elbet haşlanmış pirinç vs... Sonunda da dondurma... Fazla kaçıyor.

Çin Komünist Partisi'nin ilk toplantısı, tek hacimli bir Shanghai dükkanında başlamış. Toplam 13 kurucu üyenin katılmasıyla... Biraz fazla kaçan bir itina ile yenilenmiş bu müze-dükkanın duvarlarında, adları yazılı. Bu herhangi bir özelliği olmayan basit Shanghai dükkanını, değiştirmeden restore etseydiler, daha doğru olurdu.

O zaman bu şehre egemen olan Fransızlar, kuruluş toplantısının başladığını haber alıyorlar. Önlem alıp dükkanı basıyorlar ama, daha önce basılacaklarını öğrenen kurucular, yakalanmadan uzaklaşıyorlar. Toplantıya, kıyılarında Shanghai limanını barındıran Huangpu nehrindeki külüstür bir Çinli yelkenlisinde devam ediyorlar.

O akşam yemeğini, otelimizin restoranında yedik. Avrupa mutfağı olsun istedik. Çorba, balık, hıyar-domates salatası iyiydi. Şarabın tadına varamadım. Karpuzu incecik dilimlere bölüp getiriyorlar. Her şeyi çubukla pek zarif yiyen Çinli hanımlar, upuzun karpuz dilimini ısırarak yiyorlar. Li benim çatal-bıçakla karpuz yiyişimi gülümseyerek seyrediyor. Ben de onun ısırarak yiyişini, sırıtarak izliyorum.

Yemekten sonra otelin barına oturduk. Şu bar tezgahı sohbeti, dünyaya yaygın bir keyif. Her yerde benzeşiyor. Yerine göre içkilerin farklılığı, yıllar geçtikçe azalıyor. Viski dünyaya yayılma hızında, başı çekiyor. Votka onu izlemekte, Li viskisini, çayla karıştırıp içiyor. Amacı, yabancılığını azaltmak olsa gerek. Çess (şerefe) denince kadeh kaldırılıyor. Kampey deyince, hatır için, dibine kadar içiliyor.

Bar tezgahı, dünyaya yaygın bir eğitim kurumu. Müşterilerden önce barmenleri, hem hızla hem de şiddetle eğitiyor. Böylece barmenler, dünyanın anlaşması en kolay insanları oluyorlar. Li ile He, yorulup yatmaya gittiler. Ben de fazla ısınan sindirim organlarımı, soğuk birayla serinlettim. Hem de Shanghai'daki bir Çin otelinde, Avustralya'nın o pek lezzetli Foster birasını içen bir Türk olarak. Dünya küçülüyor.

9.31. Çin Damak Zevki

Çin mutfağı, tüm Asya için yönlendirici önemdedir. Dünya yemek kültürüne katkısı büyüktür. Bölgelere göre değişik yanlar varsa da, tümünün bazı yanları ortaktır. Yalnız taze malzeme kullanılır. Her şey o denli parçalanır-ufalanır ki, çubukla yenilebilsin. Malzeme çok ufalandığı için, pişirme süreleri çok kısadır. Böylece doğal lezzet ve renk ile besin özellikleri korunmuş olur. Tanınmış Çin mutfak stillerinin, 80 bin yemek reçetesi olduğu söylenir.

Çinlilerin damak zevkini iyice önemsediğine başka bir kanıt, son yolculuğa çıkan ölülerine, "yolluk" vermeleridir.

Çinliler, binlerce yıldır şarap üretiyor ve içiyor. Meyve, çiçek ve otlardan likör yapıyor. Shanghai ve yakınlarından, iyi kırmızı ve beyaz şarap elde ediliyor. Pirinçten yapılma şurup ve şaraplar, çok çeşitli kanyaklar da kendine özgü, kasımpatı ve karanfilden yapılanlar, zevkle içilebiliyor. Bira olarak içilebilir olan, benim rastladığım Tsingtao markası taşıyor.

Zhang Huiliang ahbabım, beni bir gün Dostluk Oteli'nin özel bir salonunda yemeğe davet etti. Çin'deki ikram zenginliği, dünyada yok. Bir kuş sütü eksikti desem, yine anlatamam. Çeşitte, iki düzine kadar yemek vardı. Çorba, ızgara karides, mantarlı balık, ördek yüzgeci, salçalı tavuk, Pekin ördeği, karnabahar, kurbağa budu, lahana yemeği, biberli domuz yemeği, börek, soslu domates yahnisi, salatalar, pasta, dondurma, reçeller, aklımda kalanlar.

Tabaktaki yemek biter gibi olurken, hemen yeniden tepeleme dolduruyorlar. İçkinin son yudumu alınırken, hemen yeniden doldurulacağını bilmek şart. Yavaş içmeli ki, devrilme tehlikesi doğmasın. Davet sahipleri de, neşeyle yiyip-içiyorlar. Bu da iyi. Ancak, ünlü Pekin ördeğine, fazla itibar etmediklerini sezdim. Sebebini günlerce sonra, Li'den öğrenebildim: "Yağlı ve sert oluyor."

Günün birinde Chang Ping kasabasında Liou Ting Restoran'dayız. Vakit öğle. Barında, 50 çeşit Avrupa içkisi sunuluyor. Sunan: Resim gibi güzel bir Çinli barmaid. Hafiften, klasik dünya müziği çalınıyor hoparlörle. Bardan sonra yemeğe oturuyoruz. Liste şöyle: Soslu karides, taze biberli tavuk, patlıcanlı et, sığır rosto, sarmısaklı domates yahnisi, reçelli marul, sıcak kavrulmuş badem, sonra karpuz. Artık alıştım: Her sofraya getirilen haşlanmış pirinçle soslar-etler ve baharatı karıştırarak, karidesli pilav ve tavuklu pilavı masada kendim hazırlıyorum.

Shanghai mutfağında, "beklenmedik lezzetler" sunuluyor. Tatlı ve tuzlu birdenbire... Sarmısak ve sirke, doyuruncaya kadar... Ya salamuraya yatırılmış etlerin, soya sosunda, şarap ve şekerle buğulama yapılması, nefis. Tava alabalık iyi. Kaynar yağda bir anda kızartılan karides, balda kızartılmış yılanbalığı, çay sosunda pavurya... Çeşit bol mu bol.

Çinlilerin özel yer verdikleri bir bitki: Soya fasulyesi. Tarımı çok verimli. Özellikleri: Öbür fasulye türleri gibi, insan vücudu tarafından kolayca şekere dönüştürülen nişasta içermemesi, buna da karşın yine de iyi kaliteli protein oluşu. Bu nedenle şeker hastaları için de zararlı sayılmıyor.

Çatal, bıçak alışkanlıkları yok. İki uzunca çubuğu tek elle kullanarak, o denli ustaca yemek yiyorlar ki, şaşıyorum. Onlar da çatal-bıçak kullananlara hayretle bakıyorlar. "Bu insanlar bu demirleri niye ağzına sokuyor" diye şaşıyorlar.

İngilizce tea (çay) sözcüğü, Çin'in Fujian Eyaleti'ndeki bir

yerel ağızdan kaynaklanırmış. Bir başka anlatıma göre de, biz dahil uluslararası bir kullanıma ulaşan sözcük: Çay... Yayınlanan çay kitabı: Cha Jing (8. yy). O zamanki "Dünya Merkezi Devleti" Çin'in, ulusal içkisi imiş çay.

Çinliler yeşil çayı önceleri, Hindistan'dan ithal ederlermiş (3. yy). Budist keşişler, İpek Yolu'ndan getirirlermiş. Sonraları Yangtse nehri havzasında, özel çay tarımı başlamış, alanlar kurulmuş. 8. yy'dan sonra çay yetiştirilen tarım alanlarına, Cennet Tanrısının Oğlu İmparatorlar el koymuş, tekellerine almışlar.

Çay bitkisinden yararlanma, önceleri yaprakların basitçe kurutulması yoluyla başlamış. Sonraları yuvarlatılan yapraklar sıkıştırılarak, un ile karıştırılmış. Daha da sonra, çay ile salata gibi bir gariplik yapmaya başlamışlar. Çaya, zencefil-soğan ve tuz katarlarmış (15. yy'a kadar).

Çayı fermente etme marifetini, daha sonra bulmuşlar. Böylece, biyokimya yoluyla enzimlerin olgunlaştırdığı, kara çay ortaya çıkmış. Demlendiği zaman kırmızı olan çay budur. Lezzeti içildikten bir süre sonra, geri döner. Şarabın yaygın olmadığı ülkeler ve dönemlerde, keyfi yalnız çaydan alan şairler, onu cici genç kızlara benzetir bile olmuşlar... Ne yapsın zavallılar.

9.32. Yapı Plan İlkeleri

Çin'de, çok eski çağlardan beri, "Yapılarda Planlama İlkeleri" saptanmış ve uygulanmış. Su ve hakim rüzgarın geliş yönü önemsenmiş, doğa nimetlerinden en çok yararlanma için çaba gösterilmesi bellenmiş... Şehirler ve binaların, kuzey-güney aksına göre konumları gelenek olmuş.

Evler boyunca bir sokak veya yol yapılmasına, bu yolun evlerden yüksek olmamasına, batı yönünde daha yüksek bir bina veya ağaç bulunmayışına, dikkat edilirdi ki bu sonuncusu bir mantık nedenine değil, yalnız efsanelere dayanırdı. İster şehir kurulsun, ister tek bina yapılsın, haritası olmayan yerde işe başlanmazdı. Müneccimlere danışılmadan da.

Şehirlerde binalar ve caddeler, kuzey-güney, doğu-batı yönlerine tam uygun yerleşirdi... Boyutlama ve konumlar simetrik olurdu. Planlar kare veya dikdörtgen, dik açılarla düzenlenirdi. En önemli yapı, varsa saray, şehrin merkeziydi. Tapınaklar, çan ve trampet kuleleri, yönetim binaları, ikişer ikişer kuzey-güney aksına sıralanırdı.

Yerleşmeleri, inançlar ve gelenekler de yönlendirirdi. Ecdat Tapınağı biraz yüksekte inşa edilirdi. Güney, en önemsiz yandı. Avluya girilirken bir "kötü ruhlar duvarı" inşa edilirdi. Bu duvar, dışarıdan içerisinin görülmesini önleyen bir labirent gibiydi. Çünkü kötü ruhların yalnız düz gidebildiğine inanılırdı. Girişe bir ayna asılır, cinlerin girişi önlenirdi. İnanılırdı ki cinler, kendi hayallerini görmeye katlanamazdı.

Anlatıldı ki şehir ve bina planlamalarını düzene sokan "Mimarlık El Kitabı", 1100 yılından beri, yani dokuz yüzyıldır geçerli imiş. Nasıl da imrendim. Bizim imar yönetmeliklerimiz, yazboz tahtasına döndü. Sanırım Çinlilerin bu kitabının çevirisini yazdırıp uygulasak, keşmekeşten kurtuluruz.

9.33. Resim ve Yeşim

İlginç bir izlenim: Çin'de tüm sanat dallarının halk tabakalarına yaygınlaştırılabilmiş olması. Milyonların el sanatlarında ustalaşması, binlerce yılın kalıntısı, evet. Ama köylerde resim yapılıyor. Bir kuşku: Halk sanatı düzeyinde resim yapılması, ya da resmin "kolaylaştırılmış" olması, birtakım perspektif, biçim ve renk şablonlarıyla. Böyle de olsa razıyım. Resim sanatı (isterse hafiften zenaatlaştırılmış olsun) halk kitlelerine yaygınlaşmış olsun da.

Çin resmi, binlerce yıllık eski konularından vazgeçemiyor: Peyzaj, portre, çiçek ve kuşlar, bambu kamışları, saygıdeğer binalar, saraylar. Sonradan bunlara, ejderhalar, balıklar, sebze ve meyveler eklenmiş. Bir zamanlar güzelleştirilmiş, mutlu bir yaşayış resmeden portreler o denli önemsenmiş ki, bunların ölenlerin mezarına birlikte gömülmesi de, alışkanlık olmuş.

Pek çok ülkede tanınıyor ama, "yeşim" dediğimiz taş, Çin'de çok önemsenmiş. Hatta Shanghai şehrinin çok ilgi çeken yapıları arasında, yeşim taşından yapılmış bir Buda heykelinin bulunduğu tapınak var.

Yeşim taşının ne işlere yaradığı sanılmamış ki? Örneğin İspanyollar Orta Amerika'da sömürgeciliğe başladıklarında, yerlilerin bu taşı tılsım niyetine boyunlarına astıklarını görmüşler. Tozunun da, erkeklik gücünü artırdığına inanılırmış (mış).

Yeşim'in bir adı, Çin'de "Cennet Taşı" olmuş. Çocukların boynuna yeşimden yapılma yuvarlak bir plaka, cennet simgesi

olarak asılırmış ve bunun tüm kötülükleri kovan sihiri olduğuna inanılırmış. Ruhun doğru yolu bulabilmesi için, ölmek üzere olan insanların delikleri, yeşim tozu ve pirinç unu karışımı bir macunla tıkanırmış (anlaşılan kişi, ölmeyecekse bile bu yüzden ölürmüş). Sporda başarılı olanlara, altın-fildişi ve yeşimden yapılmış madalyalar sunulurmuş.

Benim anlayabildiğim kadarıyla, Konfiçyüs'ün ilgilenmediği konu yok gibi. Elbet yeşim taşı üzerine de hikmetler savurmuş: "Yumuşaktır-parlaktır ve ışıklandırır: Bilgelik gibi. Köşeleri serttir, ama kesmez: Adalet gibi."

9.34. Afyon Savaşları

18. yüzyılda Çin-Avrupa ticaretinde, ibret verici bir gelişme görülüyor. O zamana kadar Çin, Avrupa'ya sattığı ipek, çay ve porselen için, yalnız gümüş külçe kabul ediyor. Karşılığında herhangi bir mal satın almayı, kesinlikle red ediyor. Böylece haşmetli Britanya İmparatorluğu, dış ticaret açığı vermeye başlıyor. İngilizler bu işe bir çare arıyorlar.

İngiliz Doğu Hint Kumpanyası, devlet koruması altında öyle güçleniyor ki, tüm Uzak Doğu'da bütün uluslardan rakiplerini temizliyor. Bu kumpanyaya ait yükü gizli tutulan bir gemi, İnci Nehir'e girip kanton rıhtımlarında yükünü boşalttığı zaman, bu başlangıçtan neler doğacağını kimse kavrayamıyor (1730). Bu geminin gizli yükü: Afyon.

Devreye giren sömürgecilik tarihinin en acımasız hortumlarından biri olan İngiliz Doğu Hint Kumpanyası maşa olarak, çakal-itoğluit tipi birtakım tüccarlar kullanıyor. Yöntem, günümüz mafyasının uyuşturucuya alıştırma hainliklerinin tıpkısı. Çinliler, afyon çekmeye alıştırılıyor.

Bu geminin yükünü boşaltmasından bir yüzyıl sonra, Çin'e getirilen afyon, 50 bin sandığı ve 300 tonu geçiyor. İmparatorluğun yüksek görevlilerinden tırıl işçilere kadar milyonlarca Çinli, "afyonkeş" oluyor. İmparator Kao Duang, ancak devlet kasası boşaldıktan sonra duruma el koyuyor. Çıbanbaşı kantona tam yetkili bir temsilci gönderiyor.

Temsilci Lin Zexu, ciddi önlemler alıyor. Afyon çekilen bü-

tün yerleri kapatıp, içme takımlarını toplatıyor. İçenlere ölüm c
zası koyuyor. Uzun zıtlaşmalardan sonra el koyduğu ve İngili
lerden zorla almayı başardığı 20 bin sandık afyonu, ateşle
atıp yakıyor (1839).

Olay İngilizlere ağır geliyor. Çıkan Afyon Savaşı sonun
İngilizler, Hong Kong'a resmen egemen oldukları gibi, baş
kanton ve Shanghai olmak üzere beş Çin limanında daha ticar
yapma hakkı veren bir antlaşma koparmayı başarıyorlar.

Ancak antlaşmayı, hem Çinliler, hem de İngilizler boz
yor, savaş yeniden başlıyor (1842). O zamanın modern silahl
rı, İngilizler ve sömürgelerden toplama askerler ordusunu, zaf
re ulaştırıyor (1842). Nanking antlaşmasıyla Çin, diz çöküyo
İngiltere Dışişleri Bakanı: "Bu antlaşma ırklar uygarlığında
yeni bir dönem başlatacak ve İngiltere'nin ticaret çıkarlarına
güçlü yardımları getirecektir" diyor.

İngilizler beş Çin limanını, gümrüksüz serbest bölge ol
rak işgal ediyorlar. Sıcak çatışmalar durmuyor. Afyon savaşl
Çin'in kesin yenilgisiyle son buluyor (1860). Hong Kong işç
bölgesi genişletiliyor. Britanya afyon ticareti legalleşiyor. Afy
çekme yasakları kaldırılıyor. Çin'de afyon alışkanlığına son ve
lebilmesi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla mümkün oluyo

9.35. Çinliler Üzerine

İlginçtir: Çinli, düşündüğü ve duyduğunu belli etmez. Böyle davranması gerektiği, ona öğretilir. Görünüşteki neşe ve gülümseme, Çinlinin içinden geçeni saklar. Biz alışmışızdır: "İçi-dışı bir" diye överiz. Çinlinin içi-dışı bir değildir. Bu yüzden Çinliyi övmemek olmaz ki... Çünkü ona, toplum öyle öğretmiştir. Öyleyse Çinli, bu yüzden övgüyü hak eder. Hem bunun insancıl bir nedeni vardır, sürekli gülümseyişte, üzüntüleriyle başkalarını tedirgin etmemek inceliği gösterilir.

Çinli gelecekten ne bekleyebilir? Bu soruya verilecek yanıt, ciddi incelemeye dayanamaz. Veri yok. Odaklar ne? Kestirme-yakıştırma yoluyla ileri sürülecek tahminlerin güvenilir olmayacağını bile bile, en az yanılgı ile denebilir ki, kıt şartlar içinde yaşayan kitlelerin, konforla avlanması mümkündür. Ama avlanmış kitlelere, konforun ille de uygarlık demek olmadığını anlatmak zordur.

Eski Çin gelenekleri ve kanunlarına göre kadının erkekten boşanabilmesi nedenleri sayılıydı: Ecdadını aşağılarsa veya ailesinden birini öldürürse, bu kadar. Erkek ise asıl karısını, şu nedenlerle boşayabiliyordu: Erkek çocuk doğurmazsa, ihanet ederse, ağır bir hastalığa tutulmuşsa (!), cinsel hastalık kapmışsa, hırsızlık ederse, şimdi lütfen dikkat: gevezelik ederse (!).

Erkek için bu ciddi sebepler (!) asıl karısı için geçerli. Ama hali-vakti yerinde eski Çinli erkek, evine karısının dışında "kuma" alabilirmiş. Cariye desek değil, bunlar ailede, "ikinci ka-

dın efendi" ya da "üçüncü kadın efendi" vs gibi mevkilerde. Aile reisi erkeğin bunları boşaması, sokağa atması, çok daha kolay. Sanki "Boş ol!" demek yetiyor gibi.

Rejim değişiklikleri, gelenekleri bir anda silip atamıyor. Ama her ciddi önlem, silinmez etkiler yapıp, er-geç doğru sonuca sürüklüyor. Çin'de de evlilik konusundaki eski alışkanlıklar, geniş ölçüde ortadan kalkmış. Kanunların silkelediği eski kötü alışkanlıkların ortadan kalkmasına yardımcı olan en ciddi etken, çalışma yaşayışının tüm alanlarında, kadının erkeğin yanında hak ettiği yeri alması... Bütün dünyadaki yaygın gelişme gibi.

Konfiçyüs öğretilerine göre: "Kadın önce babasına, evlendikten sonra kocasına, dul kalırsa oğluna itaat eder." Bu anlayış, yüzyıllarca böyle sürüp gitmiş. Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra çıkarılan kanunlar, kadın-erkek farkını ortadan kaldırmış. Ancak bu eşitliğin yazılı kanun kağıtları üzerinde kalmamasını sağlayan gelişme, kadınların ev dışı çalışma hayatına girişi... Özellikle endüstri ve hizmetler sektöründe, on milyon-yüz milyon boyutlarında kadın çalışanın görev alması...

Göz doyuracak kadar şişman bir Çinliye, mahşer kalabalığı şehirlerde, iki gün dolaştıktan sonra zor rastlanıyor. Sarışın Çinliye, ben hiç rastlamadım. Söylediklerine göre varmış ama, ancak "boyanmış" olanı bulunurmuş. Çinli erkeklerin kel olanına ise milyonluk şehirlerde en sık on günde bir rastlanıyor (Neşet, merhaba!). Saç ve renk konusunda, dört kıtada yaptığım incelemelerin sonunda çıkardığım sonuç şudur: Bir ülkede sarışın hanım sayısı ne kadar fazlaysa, kel erkek sayısı da o oranda artıyor.

Biz Asyalıları ayırt edemiyoruz. Bize göre, hepsi "çekik gözlü". Çinlisi, Japonu, Filipinlisi, hepsi çekik gözlü. Ama onlar, birbirlerini tanıyorlar, biz tanımıyoruz. Oysa çekik gözlüler de birbirine benzemezmiş. Nereden anlayacağız? Üstelik hepsi birden bizim gibilere, "toparlak göz" diyorlar.

Aradan günler geçince, insan çekik gözlülere iyice alışıyor da, gayrısını yadırgıyor. Günün birinde restoran helasında ben de bir "toparlak göz" görünce, şaşırıverdim. Meğerse aynaymış.

9.36. Kungfu

Kungfu ve gölge boksunun Çin'deki tarihi, yaklaşık bin yıl öncesine dayanıyor. İlk olarak Taoist keşiş Zhang Sanfeng tarafından ortaya konan hareketler, şimdiki kungfunun daha yumuşak bir biçimi. Amacı, ruh ve vücut hareketlerini eşleştirmek. Gölge boksu da, nefes alma ile hareketleri eşleştirmeye dönük. Kungfunun en hafif biçimi olduğu için, en yaygın olanı da gölge boksu.

Bu iş artık günümüzde, düpedüz kavga etme tekniklerini de öğretip alıştıran, bir idman biçimi. "Kavga Etme Sanatı" sözünün kullanılmasıyla ise sanata karşı saygısızlık yapılmakta.

Aslında kungfu ve gölge boksu, sinemalarda tepişme filmleri çekilmesini öğretmek için icat edilmemiş. Bunun başlangıcı, işleri hiç de kavga etmek olmayan keşişlerin, kendilerini eğitme yollarından biri olmasına dayanıyor. Konsantrasyon ve meditasyonla, ağrıları dindirmek gibi çok uslu niyetler de var. Ünlü Shaolin Manastırı keşişlerinin kungfu idmanları, 20 yıl sürermiş. Sonunda girdikleri "diploma sınavı", canlarını kurtarmak zorunda oldukları bir işkenceye benzermiş.

Kavga teknikleri, silahlı ya da silahsız olmak üzere iki bölüme ayrılıyor. Silah olarak kılıç ve mızrak kullanılıyor. Silahsızında ise el ve ayak, yani yumruk ve tekme... Karşıdaki insanın kafasına tekme atabilmek için, cambazhane marifetleri yapabilmek de şart anlaşılan.

Geçen yüzyılda kungfunun yeni bir çeşidi geliştirilmiş. Bunda, yumruk atmak çok önemsenmiş. Hatta boksör kungfu ustaları, politikaya karışmış. Sömürgeci Avrupalılara isyan etmişler. Bu hareket Çin tarihine, "boksör isyanları" olarak geçiyor. Ama sömürgecilerin etkili silahlarına, yumrukla karşı koyamamışlar. Çin bu yüzden, yenilgiler almış

9.37. Milyonlarca Bisiklet

Çin'de her büyük şehirde bisiklet üstünde her an milyonlarca kişi, pedal çevirip duruyor. Bu o denli doğal bir yaşama biçimi olmuş ki, yaşayışın her biçimi hiç yadırganmadan, bisiklet üstünde sürüp gidiyor. Hem sürüyor, hem de tatlı tatlı söyleşiyorlar. Bu bir şey mi, yemek yiyorlar, çocuk emziriyorlar, belki yapıyorlardır bile.

Bisiklet-taksiler çalışıyor. Arka iki tekerlek üstünde, iki kişilik minik bir fayton arabası sanki. Tenteli-menteli-kurdeleli falan. Ya yük bisikletleri? Römork üzerinde, kum-tuğla, hatta firkete yuvarlak inşaat demiri bile taşıyorlar. Sürücü aynı römorka ailesini-komşularını doldurup, gece gezmesine götürüyor. Tıpkı bizde pazar günü mahallece kamyon üstüne doluşup, Belgrat ormanı pikniğine gittikleri gibi.

Zihinde canlandırmanın bazen sınırı yok ama, bazen de var. Örneğin bu denli çok bisikletliyi gözle görmeyi, insan zihninde canlandırmak zor. Fotoğraflarını çekmeye niyetleniyorum. Bisikletliler üstüme üstüme, Pasifik Okyanusu dalgaları gibi geliyor. Ucu bucağı görünmüyor.

Shanghai'da yer yer, çınar ağacı gölgeli caddeler var. Temmuz sıcağının insanların sırtına binmesini, bu yollar bir derece önlüyor. Akşamüstü sokaklar arazözle, serinletinceye kadar sulanıyor. Bu yollarda da; genci-yaşlısı, nineler-dedeler, amcalar-teyzeler, çocuklar-bebekler, hepsi bisiklet üzerinde. Nasıl desem ki? Bu sanki, hareketli bir iskan biçimi.

10 milyonluk Pekin'de, yedi milyon bisiklet olduğu söyleniyor. Demek ki, küçük çocuklardan ve hastalardan gayrısı bisiklete biniyor. Standart bisikletin fiyatı, 60-70 dolar olurmuş. Lüks ve spor bisikletler de varmış ki, bunların fiyatı 100-150 dolara kadar çıkarmış.

Böylesine bisiklet alışkanlığını (aşkı desem oturmayacak), Hollanda'da görmüştüm. Neredeen nereye? Şimdi Çin'de aklıma geliyor. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hollanda'ya sefir gittiğinde, bir gün sokakta Kraliçe Wilhelmina'yı, bisiklet üstünde, eteklerini uçura uçura pedal çevirirken görmesin mi? Sanırım "Zoraki Diplomat"ta yazıyordu, şaşmış kalmış.

9.38. Çinli Hanımlar

Bir ülkede-şehirde, önceden programlanmasına gerek olmadan, hatta mümkün olmadan seyredilecek başka güzellikler de var. Ne mi? Her şeyden önce insan güzelliği... Bu konuda taraflı olmaya mahkumuz, öyleyse erkek gezgin için mutlaka seyri ve incelenmesi şart olan: Hanımların güzelliği... (hanımlar, ayrıca kendi yerlerini alabilir). Hem bu sanat hazinesi, öyle müzeler falan gibi sınırlı mekanlarda sergilenmez. Nefes alınan her yerde vardır.

İşte bu incelemeden, açıklanması olay çıkarmayacak çok kısa izlenimler şöyle: Çinli hanımların orta yaşlısı yok. Ya gencecik, ya da olgun yaşta oluyorlar. Bakıyorsunuz, minicik bir yavrucak, acaba kadınlaştı mı diye tereddüt geçiriyorsunuz, anlaşılmıyor ki, göğüs zaten yok gibi... Bildiriyorlar ki, 20'sini çoktan aşmış da, çocuk bile doğurmuş.

Edindiğim bir izlenimi, açıklamadan duramam. Çinli hanımlarının göğüsleri ufacık. Bazen yok gibi. Hani, kötü gözle bakmış değilim. Estetik açıdan seyir de, zevkli görevlerimiz arasında bulunuyor. Biliyorum, yani her şeyin ille de büyüğü hoş olmayabilir. Ama hanımlar, göğüslerinden kopuk düşünülemez. Böyle bir niyet, yaradılışa karşı koymak olur.

Sahi... Neden acaba göğüsleri bu denli ufak? Ya da yok gibi... Bu sonuç da iklimden doğmaz ya! Demek ki başka ülkelerde ikizler, özel bakıma alınıyor. Gelişmeleri için, görev bilip çaba gösterenler var. Demek ki Çin'de, bu görevin bilincine ve

zevkine varılmamış. Yoksa "dokunulmaz"lıkları mı var?

Daha çok ufak-tefek oluyorlar. Ama öte yandan, fidan gibi olup da üstelik selvi boylu olan voleybolcu kızlar var ki, bunlar sanat eseri gibi seyredilir. Afrodit'in zayıfı endamındadırlar. Hem neredeyse tüm Çinli hanımların hayran bırakan bir özelliği, ince belli oluşlarıdır.

Çinli kızlarla Kübalı kızların voleybol milli maçlarını televizyonda seyrediyorum. Açıklamalar Çince ama, anladığım kadarı bana yetiyor. Zaten voleybol, ince ve güzel bir spor. Fidan boylu sevimli cadılar ise ateş gibi. Hiçbiri sarı saçlı değil. Kübalı kızlar, üstelik alaca karanlık tenli. Çinli kızların tenleri ise, akçapakça mı desem, yoksa sarışın mı? Öyle ya! Çinliler sarı derili demez miyiz?

Çayı hep çayhanede içecek değiliz ya! O akşam da Li ve He ile birlikte, Shanghai Sheraton Oteli'nde içiyoruz. Bunun keyfi de kendine göre... Sonra da bir modaevi açılışında, onur konuğu olarak bulunuyorum. Görüşlerimi soruyorlar, açıklıyorum. Bu şehrin yorucu yaz sıcağına da karşın, şort giymiyorlar. Ama eteğin yan tarafında bir yırtmaç var ki, her an açı ve yükseklik değiştiren bir manzaraya açılıyor. Çinli hanımlara özgü ve zihin çalıştıran bu pusudan, kesinlikle vazgeçmemelerini istiyorum.

Ben giysileri anlatamam ama, içindekileri anlatırım. Dünya kadınlarının hepsi, birbirinden güzeldir. Çinli hanımlar Mao dönemi tek tip ceket giydikleri zaman bile, ellerine aldıkları bir beyaz mendil yardımıyla öyle "eda"lı olabilirlerdi ki, işte bu eda öylesine dünya hanımlarına özgü bir tılsımdır ki, ne moda şartı aratır, ne de giysi... Hem gösterilen giysiler de bayağı hoştu ya! Neyse.

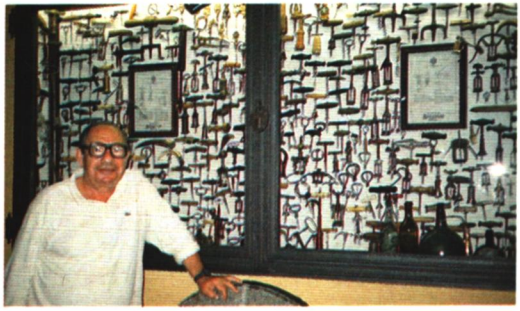
Çinli hanımların enseye dökülen saçları, uzun da oluyor kısa da... Punk biçimi oluyor, veya ense topuzunda bağlanıyor. Topuzu neşelendirmek için, ince el işlemesi süsler mi olsun, yoksa tokalar mı? Farketmez, hepsi olabilir, tek olsun. Saç bi-

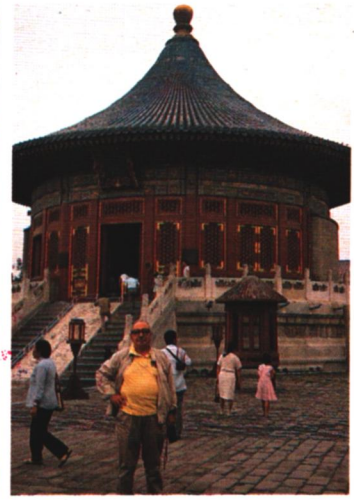
çimleri fazla çeşitli değil ama, hani o başlarını yana atarak alın perçemlerini oynatmaları var ya! Bir de hani, parmaklarıyla saçlarını kulak arkasına atışları var ya!... Yetiyor.

Bir zamanların görsel kadın-erkek eşitliği görüntüsünü, konuya katmıyoruz. Hani Mao dönemi kadın-erkeklerinin, tek mavi ceket giydikleri zamanı. Çinli kadın şimdi artık, "farklı"lığını belirtme çabasına girmiş. hanımların ne giydiğinin hiç önemi yok. İster Paris'ten giyinirler, isterse de birlik dükkanından. Bana göre farketmez. Saçını tarasa, bir tarafından isterse bir santim aralayarak düş kurma fırsatı verse... Boynuna bir mendil bağlayıp, düğümünü bir yanına atsa... Edalı edalı yürüse ve kadın gibi baksa... baksa... baksa... Yeter.

AYDIN BOYSAN

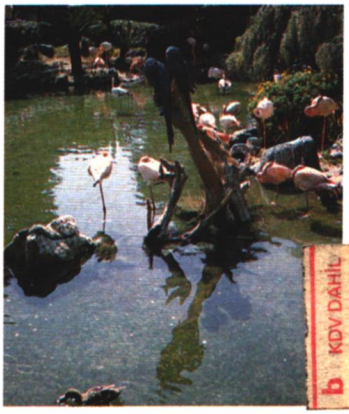
Yazıları daha önce hiçbir yerde yayınlanmayan **"Uzaklardan"** kitabıyla, yazarın gezi edebiyatımıza yeni katkısını sunuyoruz. Aydın Boysan, ikinci baskısı iki cilt olarak yapılan Dünyayı Severek ve Yollarda kitaplarından sonra, yine dünyanın en ilginç ülke ve beldelerini, geniş bilgi ve gözlem gücüyle anlatıyor. Bu kitabın da, okurlar katında, özel bir yeri olacağına inanıyoruz.

Avustralya (Sydney, Mercan Denizi, Cangıl gezileri, Pasifik kıyıları, Melbourne) Riga, St. Petersburg, Hong Kong, Macau, Kafkasya, Singapur, Çin (Pekin, Yasak Şehir, Ming Mezarları, Çin Seddi, Shanghai, Konfiçyüs, Afyon Savaşları) Akdeniz (Samos, Mykonos, Kefallonia, Lefkas, Korfu, Santorin, Girit, Rodos).